

Aadne Aasland og Knut Magne Sundal (red.)

Norsk Baltikum-politikk: Utfordringer, muligheter og perspektiver

Rapport fra seminar på Fafo 5. november 1997

Arrangører:
Utenriksdepartementet
Forskningssentrum Fafo
Nor-Lat BA
Kommunenes Sentralforbund

Aadne Aasland og Knut Magne Sundal (red.)

Norsk Baltikum-politikk: Utfordringer, muligheter og perspektiver

Rapport fra seminar på Fafo 5. november 1997

Arrangører:
Utenriksdepartementet
Forskningstiftelsen Fafo
Nor-Lat BA
Kommunenes Sentralforbund

© Forskningsstiftelsen Fafo 1998
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	5
Åpning av seminaret	7
<i>Åslaug M. Haga</i>	
Hilsning til seminaret	9
<i>Dag Odnnes</i>	
Innledning: Norsk og nordisk Baltikum-politikk inn i en ny fase?	11
<i>Knut Magne Sundal og Aadne Aasland</i>	
Østersjøregionen som nytt politisk og økonomisk tyngdepunkt?	19
<i>Pär Nuder</i>	
Baltikum og utvidelsen av EU: Norges og Nordens rolle	27
<i>Nils Morten Udgaard</i>	
Latvia and Regional Security	35
<i>Guntars Krasts</i>	
Security in the Baltic Sea Region	39
<i>Knut Vollebæk</i>	
Paneldebatten: Ansvar, arbeidsdeling og ressursbruk	44
Innledning.....	44
Norsk Baltikum-politikk til debatt.....	45
<i>Gro Holm</i>	
Debatten.....	50
UDs pressereise i Baltikum 23- 28. november 1997	53
<i>Line Holand</i>	
Program for pressereisen	55
Presseklipp	57
Om institusjonene i programkomitéen	69
Nor-Lat BA	69
Kommunenes Sentralforbund (KS)	69
Forskningsstiftelsen Fafo	70
Litteratur	71
Deltakerliste for seminaret	73
Program for seminaret	77
Bidragstere og redaktører	79

Forord

Den 5. november 1997 arrangerte Utenriksdepartementet et seminar om norsk Baltikum-politikk i samarbeid med Forskningsstiftelsen Fafo og en programkomite bestående av representanter fra Nor-Lat BA, Kommunenes Sentralforbund og Fafo. Seminaret fant sted på en tid med et høyt norsk aktivitetsnivå i forhold til de baltiske land og bekreftet Norges og Utenriksdepartementets økte engasjement i regionen.

Seminaret falt sammen med at den latviske statsministeren Guntars Krasts var på offisielt besøk i Norge, og han holdt ett av hovedinnleggene på seminaret. Dette var også en av de første anledningene for den nye norske utenriksministeren Knut Vollebæk til å presentere regjeringen Bondeviks vurderinger av de sikkerhetspolitiske utfordringer i Østersjøregionen, og det knyttet seg dermed stor interesse til hans innlegg.

Norsk Baltikum-politikk utformes i nær kontakt med våre nordiske naboland. Det var derfor gledelig at en sentral aktør innenfor Østersjøsam arbeidet, statssekretær Pär Nuder ved statsministerens kontor i Sverige, deltok med et innlegg på seminaret. Videre bidro noen av Norges fremste og mest kunnskapsrike journalister på temaet med viktige innspill. Paneldebatten på slutten av seminaret, ledet av Eva Bratholm fra NRK, ga politikere og andre aktører en mulighet til å diskutere nivået på Norges satsing i Baltikum såvel som spørsmål knyttet til NATO-utvidelse og nordisk samarbeid overfor Baltikum.

Interessen for seminaret var stor, og programkomiteen så seg nødt til å begrense antallet deltakere. Likefullt var det godt over 100 personer som deltok. Målgrupper for seminaret var de ulike norske miljøer som innehar innsikt om utviklingen i Baltikum og har interesse for og meninger om norsk-baltisk samarbeid. Her var representanter fra politiske partier, forskningsinstitusjoner, offentlig forvaltning, interesseorganisasjoner og presse.

Denne rapporten inneholder en gjennomgang og oppsummering av seminaret. Vi har spesielt lagt vekt på synspunktene omkring forhold som kan prege politikken i det nordisk-baltiske området i årene fremover. Videre har vi fått alle innleddernes tillatelse til å trykke innleggene fra seminaret. Disse er i størst mulig grad gjengitt slik de ble presentert på seminaret, og kun mindre redaksjonelle justeringer er foretatt. Vi har valgt ikke å gjengi paneldebatten ordrett, men et kort sammendrag blir presentert etter innleggene. Idet innleggene presenteres slik de ble holdt, står den enkelte bidragsyter ansvarlig for form, innhold og argumentasjon. Ingenting i det følgende uttrykker dermed nødvendigvis synspunkter som deles av UD, Fafo eller andre deltakende institusjoner.

I etterkant av seminaret arrangerte Utenriksdepartementet en pressereise til Estland, Latvia og Litauen for norske journalister. Denne rapporten inneholder en kort beskrivelse av denne reisen. Videre har vi trykket opp noen av de artiklene som har vært skrevet i norske aviser i etterkant av seminaret og av den nevnte pressereisen. I tillegg inneholder rapporten en kort presentasjon av institusjonene som er med i programkomiteen og deres aktiviteter i forhold til Baltikum. Bakerst kan man finne deltakerliste og seminarprogram.

En rekke personer og institusjoner fortjener honnør for det arbeidet som er nedlagt i arbeidet med forberedelser og gjennomføring av seminaret. Bjørn Opjordsmoen og Alf Johansen fra Nor-Lat BA skal ha takk for invitasjonen til Fafo om deltakelse i programkomiteen for et Baltikum-seminar og for mange gode bidrag. Knut Hjorth-Johansen i Kommunenes Sentralforbund har vært en konstruktiv samarbeidspartner. En stor takk går også til Elita Cakule for alt det arbeidet hun har lagt ned i seminarforberedelser. Spesialråd i Utenriksdepartementet Tarald Brautaset ledet seminaret på en fortreffelig måte, og vi vil spesielt fremheve hans evne til å improvisere da statsminister Krasts ble forsinket på grunn av sen flyavgang fra Riga. I Utenriksdepartementet vil vi ellers takke førstekonsulent Line Holand, byråsjef Ann Ollestad og Baltikumrådgiver Ingrid Schulerud for et svært hyggelig samarbeid. Staben ved Sveriges

ambassade i Oslo gjorde en stor innsats for å sikre st vi også fikk med Nuders innlegg i riktig språkdrakt. På Fafo vil vi spesielt fremheve Helen Hakami Sandals innsats. Takk også til de mange andre fafoistene som stilte opp for å få til et vellykket arrangement, samt publikasjonsavdelingen ved Fafo for ferdigstilling av notatet. Sist men ikke minst vil vi takke alle seminarets innledere og deltakere for de mange tankevekkende og innsiktsfulle bidragene, og for de verdifulle kommentarer vi har fått under utarbeidelsen av denne rapporten.

Oslo, desember 1997

Aadne Aasland og Knut Magne Sundal

Åslaug M. Haga

Åpning av seminaret

På vegne av Utenriksdepartementet er det veldig hyggelig å kunne ønske velkommen til dette seminaret om norsk Baltikum-politikk og utviklingen i Østersjøregionen. Det er hyggelig å kunne gjøre det ut fra flere utgangspunkt.

For det første, og ut fra den nye regjeringens egeninteresse, gir seminaret en kjærkommen anledning til å understreke den vekt vi vil legge på samarbeidet med landene i Baltikum. Man kunne kanskje fristes til å tro at den nye regjering, med en ikke ubetydelig KrF dominans vil kunne styre utenrikspolitikken ennå mer i retning av fjerntliggende områder og at man kunne komme i fare for - i ennå større grad enn tidligere - å overse våre nærområder. La meg da berolige forsamlingen med at denne regjering har som ambisjon å ha opp til flere tanker i hodet samtidig. Vi skal riktignok opprettholde og styrke vårt engasjement ovenfor de fattigste landene men vi skal samtidig arbeide meget aktivt i forhold til våre nærområder.

I Norden har vi vært så heldige at vi over lang tid har kunnet rotfeste selvstendighet, demokrati og en balansert markedsøkonomi. Det er av stor viktighet for oss at våre naboer lykkes i sine bestrebelser på å gå i samme retning. Regjeringen er opptatt av det ansvar som påhviler oss for å bidra i denne prosessen. Norge har klare interesser av, og ansvar for, å bidra til stabilitet i våre nærområder.

Det er regjeringens ambisjon å foreta en grundig gjennomgang av vårt samarbeid med Baltikum og Øst-Europa. Det finnes en rekke virkemidler - av politisk art, av økonomisk og sosial art og også av kulturell art. Vi er opptatt av å se virkemidlene i sammenheng og derigjennom få økt effekt av tiltakene. Vi håper at dette seminaret kan bidra til å sette oss på rett spor i arbeidet.

Og da kommer jeg til min andre hovedgrunn for at det er hyggelig å ønske velkommen hit i dag: Det er en imponerende deltakerkrets - fra det politiske miljø, fra presse, næringsliv, forskning og forvaltning. Man må tolke deltakerkretsen som et uttrykk for den interesse som gjør seg gjeldene i Norge for Baltikum og utviklingen i Østersjøregionen. Det er gledelig å kunne konstatere interessen, det gir et godt utgangspunkt for diskusjonen her i dag og det bestyrker Regjeringen i sin tro på at det er riktig å bruke ressurser på regionen.

Det er også hyggelig å kunne gjennomføre et arrangement med solide partnere. Jeg vil allerede nå få takke programkomiteen for innsatsen. Denne har bestått av representanter for Fafo, Nor-Lat BA, Kommunenes Sentralforbund og UD. Til vårt vertsskap her i Fafo, la meg også få nevne at UD er innstilt på å bidra til at Fafo skal kunne videreføre den levekårsstudien som ble gjennomført i de tre baltiske land rett etter selvstendigheten og som fremskaffet et unikt materiale fra tre land helt i starten på en radikal omveltning.

Seminar deltakere - hjertelig velkommen og godt seminar!

Dag Odnos

Hilsning til seminaret

Det er en stor ære for Fafo at dette viktige seminaret om norsk Baltikum-politikk blir holdt her hos oss. Som mange av dere allerede vet, har nærområdene, og spesielt Baltikum, lenge hatt en sentral plass innenfor Fafos forskningsvirksomhet. Fafo var tidlig ute med forskning i Baltikum, og levekårsundersøkelsen Fafo gjennomførte i 1990-91 i Litauen fant sted på et tidspunkt da Litauen, *de facto*, fremdeles var en del av Sovjetunionen. Dette var faktisk det første store, moderne statistiske survey gjennomført av en vestlig institusjon i den tidligere Østblokken.

Denne undersøkelsen har siden blitt fulgt opp og utvidet. I 1994-96 gjennomførte Fafo – i samarbeid med en rekke institusjoner i Baltikum - et stort levekårsprosjekt som gikk under navnet NORBALT. Dette prosjektet, som ble finansiert av Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet, bestod i landsomfattende levekårsundersøkelser i Estland, Latvia og Litauen, samt regionale undersøkelser i to områder i Russland: Kaliningrad og St. Petersburg. Gjennom undersøkelsen er sosiale forhold i de baltiske land blitt kartlagt, og dataene har vært brukt i utformingen av reformer innenfor sosialsektoren. Baltiske myndigheter har gitt uttrykk for at en oppfølging av levekårsprosjektene er høyt prioritert med tanke på å få informasjon om utviklingen siden 1994. Fafo tar gjerne på seg oppdraget med å være koordinator for en oppfølging av NORBALT som er planlagt gjennomført i 1999. Vi er svært glad for at statssekretær Åslaug Haga idag har gitt signaler om at Utenriksdepartementet vil bidra til denne oppfølgingen.

Det er en spesiell glede å se så mange av dere som var tilstede på seminaret om baltisk sikkerhetspolitikk som vi arrangerte her på Fafo i juni 1995 i forbindelse med den latviske utenriksministeren Valdis Birkavs besøk i Norge. Vi har satt pris på det gode samarbeidet med den latviske ambassaden, både dengang og i forbindelse med statsministerbesøket idag. Utenriksdepartementet har vært en viktig støttespiller for Fafo når det gjelder vårt engasjement i Baltikum, og dagens seminar er også et resultat av dette samarbeidet. Videre vil jeg gjerne benytte anledningen til å takke programkomiteen, bestående bl.a. av representanter fra Nor-Lat BA og Kommunenes Sentralforbund, for det arbeidet som er nedlagt i å forberede dette seminaret. Takk også til alle dem som har bidratt med praktiske forberedelser.

Fafos bærende ide kan oppsummeres i formuleringen: «Fra innsikt til handling». Innleiderne og deltakerne på dette seminaret besitter kollektivt svært mye innsikt i de spørsmålene som skal diskuteres. Selv om Norge har ført en forholdsvis aktiv Baltikum-politikk, er det mye som tyder på at det reelle samarbeidspotensialet med Estland, Latvia og Litauen kun utnyttes i begrenset omfang idag. La oss derfor ha som mål at den innsikten som de norske miljøene representert her besitter blir enda mer handlingsrettet, slik at vi i sterkere grad kan bidra til å gi den ytre normaliseringen i forhold til Baltikum et klarere politisk og menneskelig innhold.

Lykke til med seminaret!

Innledning: Norsk og nordisk Baltikum-politikk inn i en ny fase?

Bakgrunn: Nord-Europa i endring

Det blir ofte sagt at Europa de siste syv år har gjennomgått en strukturell endring; en prosess som fortsatt pågår. Dette gjelder også i høy grad de nordiske og nord-europeiske land. Sverige og Finland er de siste tre år blitt vel etablert som medlemmer av den Europeiske Union. Dette har endret Norden, i takt med endringene i det europeiske samarbeidet generelt. Norge influeres også, blant annet gjennom EØS-tilknytningen, vårt tradisjonelle samarbeid med våre nordiske naboer og gjennom vårt NATO-medlemskap. De tre baltiske land, Estland, Latvia og Litauen er forankret som selvstendige, demokratiske stater, på lik linje med de sentral-europeiske statene som ved tiårsskiftet forlot sitt Moskva-kontrollerte, udemokratiske styresett. De søker alle mot vest; mot tilhørighet i fellesskap av stater hvor de føler de vil finne trygghet og utvikling. De baltiske land har lenge og meget klart uttrykt sitt ønske om medlemskap i de fremste og mest definerende (vest-)europeiske organisasjoner, NATO og EU. Frem til sommeren 1997 var det imidlertid debatt, tvil og spekulasjon om hvorvidt de kunne eller ville bli tatt inn i organisasjonene. Særlig for NATOs vedkommende, var Russlands motsigelser tungtveiende. Man ønsket ikke en utvidelse som kunne forverre mer enn forbedre det sikkerhetspolitiske klimaet i Europa. Sikkerhetspolitikk, å bygge trygghet og stabilitet for denne nye tiden, er blitt noe helt nytt, og både politikere, militære, tjenestemenn og forskere har opplevd å bevege seg på nye veier.

I juli 1997 besluttet NATO å innlede medlemskapsforhandlinger med Polen, Tsjekkia og Ungarn. Estland, Latvia og Litauen ble ikke inkludert i denne utvidelsesrunden, men ble omtalt i slutterklæringen på en måte som er blitt tolket slik at deres kandidatur ikke vil bli glemt ved neste korsvei. Kort tid etterpå offentliggjorde EU-kommisjonen sitt råd til Unionsrådet og EU-toppmøtet om hvilke land EU bør innlede forhandlinger med i sin neste utvidelse. Her ble Estland anbefalt, som det mest politisk og økonomisk utviklede av de tre baltiske land. Unionsrådsmøtet og toppmøtet i desember 1997 godkjente Kommisjonens råd. (Selv om også Latvia og Litauen formelt innleder forhandlinger med EU samtidig med Estland, er det klart at Estland kan bli fullt medlem langt tidligere enn de to andre.) Dermed var usikkerheten omkring «de to stores» valg avgjort, og de nordiske og baltiske land kunne gå videre i sitt regionale samarbeid med de makro-strukturelle forutsetninger tilbakelagt.

Med bakgrunn i de endringer som her kort er skissert, er det mulig å si at Norges og Nordens forhold til Baltikum er på vei inn i en ny fase. Å forsøke å inndele sin nære fortid i faser medfører alltid en viss usikkerhet, det bør alltid gjøres med en viss forsiktighet, og den todeling dette kapitlet legger opp til er på ingen måte absolutt. Likevel, på bakgrunn av at de store linjer i Nordens og Baltikums tilhørighet og deltakelse nå synes å være fastlagt for noen år, går det nordisk-baltiske samarbeidet inn i en fase med store muligheter. Disse mulighetene ble også vektlagt av flere av bidragsyterne i denne rapporten. Deltakerne på Utenriksdepartementet og Fafos seminar *Norske Baltikum-politikk* i november 1997 påpekte en rekke forhold som kan gjøre samarbeidet; ikke bare mellom Norge eller Norden og Baltikum, men mellom alle landene omkring Østersjøen, inkludert Russland; fruktbart og konstruktivt. De pekte også på flere positive trekk ved det allerede eksisterende samarbeidet, som det er all grunn til å trekke videre på.

Før vi kommer tilbake til noen implikasjoner av denne mulige faseendringen, for Norge og for Norden, skal vi peke på noen hovedmomenter fra innledernes foredrag.

Noen synspunkter fra seminaret

Seminaret ble åpnet av statssekretær i Utenriksdepartementet Åslaug Haga og daglig leder ved Fafo Dag Odnos. Statssekretæren benyttet anledningen til å vektlegge den nye regjeringens ønske om og vilje til samarbeid med de baltiske land. Hun sa at regjeringen har ambisjoner om å foreta en grundig gjennomgang av Norges forhold til Baltikum og øst-Europa. Odnos understreket Fafos mangeårige engasjement i Baltikum og uttrykte tilfredshet over at Fafo fikk anledning til nok en gang å arrangere et seminar om emnet.

Statssekretær ved statsministerens kontor (Statsrådsberedningen) i Sverige, Pär Nuder, innledet om *Østersjøregionen som nytt politisk og økonomisk tyngdepunkt*, hvor han med utgangspunkt i Sveriges syn på arbeidet og potensialet i regionen pekte på både positive og negative utviklingstrekk. Han innledet med å understreke hvor stor den politiske endringen rundt Østersjøen har vært etter 1991, og hvordan integrasjonen mellom statene foregår på mange områder. I Sverige finnes nå til og med brannstasjoner som har innledet samarbeid og utveksling med baltiske motparter. «Jeg våger å påstå at det trolig ikke finnes noen region i verden som har blitt påvirket så kraftig og så positivt av den Kalde Krigens slutt som Østersjøregionen,» sa Nuder. Imidlertid så han tre trusler mot denne positive utviklingen: de store økonomiske ulikhetene mellom statene og innen de nye demokratiene, den organiserte kriminaliteten, og usikkerheten knyttet til den politiske utviklingen i Russland. De økonomiske problemene kan føre til sosial uro i de post-kommunistiske statene, og til flyktningestrømmer til den «vestlige» del av Norden. Den organiserte kriminaliteten truer både reformer og vestlige investeringer i de nye demokratiene, samtidig som faren for «eksport» vestover er stor. Den politiske utviklingen i Russland uttrykte Nuder optimisme for, og han understreket det positive i at Russland gis anledning til å samarbeide med vesten på et bredt grunnlag. Han beskrev dessuten hvordan den svenske regjeringen arbeider på fem nivåer overfor Østersjøområdet: bilateralt, regionalt, gjennom EU, i forhold til NATO og overfor Russland. På alle nivåene er Sveriges ønske om tettere samarbeid og integrasjon markant, fremholdt Nuder.

Nils Morten Udgaard fra Aftenposten fulgte deretter opp med en innledning med tittel *Baltikum og utvidelsen av EU: Norges og Nordens rolle*. Han stilte spørsmålet «Hva har Norden fått til i Baltikum, og hva, eventuelt, kunne man fått til?» Hans svar var kritisk. De nordiske land har i altfor liten grad samordnet sin politikk i årene etter den Kalde Krigen, og i for stor grad konkurrert eller rivalisert seg imellom om å spille en lederrolle i Baltikum. Udgaard slo fast at de nordiske land ikke har opptrådt samlet og samlende i det baltiske område. Norge har, forståelig nok, men kanskje for ensidig, konsentrert sin innsats i Barentsregionen, og har således ikke holdt et så høyt engasjement som våre nordiske naboer. Videre hevdet Udgaard at USA har hatt den konseptuelle lederrollen i den politiske, militære og økonomiske utviklingsprosessen i Østersjøområdet. Denne fremstillingen begrunnet han ved å peke på sentrale trekk i de siste års utvikling og ved å belyse de mest sentrale aktørene i politikken omkring Østersjøen: de baltiske stater, NATO, EU, Russland, Norden og USA. Han viste hvordan EU og NATO har dominert den politiske utviklingen i Europa med USAs velsignelse. Udgaards foredrag var fylt av eksempler som underbygget hans hovedargumenter. Mot slutten påpekte han særlig at EU-kommisjonens råd, hvor kun Estland anbefales, viser hvor overraskende liten innflytelse Sverige og Danmark har i EUs organer.

«I kjølvannet av de politiske endringer i Europa, er konfliktforebygging blitt like viktig som krisehåndtering,» sa utenriksminister Knut Vollebæk i sitt foredrag *Security in the Baltic Sea Region*. Han vektla Norges vilje til å utvide og fordype samarbeidet med de baltiske land både bilateralt og gjennom de eksisterende nordisk-baltiske fora. Vollebæk hevdet også at Norges forhold til Russland i dag er konsentrert omkring integrasjon på flere områder og plan, hvor Barents- og Østersjøamarbeidene er viktige komponenter. Videre sa utenriksministeren at Norge støtter de baltiske staters ønske om NATO-medlemskap, og at deres geografiske beliggenhet ikke burde forstyrre deres valgfrihet i så måte. Imidlertid er det grunn til å være fornøyd med NATOs slutterklæring fra Madrid-toppmøtet, hvor de baltiske land får rosende omtale som mulige

medlemmer. EU-kommisjonens anbefaling, hvor kun Estland inviteres til forhandlinger, bør av andre søkerland ses på som et incentiv til å arbeide hardere for å reformere økonomien. Alle de nordiske land er små stater, og har gjennom sin felles geografi en felles interesse av å bevare og sikre den regionale stabiliteten. Vollebæk fremhevet flere politiske og militære samarbeidsprosjekter som han mente det var all grunn til å se seg fornøyd med resultatene av.

Latvias statsminister Guntars Krasts bidro med å utdype sitt lands holdninger til flere internasjonale saker. Han innledet sitt foredrag *Latvia and Regional Security* med å forklare Latvias motstand mot de da nylig foreslåtte sikkerhetsgarantier fra Russland, som han hevdet var inadequate. Slike «garantier» har ingen plass i den nye europeiske sikkerhetsarkitekturen, og Baltikum bør heller ikke skilles fra Europa for øvrig gjennom et slikt trekk. De baltiske staters bevegelse mot EU og NATO er prosesser som hverken kan eller skal stoppes, sa Krasts. Imidlertid er det viktig for Latvia å styrke sitt naboforhold til Russland, gjennom tillit, respekt og samarbeid. «Dette er ingen enkel oppgave, idet det vil kreve både tid og innsats fra begge parter å overkomme gammel frykt og stereotypier, men denne oppgaven kan løses dersom begge parter er ærlig innstilt på det,» sa statsminister Krasts. Han fremhevet også samarbeidet gjennom CBSS (*Council of Baltic Sea States*) som en positiv utvikling, og håpet at dette kan benyttes til såkalt «myk» sikkerhetsbygging og handelsfremmende tiltak. I likhet med utenriksminister Vollebæk, var Krasts fornøyd med utviklingen i de nordisk-baltiske initiativene, særlig på det militære området, og han så positivt på måten NATO hadde holdt sin dør åpen på i erklæringen fra Madrid-møtet. Et fremtidig NATO-medlemskap er fortsatt viktig for Latvia, fastholdt han.

I forkant av paneldebatten holdt NRKs Moskva-korrespondent Gro Holm en innledning hvor hun gjennom fire intendert provoserende påstander oppnådde å sette fart i paneldeltakerne. Hun hevdet først at Norge burde overlate størstedelen av ansvar og engasjement i og overfor Baltikum til våre nordiske naboer, fordi våre sikkerhets- og politiske interesser primært ligger i nordvest-Russland. Dessuten er det Sverige, Finland og Danmark som er sterkest berørt av miljøproblemene i Østersjøen, og de er derfor best skikket til å bidra til å løse dem. Dernest hevdet hun at det ikke er nødvendig for Norge å tale Baltikums sak i NATO, fordi et baltisk NATO-medlemskap vil kunne medføre så mange problemer for alliansen og for Norge at det knapt kan være i deres interesse. Norge bør ikke bidra til å provosere Russland til ekstreme handlinger, eller presse de russiske minoritetene i Baltikum til opprør. Vi bør heller bidra til sikkerhetsbygging gjennom å fortsette bi- og multilateralt sikkerhetspolitisk samarbeid. For det tredje hevdet Holm at det ikke er nødvendig å bygge nye institusjoner i det nordisk-baltiske samarbeidet. Balterne er ikke interessert i et «nøytralt sikkerhetssystem» koplet til Sverige og Finland; de ønsker fullt medlemskap i NATO og EU. Mer byråkrati, utover Nordisk Råd, er ikke av det gode, sa hun. Det vil kun tjene norske interesser, og ingen andres. Gro Holms siste påstand var at Norge burde begrense sin (økonomiske) støtte til demokratibyggning og miljøvern i Baltikum, og heller konsentrere støtten til næringslivssamarbeid, kultur og språkopplæring. Igjen begrunnet hun dette med at problemene i nordvest-Russland er mest presserende for oss. «Demokrati-eksport» er lite hensiktsmessig, idet vi har altfor liten innsikt i de systemene de skal «lære opp». «Jeg er overbevist om at våre norske politikere ofte får vite mer nytt på disse demokrati-symposiene enn deres baltiske kolleger,» sa Holm. Hennes fire påstander fikk flere av debattantenes øyebryn til å heve seg, og hun kunne i etterkant av debatten selv konkludere at de hadde fungert akkurat så provoserende som hun hadde håpet.

Ikke uventet tok debattantene avstand fra eller modifiserte Holms påstander. Særlig lot innholdet i hennes første to påstander til å engasjere dem. Det var bred politisk enighet om viktigheten av å satse i Baltikum, men en viss uenighet om hvordan satsningen skulle foregå. Noen mente at Norge nå burde prioritere ressursbruken til nordvest-Russland og Baltikum, og begrense den politiske oppmerksomheten om mer fjerntliggende områder, mens andre påpekte at Norge er et så rikt land at vi bør klare å ta på oss oppgaver i mange ulike områder, Baltikum inkludert. De fleste paneldeltakerne var enige om at vi ikke kan la initiativet i Østersjøensamarbeidet ligge hos våre nordiske naboer. Norge har så absolutt interesser her, såvel som i Barentsområdet.

Dessuten mente panelet, i likhet med de fleste av dagens innledere, at Estland, Latvia og Litauen må ha full anledning til å slutte seg til både EU og NATO, men det ble påpekt at vi må ta tiden til hjelp og se situasjonen noe an, særlig hva NATO-medlemskapet angår.

Noen implikasjoner: mot et bredere nordisk-baltisk politisk område?

Som påpekt innledningsvis, utgjorde NATO og EUs utvidelsesvedtak sommeren 1997 et vannskille i baltisk etter-okkupasjonshistorie. Innleiderne på seminaret hadde mulighet til å presentere sine vurderinger av den situasjonen som har oppstått rundt Østersjøen når disse strukturelle endringene - som også inkluderer Sverige og Finlands EU-medlemskap - er avklart. (Estland er vel å merke ikke *med* i EU enda, men det er all grunn til å hevde at *muligheten* for medlemskap medfører politiske endringer i seg selv.) Med basis i innleiderenes fortolkninger av disse hendelsene, skal vi her forsøke å skissere hvilke følger denne faseendringen kan ha for Norden og Norge, og hvilke muligheter og oppgaver som ligger i den.

Den første fase i nord-Europas historie etter den kalde krigen er forbi. Dette var en innledende konsolideringsfase, hvor statene som fikk (gjen)opprettet sitt demokratiske selvstyre skulle finne sine plasser i Europa som et hele, og hvor de øvrige statene skulle lære å forholde seg til denne nye situasjonen. Svært mange av sakene som var aktuelle i denne fasen, særlig for de post-kommunistiske statene, kulminerte med NATOs utvidelsesvedtak i Madrid i juli 1997, og med EUs ditto i Luxembourg i desember. For de baltiske staters vedkommende, var disse begivenhetene av blandet karakter. Helt siden det i 1993-94 ble klart at de to hovedaktørene i Europas strukturelle landskap ikke utelukket tidligere Østblokk-stater i fremtidige utvidelser, har de tre landene med stor iver fremmet sine kandidaturer. Hensikten har vært klar. NATO representerte trygghet mot et ustabil Russland; EU innebar økonomisk støtte, handel og velferd. Og, trolig viktigst, begge organisasjonene hadde overlevd den Kalde Krigen og fiaskoprojektet Sovjetunionen. De representerte begge det vestlige fellesskap de tre baltiske land ønsket så sterkt å tilhøre, og som de hadde kjempet for i 1991. NATO valgte som ventet å utelukke dem i denne runden, men Madrid-møtet ga landene rosende omtale i sin slutterklæring (se sitat i Udgaards innlegg). EU valgte å la Estland gå foran de andre to i forhandlingstakten, og vil trolig om 5-6 år bli det første baltiske EU-medlem. På den ene siden var dette en skuffende avgjørelse for Riga og Vilnius, som hadde håpet at Baltikum ville bli holdt sammen på sin vei inn i EU. Imidlertid, på den andre, er det positivt for de tre landene at ett av dem tas inn, og dermed kan være «startmotor» for dem alle. Dessuten var vedtaket i tråd med bl.a. Sveriges ønske om en felles forhandlingsstart, og EU har klart uttrykt seg dithen at det kun bør være et tidsspørsmål før alle de baltiske land er medlemmer.

Også utenfor Baltikum hadde EU og NATOs beslutninger betydning. Inntil disse ble fattet, hadde mange stater en avventende holdning med hensyn til hvilke samarbeidsformer man skulle - eller kunne - velge med de baltiske land. Det siste halvårets utvikling har åpnet for en ny giv i Baltikums forhold til sine omgivelser. At de ikke fikk de ønskede, totale omfavnelser fra NATO og EU, åpner muligheten for andre løsninger. Utfordringen nå er å bygge opp og utvikle bi- og multilaterale kontakter og forbindelser på et bredest mulig plan: økonomisk, demokratisk, militært, kulturelt, i miljø saker; governmentalt og ikke-governmentalt. Og denne oppgaven er ikke balternes alene. Vi som bor i deres naboland har også ansvar for og interesser i at den politiske kontaktflaten i området forsterkes. Potensialet for givende handel, for stabilitetsbygging og kulturutveksling er stort. Vi bør nå, når den strukturelle makro-utviklingen i (nord-)Europa har kommet inn i fastere rammer, søke å finne regionale politiske løsninger som kan sikre en videre fruktbar utvikling innenfor - eller, om man vil, utenfor - EU og NATOs rammeverk.

1990-årene har så langt vært preget av en europeisk sentralisering mot EU og NATO, som de to mest fremtredende og dyptgripende strukturer i verdensdelen. Prosessen i de to organisasjonene har klare likhetstrekk: de søker begge å reformere, utvikle og utdype sitt innhold og sin hensikt, samtidig som de velger å åpne seg for nye medlemmer i områder som i tiår var intuitivt utelukket fra den vestlige del av Europa. Også stater som er utenfor og/eller som for

overskuelig fremtid vil forbli utenfor, berøres av endringene, fordi de to organisasjonenes politikk har blitt trendsettende, også langt utenfor Europa. Europa er blitt mer enhetlig, og flere og flere er, vil være, eller vil bli berørt av denne enheten.

I noen henseende fremstår det regionale samarbeid som en underliggende mottendens mot og et supplement til denne sentraliseringen. Nye samarbeidsordninger på lavere nivåer, mellom eller på tvers av stater og landegrenser søker å ta opp problemer og politikkområder som ikke kan styres i detalj av de store organisasjonene. Sentrale satsningsområder for disse nye politiske strukturformene har bl.a. vært kultursaker, miljøspørsmål og handel. (Betegnelsene er her foreløpig noe uavklarte. Denne typen samarbeid er også kalt sub-regionalt eller trans-regionalt; i så tilfelle anses EU og NATO som regionale organisasjoner.) Hovedideen bak slike samarbeid er at regionale problemer best løses på et regionalt plan, og håpet har vært at de også kunne vise seg nyttige som tillitsskapende tiltak i områder preget av politisk omforming. Østersjøområdet, bestående av (hele eller deler av) Norge, Sverige, Finland, Russland, Estland, Latvia, Litauen, Polen, Tyskland og Danmark, er i så måte typisk. Det er også Barentsregionen, samarbeidet mellom de nordligste delene av Norge, Sverige, Finland og Russland.

Erfaringene med regionale samarbeid er det delte meninger om. Det er ikke til å overse at intensiteten, særlig i *Council of Baltic Sea States* (CBSS), ikke har vært av det voldsomme slaget, og det er pr. i dag fortsatt basert på konferanser heller enn reelle institusjoner. Det har manglet både vilje og evne hos deltakerne til en fullstendig oppofrelse for forumet. De tre baltiske land har etter opprettelsen av CBSS i 1992 i utenrikspolitikken vært mest opptatt av individuelle, lite samordnede fremstøt mot NATO og EU, samt av forholdet til Russland. Å bygge kontakter med andre vestlige land har kun vært viktig i den grad disse kunne hjelpe balterne med disse to hovedsakene, fortrinnsvis den første. Polen har også konsentrert politikken om sine medlemskapsansøkninger, og om den militære delen av samarbeidet med Baltikum og med Norden. Tyskland var blant initiativtakerne til CBSS, men har de siste par år konsentrert sin *Ostpolitik* mot Polen og Russland, heller enn Baltikum. Målet har vært å løse den første utvidelsesrunden i havn med størst mulig grad av russisk velsignelse. Mest engasjert har trolig Finland, Danmark og Sverige vært. Imidlertid har samarbeidet vært lite samordnet, noe som enkelte av seminarets innledere tolket som en «konkurransen» mellom landene. Finland har dyrket sitt forhold til Estland med suksess. Norge har konsentrert innsatsen om Barentsregionen og nordvest-Russland, og har i mindre grad stått i spissen for CBSS og det nordisk-baltiske samarbeidet. Russland, til sist, har vært preget av at kun Kaliningrad-enklaven og St. Petersburg-området har vært med, og det er begrenset hvor stor innsats disse områdene kan gjøre uten godkjennelse fra Moskva. Dessuten har det tidvis anstrengte forholdet mellom Russland og de baltiske land vært en bremsekloss.

På den andre siden, er det nettopp de politiske motsetningene og bekymringene overfor Russland som gjør Østersjø samarbeidet så potensialfylt. Her kan Russland delta og bli hørt. Her kan saker av myk og ikke-sikkerhetspolitisk karakter bli tatt opp og løst, slik at tilliten mellom statene i området øker. I sin tur, kan dette bidra til at «harde» sikkerhetspolitiske saker kan løses i andre fora. Dessuten er regionalt samarbeid så mye mer enn sikkerhetspolitikk. Som seminardeltakerne viste til, er miljøproblemer i Baltikum og Østersjøen problemer som i siste instans berører alle landene omkring, og som et regionalt forum vil være vel egnet til å løse. De siste månedene har også en rekke forslag om etablering av et handelsområde rundt Østersjøen blitt reist fra ulike hold. Et slikt samarbeid vil ha en århundrelang tradisjon å skilte med, og en potensialfylt fremtid foran seg. Flere større norske selskaper har allerede etablert seg med suksess i Polen, Baltikum og Russland, og ytterligere tilrettelegging fra politisk hold kan senke terskelen for at andre kan følge etter. De nevnte landene er også et mulig eksportmarked for norskproduserte produkter, og en økt handel vil fremme fellesskapet rundt Østersjøen. Kanskje er det på sikt mulig å bygge en bredere nordisk identitet; å skape en region i det nordlige Europa som også inkluderer Barentsområdet og nordvest-Russland. En slik regional samling vil sette Norge i en nøkkelposisjon, og vår innsats vil bli avgjørende.

Norges posisjon og rolle

Helt siden slutten av 1980-tallet har det fra norsk side vært rettet betydelig oppmerksomhet mot de tre små statene på Østersjøens østkyst. Imidlertid kan det neppe være tvil om at Baltikum i løpet av det siste året har fått en mer sentral plass i norsk utenrikspolitikk. Flere politikere har satt spørsmålsteget ved den såkalte nordiske arbeidsdelingsmodellen der Norge implisitt skulle påta seg et spesielt ansvar for utviklingen i nordvest-Russland, mens Finland, Danmark og Sverige skulle dele ansvaret for Baltikum mellom seg. Både regjeringen Jagland og regjeringen Bondevik har lagt seg på en mer aktiv linje i forhold til de tre baltiske land. Et synlig tegn på dette er at andelen av Samarbeidsprogrammet med Sentral- og Øst-Europa som bevilges til tiltak i de baltiske land har økt fra ca. 20 til 30 prosent av den samlede støtten som går over programmet.

Samtidig som at det tilsynelatende er tverrpolitisk enighet i Norge om at det norske engasjementet i forhold til Baltikum skal fortsette som i dag eller øke, viste seminaret at det er viktig å diskutere hva innholdet i den norske politikken overfor Baltikum skal være. På seminaret kom det som referert frem ulike synspunkter både med hensyn til prioriteringer av innsatsen i forhold til nærområdene og hvordan Norge best kan ivareta både våre egne og balternes interesser i forhold til de raske geopolitiske endringene som finner sted i Europa.

Et forhold flere av deltakerne på seminaret la vekt på, er Norges unike stilling i forholdet til Østersjøområdet. Vi er det eneste NATO-land med grense mot Russland, og har derfor, gjennom egen erfaring, en særlig innsikt i de små baltiske lands sikkerhetsdilemma overfor Moskva. Dette har gjerne blitt tolket på to ulike (men kanskje supplerende) måter. På den ene siden kan det hevdes at vi bør være forsiktige i vår omfavning av Baltikum. Minst av alle ønsker vi (og Finland) å irritere Russland, og - enten vi forstår eller liker det eller ikke - mange på høyt politisk og militært plan i Russland ser fortsatt tapet av Baltikum som noe sårt. På den andre siden, betyr vår sikkerhetspolitiske erfaring med Russland også at vi har et skjebnefellesskap med de baltiske land som tilsier et meget sterkt engasjement i regionen, med den hensikt å sikre stabiliteten og roen i det nordiske området bevarer. Dette er sikkerhetspolitiske problemstillinger, og NATOs avgjørelse betyr at disse vil bestå. Hadde NATO inkludert Baltikum, *kunne* situasjonen forverret seg, gitt Russlands bestemte motstand. Dette vet vi imidlertid ikke nå. Ved neste korsvei kan situasjonen være endret, og Norge kan bidra til at dette skjer. Mye tyder dermed på at sikkerhetspolitikken er det området hvor Norge har mest å *tjene* på en gjennomtenkt Baltikum-politikk, fordi dette i størst grad berører våre viktige interesser.

Miljøproblemene i Østersjøområdet berører våre nordiske naboer mer enn de berører oss. (I nordvest-Russland er det motsatt.) Det er ikke dermed sagt at ikke også vi har et moralsk ansvar. Skal vi forvente at andre (nordiske) land engasjerer seg i atomavfallet og nikkilverkene på Kola-halvøya eller i forvaltningen av fiskeressurser i Barentshavet, må vi stille opp i forhold til våre naboers problemer.

En av de største utfordringene de baltiske land står overfor i dag er å bedre levekårene til de store gruppene av befolkningen som sliter med fattigdom og manglende ressurser. Tiltak som fremmer sosial utvikling bør være en sentral del av samarbeidet med Baltikum, ikke minst fordi sosial uro kan skape grobunn for mer ustabilitet i regionen, noe som igjen vil kunne påvirke vår egen sikkerhet. Norge kan spille en konstruktiv rolle gjennom å bidra til oppbyggingen av samfunnsstrukturer som skaper vekst i næringslivet og også gjennom norske investeringer og industrisamarbeid.

Også når det gjelder demokratibygging bør Norge ha et aktivt engasjement. De tre nasjonene har, på hver sin måte, stolte tradisjoner, men de demokratiske tradisjonene er svake. Da statene gled over til autoritære styresett i mellomkrigstiden, var de internasjonale reaksjonene (herunder de nordiske) begrensete. Situasjonen var en helt annen enn i dag, og nå kan vi som demokratiske stater bidra til at et massepolitisk styre befester seg i statene. Dette kan trolig best skje gjennom å bygge nettverk og bånd til deres demokratiske institusjoner. Å styrke balternes demokratiske identitet kan bidra til å motvirke at hverken eventuelle russiske dominans- eller hegemonifremstøt, eller en opplevd «avvisning» fra vestlige strukturer, skulle føre Baltikum bort

fra demokratiet. Det ville hverken være i balternes eller vår interesse. Den klassiske nordiske balanse er i vårt tiår forrykket, den er skjør og i fortsatt bevegelse. Et udemokratisk Baltikum ville miste legitimitet både overfor Russland og vesten, og skape et geopolitisk vakuum i hjørnet av Østersjøen. Med bakgrunn i seminardeltakernes argumentasjon, er det vanskelig å avgjøre hva som er den beste formen for kontakt mellom de nordiske og de baltiske demokratiske institusjoner. Mulighetene er mange: et utvidet Nordisk Råd, partipolitisk utveksling, lokalpolitisk utveksling, en fordyping av samarbeidet mellom Nordisk Råd og Baltisk Forsamling og mellom de nordiske og baltiske ministerråd. Valgene her vil være avhengig av målet med samarbeidet. Mens det blant innledere og deltakere på seminaret var noe uenighet om den institusjonelle formen i samarbeidet mellom Nordisk Råd og Baltisk Forsamling (som nå i dag møtes til såkalte 5+3-konsultasjoner), uttrykte flere av dem tilfredshet med mer lokale utvekslinger mellom kommuner og organisasjoner. Sistnevnte utvekslingsform vil skape et dypere, ikke-politisk fellesskap, mens førstnevnte kan bidra til tettere formelle og bindende politiske bånd. Den vil da også kreve mer innsats.

En oppsummering

Ved årsskiftet 1997-98 er det nordisk-baltiske samarbeidet på vei inn i en ny fase; en fase hvor potensialet for svært konstruktivt samarbeide i regionen er stort. EU og NATOs utvidelsesvedtak i 1997 har avsluttet en første «vente- og omstillingsfase», og inntil de to organisasjonene innleder nye utvidelsesrunder vil landene omkring Østersjøen ha tid og ressurser til å utvide samarbeidet, *særlig* økonomisk og sikkerhetspolitisk. Erfaringene fra den første fasen etter blokkdelingens opphør viser at vi i den neste fasen må søke å ta hensyn til Russland i den regionale politikken. Ikke nødvendigvis gjennom å svekke vårt regionale engasjement for å unngå å provosere Russland i landets nærområder, slik det ofte har blitt hevdet, men tvert imot ved å øke innsatsen på et bredt grunnlag, og dermed søke å trekke Russland med i et samarbeide også russerne vil nyte godt av. Å dempe den befestede, dog historisk forståelige, russofobien, særlig i de baltiske land, kan skje på denne måten, og vil frigi politiske ressurser til konstruktivt regionalt samarbeid om økonomiske, miljømessige, («myke») sikkerhetspolitiske og demokratiutviklende forhold.

Norges posisjon, både i nord-Europa, Norden og i Østersjøregionen er unik. Vi er det eneste NATO-medlem med grense mot Russland. Vår erfaring med Russland, og vårt skjebnefellesskap med de små statene med en stor nabo innerst i Østersjøen gir oss en spesiell mulighet til å bidra på en konstruktiv måte i den nye fasen det nordisk-baltiske samarbeidet nå går inn i. Vår og Nordens oppgave frem til NATO åpner for nye medlemmer igjen, og frem mot det neste presidentvalget i Russland, er å bidra til at forholdene i regionen er av en slik karakter at de baltiske land (og NATO) kan foreta sine valg under så frie forutsetninger som mulig.

Seminaret den 5. november 1997 var på flere måter et norsk startskudd for denne nye utviklingen. Den nye norske sentrumsregjeringen fikk her en tidlig mulighet til å profilere seg i utenrikspolitikken, og benyttet anledningen til å flagge et aktivt engasjement i Norges østlige nærområder. Dermed videreføres og -utvikles det arbeidet overfor Østersjøregionen som ble innledet under utenriksminister Bjørn Tore Godal. Og, sett fra det regionale samarbeidets ståsted, er dette en positiv utvikling. Det er å håpe at de store muligheter som ligger i Østersjøensamarbeidet ivaretas. Mulighetene kommer først og fremst i form av et potensiale for handel, bred sikkerhetsbygging, kulturutveksling og miljøsikring. Men Østersjøen representerer også en unik politisk mulighet; et nærmest normativt potensiale: lykkes samarbeidet her; lykkes vi i å bygge tillit og sikkerhet i et område som har vært så delt og omkring hvilket så mange konflikter har oppstått, vil vi ha lykkes med å skape en helt ny internasjonal samarbeidsform, en modell til etterfølgelse.

Vi tillater oss å avslutte med å sitere Pär Nuder, som tydelig viser viktigheten av å ta vare på de mulighetene som ligger i samarbeid over Østersjøen:

[I]dag [pågår] tre historiske prosesser i Europa, som kommer til å påvirke oss for lang tid fremover. Det er EU-utvidelsen. Det er NATO-utvidelsen. Det er demokratiseringen av sentral- og øst-Europa. Disse tre prosessene har det felles at de alle sammenstråler i Østersjøregionen. Her møtes NATO-land, søkerland til NATO og alliansefrie land. Her møtes medlemmer i den Europeiske Union, søkerland til EU og her er Norge, som har valgt å stå utenfor EU. Her møtes unge demokratier og eldre demokratier. Her møtes i historisk henseende øst og vest. Her møtes den Kalde Krigens øst og den Kalde Krigens vest. I dette henseende har Østersjøen i et globalt perspektiv fått en annen geopolitisk betydning og vekt enn tidligere.

Pär Nuder

Østersjøregionen som nytt politisk og økonomisk tyngdepunkt?

Det är en stor glädje och ära att få komma hit till Oslo och tala över ett ämne som väldigt mycket påverkar alla oss som lever och bor i Norden. Østersjøpolitiken är onekligen ett ämne som under de gångna två och ett halvt åren har präglat den svenska regeringens politiska vardag utomordentligt mycket.

När Göran Persson valdes till ordförande för det socialdemokratiska partiet hade jag förmånen att få skriva hans installationstal. På en punkt så var han mycket tydlig i sina instruktioner:

Det utrikespolitiska avsnittet skulle inte vara ett traditionellt utrikespolitiskt avsnitt, utan det skulle beskriva den nya geopolitiska situation som Sverige och Norden befinner sig i med tanke på de stora omvälvningar som vi har varit med om under de senaste tio åren. Därmed föll det sig naturligt att koncentrera sig på närområdet, dvs på Østersjøregionen.

Detta perspektiv har präglat den svenska politiska vardagen under de gångna åren. Den svenska regeringen arbetar väldigt intensivt med Østersjøpolitiken, och min ambition här i dag är att ge en bild av både det konkreta arbetet som vi utför, men även beskriva de bärande principer som vägleder regeringen i sitt arbete.

Den svenska författaren Ivar Lo Johanson skrev en gång att det ibland är som om historien passerar en tröskel. Och visst måste man sannerligen säga att historien har passerat ett antal trösklar under de gångna tio åren. Historien har accelererat, och denna acceleration är vi mitt uppe i.

Jag vågar påstå att det troligtvis inte finns någon region i världen som har påverkats så kraftigt och så positivt av kalla krigets slut som Østersjøregionen. Och det är på sätt och vis inte så konstigt. I Østersjøregionen sammanstrålar de stora europeiska, ekonomiska och politiska processerna: demokratiseringen av Central- och Östeuropa, uppbyggnaden av ett demokratiskt Ryssland, EU-utvidgningen och NATO-utvidgningen.

- Följdriktigt går integrationen i vår region just nu oerhört fort. Runt Østersjön har oerhört mycket hänt på mycket kort tid:
- Sverige och Finland är medlemmar av den Europeiska Unionen.
- Estland, Lettland och Litauen är suveräna, demokratiska stater som har ansökt om medlemskap i EU och NATO.
- Polen har gjort detsamma, och kommer att upptas i NATO.
- Partnerskapsavtal är upprättat mellan Ryssland och EU.

Allt detta, som blott för tio år sedan var någonting utopiskt, är i dag realiteter.

* * *

En viktig startpunkt för det intensifierade Østersjösamarbetet var det toppmöte som för första gången skedde mellan regeringscheferna runt Østersjön i Visby i maj 1996. Det var en mycket informell överläggning; förmodligen den typ av överläggningar som våra regeringschefer borde ägna sig mer åt.

Formerna var intima och direkta. Förbundskansler Kohl förmedlade den historiska känsla som fanns i rummet: "Om någon för tio år sedan hade sagt att jag här skulle sitta med demokratiskt valda kolleger; från Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland, och alla andra regeringschefer, ja, då hade naturligtvis inte trott på detta." Ungefär så sade han. Den var i denna starka känsla som man samlades i Visby.

Dessa historiska vingslag kan även förnimmas i den svenska vardagen. Östersjösamarbetet har kvaliteter som skiljer det från annan typ av internationellt engagemang. Ett exempel:

Reser man runt i Sverige finner man många kommunalråd och kommunalpolitiker som har varit i Baltikum därför att de har vänorter där. I den här meningen är Östersjösamarbetet på sätt och vis mer de kommunala förtroendemännens internationella samarbete än diplomaternas. Och det är inte så konstigt. Här handlar det om brandstationer som samarbetar med varandra. Här möts kommunala förvaltningar. Här är det mikro och makro i en salig blandning.

Denna väldiga kraft som vi kan bevittna i Sverige beror naturligtvis på att den vision som nu kan målas upp är oerhört lockande.

Vi som lever vid stranden av Östersjön och som tidigare skådade ut över havet, vi såg en osynlig mur som stod där mitt ute i Östersjön. Nu finns inte den längre. Nu öppnas en ny värld.

Denna vision är inte bara lockande och hoppingsivande därför att den är lockande och hoppingsivande i sig. Den är också lockande och hoppingsivande därför att det just nu kanske inte finns så många visioner i politiken. Handlingsutrymmet för nationella politiska manövrer i en internationaliserad värld är förhållandevis begränsat.

När Göran Persson valdes till partiordförande i mars 1996 formulerade han visionen om Östersjön så här:

Genom århundraden har Östersjön varit en dynamisk europeisk region. Men i över ett halvt sekel låg en tung skugga över Östersjöns vattenspegel. Banden mellan folken och länderna hade brutits av krig och förtryck och ockupation. Idag är det annorlunda. De mörka molnbankar som legat över våra nabor i öst och sydväst har brutits upp. Östersjön kan bli en av Europas dynamiska regioner. Östersjön ska bli en symbol för fredlig och demokratisk samverkan, socialt, ekonomisk hållbar utveckling och en symbol för en framgångsrik miljöpolitik. Fred, demokrati, välstånd och välfärd, miljö - måhända självklarheter, men ingalunda om man ser Östersjön i ett historiskt perspektiv. Tiden har stått still i femtio år. Men nu har nya möjligheter öppnats. Nu ska dessa tas till vara.

Det är just dessa möjligheter som vi så intensivt har arbetat med under de gångna två åren. Låt det sägas än en gång:

Troligen har ingen annan region i världen påverkats så positivt av murens fall och av kalla krigets slut som den del av världen som vi lever i. Vi ser enorma - inte minst ekonomiska - potentialer i vårt närområde. Redan med den levnadsstandard som man har idag i Ryssland - som förvisso är väldigt ojämnt fördelat, och dessutom långt efter svensk eller än mer norsk levnadsstandard - så kan vi räkna miljoner och åter miljoner ryska medborgare i närområdet, i västra Ryssland, som har en köpkraft stark nog att kunna hävda sig på internationella marknader.

Åk t ex till Helsingfors och gå på varuhuset Stockman och läs och hör hur varor annonseras ut på ryska.

Åk till Polen, Europas snabbast växande ekonomi. Polen - ett land som har fyrtio miljoner invånare. Ekonomin blomstrar. 350 000 nya bilar registrerades på ett år.

Det är den här dynamiken som det gäller nu att säkerställa och att utveckla. Jag ska återkomma till hur vi försöker göra det utifrån svenska utgångspunkter. Men låt mig ändå peka på några hot mot den här väldigt positiva bilden som jag har målat upp. Det är hot eller frågetecken som är intimt sammanknippade med varandra.

* * *

Det första hotet är att Östersjön inte får bli Europas Rio Grande.

Rio Grande är ju som bekant gränsfloden mellan USA och Mexiko. Vi har alla sett bilderna på fattiga mexikaner som försöker fly om natten in till det rika USA. Bilden kan appliceras på vår region.

Trots den snabba ekonomiska utvecklingen i Ryssland, i Baltikum och i Polen är skillnaderna mellan våra länder och dessa länder på andra sidan Östersjön väldigt stora. Det är inte många mil mellan trettioalets St Petersburg och nittioalets Helsingfors.

I nakna ekonomiska termer kan man beskriva det på sådant sätt att Polens BNP per capita 1996 låg på 3 475 US dollar. I Sverige var siffran det året runt 20 000. I de baltiska länderna låg BNP per capita någonstans i intervallet 2000 - 2300 US dollar.

De här siffrorna beskriver de enorma skillnaderna som finns i regionen. Men inte nog med det - skillnaderna finns också inom länderna.

Idag finns påtagliga likheter mellan Moskva och New Yorks Manhattan. I bägge dessa metropoler finns rikemansghetton omgärdade med taggtråd och med vakter som skall skydda de nyrika medborgarna mot de fattiga. Sådana här skillnader skapar naturligtvis väldiga motsättningar som kan få politiska implikationer.

Det andra hotet som jag vill peka på - som inte minst är en följd av de här klyftorna - är risken för allmänt kortsiktigt tänkande. Det är en risk som i sin förlängning leder till organiserad brottslighet.

Vid en ytlig betraktelse kanske den organiserade brottsligheten inte verkar vara ett så stort problem. Men skrapar man litet på ytan så förstår man att den här frågan har en vidare dimension.

Jag brukar säga det att den organiserade brottsligheten i vår region - och då framför allt på den östra sidan av Östersjön - är ett problem i flera dimensioner.

För det första är den ett hot mot den framväxande marknadsekonomin och demokratin i de unga demokratierna. Det är självklart.

För det andra är den ett hot mot oss i de äldre demokratierna. Det finns en slags spill-over-effekt som man t ex kan se tydligt på gatorna i Helsingfors där prostitutionen kontrolleras av ryska och estniska intressen och där man nu köper upp stora hotellkomplex som kontrolleras av den organiserade brottsligheten.

För det tredje är själva fenomenet organiserad brottslighet ett hot mot samarbetstanken i vår del av världen. För vågar inte vi som turister åka till St Petersburg; vågar inte våra företag etablera sig i Baltikum. av rädsla för någonting som man kan läsa om i våra tabloidtidningar - då riskerar detta i sig att hämma utvecklingen.

För det fjärde; vilket är den storpolitiska implikationen på detta fenomen: Den organiserade brottsligheten utgör ett hot mot balters och polackers vilja att bli medlemmar i den Europeiska Unionen. Det finns en tydlig koppling mellan vad vi med EU-jargong kallar för tredje pelarfrågor och viljan och förmågan att bekämpa organiserad brottslighet.

När man väl har sagt det här så gäller det naturligtvis att nyansera bilden ytterligare. Inte minst gäller det att ge svar på frågan varför den här formen av brottslighet finns och är så pass utbredd i de unga demokratierna.

Man brukar säga att det första som privatiserades i de forna kommuniststaterna var brottsligheten. Den var ju tidigare statligt kontrollerad. Det vi nu ser effekterna av är naturligtvis femtio års perverst politiskt ekonomiskt system. Homo sovieticus är en alltså en realitet.

När man diskuterar den organiserade brottsligheten måste man göra det på ett mycket nyanserat och balanserat sätt. Jag blir därför bekymrad när jag ser en svensk affärstidning med en bild på en skum figur med krigsrubriken "Rysen kommer!", och som sedan innehåller över tio sidor med text som handlar om hur nu denna fruktansvärda brottslighet väller över Sverige - vilket inte är sant. Faran är med andra ord om man sätter likhetstecken mellan fallet rysk, legal affärsverksamhet och organiserad brottslighet.

Det tredje frågetecknet för den positiva utvecklingen i Östersjöregionen är givetvis den allmänna politiska utvecklingen i Ryssland.

Det går inte att förbise Ryssland när man talar om Östersjöregionen. Det är den stora nationen i vårt närområde och kommer så att förbli. I takt med att Ryssland demokratiseras, och inte minst utvecklas i ekonomiskt hänseende, kommer detta stora land att få en ny stryka; denna gång inte baserad på militära arsenaler, utan på ekonomiska.

Ryssland är en enorm marknad som öppnar sig för oss. Därför är det ett måste att nu och i framtiden mycket noga följa utvecklingen i Ryssland.

En fundamental fråga i sammanhanget är givetvis hur djupt förankrad demokratin är i Ryssland. Svaret på den frågan är mångfacetterat.

Många västliga demokratier skulle vara stolta över ett så högt valdeltagande som det var i senaste presidentvalet i Ryssland. Det var ett högre valdeltagande i det ryska än i det amerikanska presidentvalet. Det säger någonting om att demokratin håller på att utvecklas och förstärkas i Ryssland.

Dessutom - och det är kanske det mest positiva och hoppningivande - är att Ryssland och den ryska ekonomin blir alltmer integrerad i de västliga strukturerna. När till och med kommunistledaren Zjuganov - som man säkert kan ha många synpunkter på - gör en roadshow i väst inför presidentvalet för att bevisa sin marknadsekonomiska kredibilitet inför utländska investerare, då har onekligen någonting hänt. Då inser t o m den yttersta vänstern - eller hur man nu vill använda höger/vänsterskalan - att den ryska ekonomin är mer och mer integrerad med väst.

* * *

Låt mig återvända till det jag sade inledningsvis och en kort rekapitulation av Östersjöregionens geopolitiska läge.

Vid sidan av EMU-processen pågår idag tre historiska politiska processer i Europa, som kommer att påverka oss för lång tid framöver.

- Det är EU-utvidgningen.
- Det är NATO-utvidgningen.
- Det är demokratiseringen av Central- och Östeuropa.

De här tre processerna har det gemensamt att alla sammanstrålar i Östersjöregionen. Här möts NATO-länder, ansökarländer till NATO och alliansfria länder. Här möts medlemmar i den Europeiska unionen, ansökarländer till EU och här finns Norge, som har valt att stå utanför EU. Här möts unga demokratier och äldre demokratier. Här möts i historiskt hänseende Östrom och Västrom. Här möts det kalla krigets öst och det kalla krigets väst.

I det här hänseendet har Östersjön i ett globalt perspektiv fått en annan geopolitisk betydelse och vikt än tidigare. Det var säkert ingen tillfällighet att president Clinton besökte Köpenhamn. Det är ingen tillfällighet att president Jeltsin i december besöker Sverige. Det är ett uttryck för att vår region betyder allt mer.

Återigen: Ingen annan region i världen har påverkats så positivt av kalla krigets slut som Östersjöregionen. Nu har Östersjöregionen förutsättningar att växa snabbare än någon annan region Europa. Det är detta som gör Östersjöarbetet så intressant för så många - även för dem som befinner sig långt borta från dess absoluta närhet.

* * *

Den svenska regeringens Östersjöpolitik kan beskrivas i fem nivåer:

Den första är den bilaterala.

Under de senaste åren har vi haft ett omfattande samarbetsprogram med Central- och Östeuropa med särskild tonvikt på Baltikum och västra Ryssland. Fyra miljarder kronor har satsats under en fyra års period. Till det kan adderas den så kallade Östersjömiljarden som anslogs förra sommaren. En miljard svenska kronor för fördjupat Östersjösamarbete. Det är en miljard som är i sin konstruktion har en total flexibilitet men är villkorad i så motto att pengarna skall effekt på sysselsättning och tillväxt i Sverige.

Statsminister Persson har dessutom inrättat en rådgivande panel, statsministerns Östersjöråd, som består av ett antal kvalificerade personer med stora expertkunskaper. Där finns personer som Percy Barnevik, tidigare chef för ABB nu idag Wallenberg-koncernens främste företrädare. Där finns Henning Christofferson, som tidigare var vice president i EU-kommisionen. Där finns Richard Holdbrook - för att få den transatlantiska kopplingen till Östersjön.

Den andra nivån är den regionala.

Här återfinns vi det mellanstatliga samarbetet i form av Östersjöstaternas råd - enkannerligen utrikesministrarnas samarbete. Även på regeringschefsnivå finns ett mer eller mindre institutionaliserat samarbete i form av toppmöten. Vi ser nu fram emot ett nytt toppmöte i Riga som gemensamt förbereds av den lettiska regeringen, den svenska och den danska i och med det danska ordförandeskapet i Östersjörådet.

En fråga som då kommer att behandlas är den fortsatta kampen mot organiserad brottslighet.

I Visby tillsatte regeringscheferna en särskild aktionsgrupp mot det här fenomenet med regeringschefernas personliga representanter. Sverige och jag personligen har förmånen att leda denna grupp som arbetar mycket handfast och konkret. Vi är ingen draft-group, vi producerar inga papper utan vi arbetar direkt med de myndigheter som arbetar med de här frågorna. Syftet är inte minst att öka informationsutbytet mellan de relevanta myndigheterna.

I Riga kommer regeringscheferna vidare att diskutera hur man ytterligare kan riva handelshinder i regionen. Det finns alltså många sådana. En annan fråga som är av stort intresse är naturligtvis hur informationsteknologin, IT, ytterligare kan bidra till att integrera länderna i regionen. En tredje fråga av intresse som är mycket aktuell i det nordiska samarbetet, är givetvis energifrågan.

Den tredje nivån handlar om utvidgningen av EU.

Det toppmötet som skall hållas i Luxemburg i december är av oerhört stor betydelse för Europas framtid. Då skall avgöras om EU skall utvidgas österut. Sverige arbetar mycket intensivt för att våra grannländer Estland, Lettland, Litauen och Polen skall upptas i gemenskapen.

Den svenska hållningen är entydig när det gäller formerna för EU utvidgningen. Vi vill se en gemensam förhandlingsstart. Det innebär *inte* att alla länder *samtidigt* blir medlemmar. Däremot erhåller alla statusen av blivande EU-medlemmar. Argumenten för denna linje är starka:

För det första är vi övertygade om att reformprocessen i de unga demokratierna kan bromsas om beskedet i Luxemburg blir negativt för t ex Lettland och Litauen. Vi vet att man motiverar mycket av sin politik i Baltikum och i Polen med ett hägrande EU-medlemskap.

Det andra tunga argumentet är att vi redan idag ser vi hur investeringsströmmarna har ändrat karaktär sedan EU-kommisionen lämnade sitt förslag om att endast börja förhandla med Estland av de baltiska staterna. Detta är ett momentum värt att ta på yttersta allvar.

Det tredje argument är givetvis bli det säkerhetspolitiska. Den lettiska premiärministern var i Stockholm nyligen och berättade att redan nu finns det kartor där Lettland, Litauen, Vitryssland och Ryssland har samma färg, men där Estland har en annan färg. Detta till synes ovidkommande förhållande har naturligtvis en enorm psykologisk betydelse för letters och litauers självkänsla och status som suveräna nationer.

Den fjärde nivån handlar NATO-utvidgningen.

I jämförelse med Norge har det alliansfria Sverige en mera observatorisk position i denna fråga. Ni känner väl till den svenska hållningen. Vi har inga avsikter att ändra vår säkerhetspolitiska linje. Vi tänker förbli alliansfria. Vi respekterar alla staters suveräna rätt att välja sin säkerhetspolitiska linje; vilket därmed självfallet även gäller de baltiska staternas strävan att upptas i NATO-gemenskapen. Sverige är aktivt i PFF-samarbetet, som vi tycker är mycket viktigt.

Jag är övertygad om att det alliansfria Sverige kan spela en icke oväsentlig roll i det här sammanhanget. Det får inte skapas några säkerhetspolitiska vakuum i Östersjöregionen. Det finns en risk för sådana om de baltiska staterna vare sig ges tillfälle att bli medlemmar i NATO i närtid eller ges möjlighet att förhandla med EU i syfte att bli medlemmar i unionen. Det är här Östersjösamarbetet kan spela en väsentlig roll.

Den femte och sista nivån handlar om en fördjupad dialog med Ryssland.

Den svenska regeringen har en uttalad strategi att på olika plan fördjupa relationerna med Ryssland. Inte minst gäller det i regionalt hänseende; att söka fördjupa samarbetet med de ryska regioner som gränsar till Östersjöområdet. Vi vet att regionerna växer i styrka i Ryssland, även om centralmakten alltjämt är väldigt starkt. Det gäller därför att etablera personliga relationer med ledarna i de viktigaste regionerna. President Jeltsin kommer också vid sitt besök i Sverige att ha med sig flera ryska guvernörer.

* * *

Avslutningsvis och sammanfattningsvis:

- Östersjöregionens geopolitiska läge har förändrats radikalt under de gångna åren. Våldiga politiska processer sammanstrålar i det som är vårt gemensamma närområde.
- I Östersjöregionen finns en enorm ekonomisk, politisk, social och kulturell potential.
- Ryssland är i mångt och mycket nyckellandet i regionen. Ett demokratiskt och ett ekonomiskt framgångsrikt Ryssland är en garanti för ett fruktbart Östersjösamarbete.
- EU:s utvidgningen är av oerhört central betydelse. Gemensamma förhandlingsstarten eller något arrangemang liknande en gemensam förhandlingsstart behövs.
- Det nordiska samarbetet - som har betytt så mycket för Norge, Sverige, Finland, Island och Danmark - vidgas nu till att omfatta fler länder; kanske inte i dess formella former men definitivt i dess reella former.

* * *

Det är ju så, att samarbete mellan länder och nationer till syvende og sist handlar om samarbete mellan människor, och att människor kan mötas, och att människor kan förverkliga sina drömmar och sina ideal. Därför tänker jag berätta en historia eftersom den kanske på ett lite annorlunda sätt beskriver det som jag just har talat om.

Den här historien börjar på 40-talet i södra Estland. Där bodde en familj med två söner. Fadern i familjen var polis, och inte vilken slags polis som helst: Han var estnisk säkerhetspolis. Följdriktigt förstod han när Sovjetunionen invaderade Estland att hans dagar var räknade. Han begav sig därför hemifrån för att försöka fly undan de sovjetiska trupperna och han gömde sig i en skog en bit bort.

Det insåg naturligtvis ockupationsmakten. De gav modern i familjen ett mycket enkelt ultimatum: Kommer inte fadern tillbaka så tar vi dig istället.

Där stod modern med två små pojkar, och inför detta ultimatum var det bara att traska ut till fadern i skogen och berätta om det som hade hänt. Valet var inte särskilt svårt, och fadern

överlämnade sig till de ryska styrkorna. Vad som därefter hände med honom förblev höljt i dunkel länge, länge.

1944 bestämde sig modern för att det fick vara nog: Först hade ryssarna kommit. Sedan kom tyskarna. Sedan kom ryssarna tillbaka igen. Då var det nog och hon bestämde sig för att lämna Estland.

Hon tog sina pojkar, då 7 och 12 år gamla, och begav sig till kusten. Först en liten fiskebåt till Finland, sedan till Sverige. Spädbarn som dog under överresan.

De båda sönerna växte upp i Sverige, bildade familj och fick själva barn. En av de står idag i en talarstol i Oslo.

I mars 1997 kunde jag - för den här historien handlar ju om mig, om min far och farfar - på min pappas 60-årsdag överlämna den KGB-akt som handlade om hans far dvs. om min farfar. Först då fick vi reda på att min farfar hade deporterats till Sibirien, dömts till döden, men dött innan dödsdomen hann verkställas.

Historien är emellertid inte slut med detta. I mitt arbete som ordförande i aktionsgruppen mot den organiserade brottsligheten Östersjöregionen är premiärminister Tjernomyrdins personlige representant en man vid namn Sergeij Stepsjin. Han är i dag Rysslands justitieminister. Jag räknar honom som en av mina vänner. Han var tidigare chef för FSB, alltså KGB's motsvarighet.

Ni må tro att det kändes lite speciellt att gå in i det gamla Ljubanka-fängelset, alltså det gamla KGB-högkvarteret i Moskva, i vetskap om att kanske, kanske hade min farfar varit där på väg till Sibirien.

Måhända säger denna historia något om den nya värld vi lever i.

Baltikum og utvidelsen av EU: Norges og Nordens rolle

Innledning

Når vi skal ta for oss temaet Norden og Baltikum, bør vi trekke opp et bredt politisk lerret som dekker både de baltiske land, utvidelsen av EU, og Norges og Nordens rolle. Og vi bør reise spørsmålet om «hva har de nordiske land virkelig fått til i Baltikum, og hva kunne de, muligens, ha klart å få i til?»

Det er nå gått mer enn åtte år siden vi fikk historiens største menneskekjede gjennom Baltikum, den 23. august 1989, på 50-årsdagen for Hitler-Stalin-pakten. Denne pakten er det mest eklatante, men på ingen måte det eneste eksempel på at når Europas to største landmakter går sammen - den gang Tyskland og Russland - da blir tidene vanskelige for de øvrige statene i Europa. Det er nå også gått over seks år siden de baltiske lands *de facto* løsrivelse fra Russland, en løsrivelse som for øvrig skjedde relativt smertefritt. Den avdekket at russerne mentalt sett vurderte de baltiske land som mindre integrert, og i mindre grad en del av russisk maktområde enn for eksempel områder som Hvite-Russland, Ukraina og land i Kaukasus. De baltiske stater var de siste landene som kom inn i Sovjetunionen - og de var de første som igjen forlot Sovjetunionen.

Når vi likevel spør oss «hvorfor har de baltiske land stått så sentralt i Vestens debatt om forholdet til Russland», vil jeg gi - eller antyde - to svar.

Det ene er at disse statene ligger i et skjæringspunkt mellom to politiske handlingsrom i Europa. Det ene er det vesteuropeiske område, hvor vi ser at integrasjonen er så fremskredet at man langt på vei kan si at krig er blitt utenkelig mellom landene i området, som utgjøres av EU, stort sett. Dette er hva forskerne kaller et «sikkerhetsfellesskap», «a security community». Et slikt fellesskap er vokset frem i det vestlige Europa, og nå ser vi at det gradvis kan begynne å vokse frem også i Sentral-Europa.

Det andre handlingsrom dekker landområder der de gamle spillereglene fremdeles gjelder, der tenkningen er preget av maktbalanse-begreper og der den klassiske «real-politiske» betraktningmåte dominerer. De baltiske land befinner seg i skjæringspunktet mellom disse måtene å agere politisk på i Europa i dag. Her finner vi en hovedårsak til deres problemer på feltet sikkerhetspolitikk.

Den andre hovedårsak er at - i større grad enn noen offentlig har villet understreke - har de store vestlige land vært sterkt opptatt av Baltikums situasjon, fordi de har sett, at her oppstår et problem når den utvidelse av EU og NATO som hele tiden har ligget i kortene, gjennomføres for flere land i Øst- og Sentral-Europa. For i det øyeblikk stormaktene var klar over at de ville utvide NATO og EU med Polen, Tsjekkia og Ungarn, var det også åpenbart at problemet ikke lenger var disse tre landene - men situasjonen og reaksjonen i landene i nærheten, hos dem som ikke ble tatt inn i varmen. Og her har Baltikum hele tiden vært viktig i bakhodene i de store hovedstedene.

I tillegg kommer at Baltikum har vært en politisk utfordring for Norden. Denne utfordringen meldte seg i en periode da de nordiske land selv befant seg midt i en utenrikspolitisk omvurdering, som følge av en ny geopolitisk situasjon etter Jernteppet's fall. Vi fikk Finlands og Sveriges EU-medlemskap; vi fikk en situasjon - kanskje litt symbolsk - der NATO flyttet sitt hovedkvarter for Nord-Europa fra Kolsås ved Oslo til High Wycombe ved London. Det skal nå flytte videre til kontinentet, noe som også påvirker Norges situasjon. Dette betyr at vi, ved å se på

Baltikum og det som er skjedd eller ikke skjedd der, også kan trekke visse konklusjoner om Nordens stilling i Europa i dag, og om andres syn på de nordiske områder. Vi skal se litt på de enkelte hovedaktørenes opptreden.

De baltiske stater

Når det gjelder se baltiske stater selv, må vi i gleden over det som er oppnådd ikke overse hva disse landene har gjennomgått i dette århundre - og vi fikk en meget bevegende avslutning fra forrige foredragsholder på nettopp dette punktet. Vi taler om land som mistet sin sikkerhet, med deportasjoner, henrettelser og andre voldstiltak som følge; som mistet sin indre frihet - sine borgeres ytringsfrihet, personlige frihet og rettsbeskyttelse; som mistet sin uavhengighet som stater; og som mistet nesten hele sin velstand, gjennom en periode på 50 år. Omkalfatringene har vært meget store.

For to år siden deltok jeg i en evalueringskommisjon som dro til Litauen for å se på landets forskningsinstitusjoner innen områdene samfunnsvitenskap og historie. Der oppdaget vi at dette lille landet Litauen - i tillegg til sine andre problemer - hadde måttet skifte akademisk sprog tre ganger på bare femti år. Før Den annen verdenskrig var tysk det akademiske sprog; litauerne skrev sine avhandlinger og doktorgrader på tysk, og i den akademiske sektor kommuniserte de med omverdenen på dette sproget. Så kom femti år da de gode studentene dro til stats-universitetet i Moskva, til MGU, og alt akademisk arbeid som var støttet av staten fant sted på russisk. Så tok dette slutt, i 1990. Men da fikk man ingen tilbakevenden til det forrige sproget, men gikk i gang med å lære seg et nytt - engelsk. En hel akademisk klasse måtte skifte sprog, med alle de problemer dette medfører, og ta i bruk et tredje fremmedsprog på femti år.

Vi må også være klar over at de baltiske land gjennom perioden da de var en del av Sovjetunionen ble meget sterkt integrert i den sovjetiske økonomi. Og fremdeles står det gamle Sovjetunionen - det området som var Sovjetunionen - for nesten halvparten av deres utenrikshandel. Russland er enerådende på området eksport av energi, olje og gass og selger også mye elektrisitet. Den økonomiske avhengigheten er fortsatt meget klar.

Hvis vi så spør «hva er det de baltiske land har gjort i denne situasjonen?», får vi mange svar. De har for det første instinktivt sagt at vår oppgave er å sikre oss mot Russland - og dette er en sikring som går fra det identitetsskapende arbeide i de enkelte land, med minoritetsspørsmålet som et vanskelig problem, og til en sikring mot en mulige ytre fiende. De tre landene har ikke, og dette er kritisert fra mange hold, innledet noen form for ekte dialog med Moskva. De har gjort seg vanskelige, og de har ikke løst sine grense- og minoritetsspørsmål vis-à-vis russerne, til tross for mye press vestfra. Her kan man kanskje gjøre en unntagelse for Litauen, som bare har en liten russisk minoritet, og som nylig har inngått en grenseavtale med Russland.

Det de baltiske land har gjort, er å søke samarbeide med og medlemskap i NATO og EU. Og de har gjort dette med en mentalitet som objekter i internasjonal politikk, og ikke med aktørens holdninger. De vil ha noe, og de er villig til å oppfylle de betingelser som stilles, men de har ikke aktivt gått ut og formet sin egen situasjon. Dette gjelder også et annet og ømtålelig punkt: De har vært lite i stand til å utbygge et samarbeide seg i mellom. Her følger de baltiske land et mønster som vi kjenner fra mellomkrigstiden. Under trusler fra nabolandet Sovjetunionen og under en voksende trussel fra det nazistiske Tyskland, evnet de tre landene den gang ikke å gjøre noe i fellesskap som ville heve den politiske terskel for makter som måtte ønske å gripe inn i Baltikum. Og det har de heller ikke klart i noen særlig grad nå.

De baltiske staters søknader om medlemskap i vestlige institusjoner, ble for NATOs vedkommende besvart på alliansens toppmøte i Madrid i juli. Og svaret var slik man måtte forvente, ut fra den vurdering at disse tre landene - med sin geografi - knapt kan forsvares med konvensjonelle styrker, hverken på egenhånd eller av mulige alliansepartnere i NATO. Enda viktigere har det trolig vært at en atomgaranti for disse landene er lagt på is, fordi den i realiteten ville svekke og undergrave NATOs eksisterende atomgaranti, ettersom den ikke ville være troverdig - så lenge et konvensjonelt forsvar av Baltikum er vanskelig eller umulig. Dette er blant

de tanker som jeg går ut fra at mange i vest har tenkt, men nokså få har villet uttale. Svaret til Baltikum fra NATO ligger i en setning i toppmøte-kommunikatet i Madrid: Der heter det, etter at de mulige nye medlemsland er navngitt: «At the same time, we recognise the progress achieved towards greater stability and cooperation by the states in the Baltic region, which are also aspiring members.» Det er setningen som utgjør imøtekommelsen overfor Baltikum, ettersom den anerkjenner at de tre statene aspirerer til medlemskap i NATO.

Svaret fra EU - et foreløpig svar fra Kommisjonen - kom også i juli, og var kanskje litt mer overraskende. Svaret går ut på at bare ett baltisk land, Estland, er kvalifisert til opptak. Her har EU, i realiteten, gått frem på samme måte som NATO, ved å si til seg selv, at vi er en organisasjon som skal tjene våre medlemmers interesser - vi er ikke en organisasjon som skal løse problemer for ikke-medlemmer. Baltikum blir minnet om at ethvert opptak av nye medlemmer også må være forenlig med de eksisterende medlemmers interesser. Dette er det kanskje litt banalt å si, men slike overveielser har ligget under og vært viktige. De forklarer også et stykke på vei hvorfor valget falt på Estland - hvis EU først skulle oppta ett land fra Baltikum - for i Estland er moderniseringen nok kommet lengst.

Kriteriene har vært at nye land må oppfylle EUs krav til demokrati og rettssikkerhet og vise respekt for menneskerettigheter og minoriteter. Alle baltiske land oppfyller disse kravene, mener EU, men peker samtidig på at minoritetsspørsmålene må løses raskere enn hittil. Det neste kravet, på det økonomiske området, var at landene måtte ha en markedsøkonomi som funksjonerte og som ville klare konkurransen i et åpent markedsøkonomisk system for hele EU. Og her har EUs vurdering vært, at dette vil Estland, med tiden, på mellomlang sikt, ha muligheter for å klare. EU har i denne omgang ikke våget å gjøre en slik vurdering for Latvia og Litauen, som er kommet kortere i sin reformprosess enn Estland. Videre har EU fremført som et tredje kriterium at en nytt medlemsland må evne å overta EUs regler og ha på plass et administrativt apparat som gjør det mulig å oppfylle de forpliktelsene som følger av et medlemskap. Her har det vært tvil om hvor langt de baltiske stater er kommet, bl.a. når det gjelder effektiviteten av deres grensekontroll-regime, som vil være viktig i en EU-sammenheng. At svaret fra EU er en bitter skuffelse for de to land som ikke kom med i denne omgang, er klart. Men det ligger i dette svaret ikke noe varsel om at de i fremtiden ikke kan komme med som medlemmer.

Det er interessant at de baltiske stater ser på EU som en institusjon som også gir dem øket sikkerhet, selv om dette ikke på noen måte er en militær organisasjon. Da er det tankevekkende å studere en liten, offisiell finsk brosjyre, som jeg nylig fikk tilsendt med tittelen «Praktiske opplysninger om finsk forsvar». Der står det at de grunnleggende faktorer for Finlands sikkerhet er militær alliansefrihet, et selvstendig forsvar og medlemskap i EU - det siste oppført som en sikkerhetsfaktor. Og så står det videre: «Som medlem av EU har Finland ytterligere klargjort og forsterket sin internasjonale stilling. Medlemskapet har øket Finlands påvirkningsmuligheter, og utvidet Finlands ansvar for en stabilitetspolitikk som omfatter hele Europa. Medlemskapet har styrket Finlands evne til å virke for en sterkere sikkerhet i Nord-Europa og i Østersjøområdet.»

Det er denne type resonneringer som ligger bak ønsket om EU-medlemskap også hos Latvia og Litauen, som EU-kommisjonen ikke anbefalte for medlemskapsforhandlinger nå - to land som sammen med Estland også har fått et «nei» fra NATO, i denne omgang.

Russland

Så noen ord om Russlands situasjon. Vi vet at Russlands grenser, etter at Jernteppet falt, ble skjøvet 1000-1500 kilometer mot øst og nord. Vi er i vår del av verden tilbake til russiske grenser som tilsvarer dem landet hadde for ca. 300 år siden, da Peter den store gikk i gang med å bygge St. Petersburg - på et område som forøvrig fremdeles var svensk. Russerne har gjennom århundrer benyttet baltiske havner og baltisk territorium som sitt vindu mot det øvrige Europa, anført av Peter den store. Og vi opplever nå i 1990-årene at en voksende andel av Russlands utenrikshandel kanaliseres gjennom Baltikum og havnene der. Siden 1989-90 har Russland mistet halvparten av sine store havner; det som er blitt tilbake, er havnene helt i nord, ved Stillehavet og

ved endel av Svartehavet - samt St. Petersburg ved Østersjøen. Kaliningrad ligger i en russisk enklave. Det russerne da har valgt å gjøre, er å øke bruken av de baltiske havnene, som nå tar unna nesten halvparten - 45 prosent - av Russlands sjøveis handel. Dette skjer i en fase hvor den russiske utenrikshandelen øker kraftig, og utgjør en økonomisk bærebjelke for store deler av den russiske reformpolitikken hjemme.

Russerne har, som kjent, gått mot andre lands NATO-medlemskap - og dette gjelder spesielt for land som tidligere var en del av Sovjetunionen. Men nå har Moskva, etter endel frem og tilbake, indikert at et «nei» ikke gjelder for EU-medlemskap. Det innebærer at de tre baltiske stater neppe vil få problemer i forholdet til Russland, dersom de blir opptatt i EU.

Jeg minnes at utenriksminister Jevgenij Primakov, da han besøkte Oslo i februar i år, holdt et foredrag i ambassaden - og hadde to interessante ting å si. Den ene var at ledelsen i Moskva hadde overveiet om den skulle «nedlegge» den russiske utenrikspolitikken i noen år - ta en pause - inntil landet kom til hektene igjen. Landet var så hardt ute å kjøre på hjemmebane, og så avhengig av hjelp utenfra, at en slik pause kunne være et alternativ. Men dette ville bli for vanskelig, så tanken ble lagt til side - forklarte Russlands utenriksminister ganske åpent. Det annet interessante som kom fra Primakov, var at han sa at Russland vil kunne støtte enhver stats medlemskap i EU - med andre ord også de baltiske staters mulige medlemskap. Siden er denne og andre uttalelser blitt tolket noe frem og tilbake, men i dag er det alminnelig antatt at russerne ikke vil ha noen innvendinger mot at Baltikum går inn i EU.

Den Europeiske Union

Så til EU selv. Kanskje har denne russiske avslappethet overfor andres medlemskap noe å gjøre med EUs egen utvikling. Det vi kan si i dag, er at høydepunktet i EU-landenes tro på integrasjon ble nådd under Maastricht-forhandlingene i 1990-91. Siden har EU vært inne i en konsolideringsfase. Vi har sett dette på to områder.

Det ene området, og det viktige her, er at de sikkerhetspolitiske ambisjoner i EU i realiteten er lagt til side. EU-land har sagt at det er NATO som skal spille hovedrollen for sikkerhet, og har lagt seg på et beskjedent ambisjonsnivå. EU og Den vest-europeiske union taler om såkalte Petersberg-operasjoner, som går i retning av humanitære oppdrag. Diskusjonene er ikke avsluttet, men hovedtrenden er klar: EU aksepterer en arbeidsdeling med NATO om det som kalles «hard security».

Det andre området er at EU, på Amsterdam-toppmøtet i juni i år, ikke klarte å enes om reformer for sine institusjoner, reformer som «de 15» er enige om å gjennomføre før de utvider EU. Dette spørsmålet er ennå ikke avklart. Det gjenstår å se om EU enes om å forskyve stemmevekten i Ministerrådet i favør av store EU-land. Det ville gi de store landene større tyngde i EU, og hindre at de kan bli nedstemt av flere mindre og tildels nye medlemsland med et lavere samlet folketall enn de store landene. Diskusjonen gjelder balansen mellom de små og de store i EU; dette er et grunnleggende spørsmål ved en utvidelse.

Det nye i Amsterdam, var et vedtak om å lovfeste en øket fleksibilitet i EUs arbeide. Vedtaket innebærer at noen medlemsland kan gå foran i samarbeid og integrasjon, og allikevel bruke EUs apparat, mens andre velger ikke å være med. Balansen i dette kompromisset var at de land som ikke er med fra begynnelsen, til enhver tid må ha adgang til å slutte seg til det utvidede samarbeide - når de oppfyller de samme kriterier som gjelder for dem som allerede deltar. Formelt kan ingen EU-land utestenges; de kan alltid komme etter.

Men følgen av alt dette er at EUs handlekraft i Europa svekkes. Tvilen rundt EU er tilstede. Ingen kan i dag si med full sikkerhet hvilken skjebne den felles valuta vil få - og ingen kan i realiteten overskue de politiske virkninger av en mulig felles valuta, eller av en politisk fiasko for dette ambisiøse prosjektet.

Et stykke på vei skyldes EUs svekkede handlekraft en mer diffus holdning enn før i EUs største medlemsland, Tyskland, til flere sentrale spørsmål - med unntagelse for fellesvalutaen. Klare linjer er uteblitt i tysk politikk, Bonn har den senere tid forsøkt et både-og, har ligget lavt

og har i viktige saker «gjemt seg» bak EU, NATO og amerikanerne. Bonn snakker mindre enn før om behovet for en politisk union i EU, som et motstykke til en valutaunion. På hjemmebane har Kohl også, og det skjer meget sjelden, innrømmet at han gjorde en feil da han talte om Europas Forente Stater som et mål, på linje med Amerikas Forente Stater. Nå nøyer Kohl seg med å si at målet er et praktisk samarbeide; vi ser at tysk EU-tenkning langsomt beveger seg i retning av noen av de engelske ideer om hva EU kan og bør gjøre.

Norden og USA

Så til de nordiske land. På to områder har de fått til noe overfor Baltikum. For det første på det militære området, hvor de har hjulpet til med reetableringen av et militært forsvar og i fellesskap har bygget opp den såkalte BALTBAT - en baltisk bataljon som kan delta i fredsbevarende operasjoner. I Bosnia deltar de baltiske land sammen med Polen og de nordiske land i slike operasjoner. For det annet har Norden bidratt vesentlig på området «soft security», d.v.s. rådgivning om demokrati, valg, grensekontroll, tollvesen, miljø, næringslovgivning, utdanning, forskning og annet.

På slike felter har de nordiske land vært aktive, og de har på denne måten også vært med på å heve terskelen for en mulig inngripen fra russisk side i Baltikum.

Likefullt er det andre forhold som har preget Nordens opptreden i Baltikum. Vi har, som også forrige taler var inne på, opplevet en klar mangel på koordinering av de nordiske lands politikk og virksomhet i Baltikum. Finland har konsentrert seg om Estland, av helt naturlige kulturelle og geografiske grunner. Finnene er gått så langt at de har sendt aktive offiserer til Estland, for å være med på opplæringen av Estlands væpnede styrker. Norge, Sverige og Danmark har opptrådt mer spredt, mer på egen hånd. Det disse landene ikke har gjort, er å foreta en vesentlig dreining av sin offentlige økonomiske innsats i utlandet. De har ikke villet røre u-hjelpen, og deres samlede innsats i Baltikum er økonomisk sett beskjeden.

Det har ikke skjedd en reell politisk omdisponering av offentlige ressurser i de nordiske land etter at Jernteppet falt. Unntagelsen er Finland, som for øvrig har en langt mer beskjeden u-hjelp enn de øvrige nordiske land. Sverige brukte i 1991-95 et beløp i Baltikum som tilsvarte 1% av landets u-hjelp i denne perioden. Den samme størrelsesorden har innsatsen hatt for Danmark og i Norge. På tross av geografisk og historisk nærhet, har de nordiske land ikke opptrådt samlet og samlende i det baltiske område.

Når Nordens politiske rolle har vært beskjeden, reiser spørsmålet seg: «Hvor har da ledelsen ligget i Vestens politikk overfor Baltikum?» Svaret er at ledelsen og tildels initiativet i meget stor grad har ligget hos amerikanerne. I Nord-Europa som i andre deler av Europa har amerikanerne vært de toneangivende, også etter Den kalde krigen. Dette hadde den litt merkelige praktiske følge at da Richard Holbrooke overtok som assisterende vise-utenriksminister for Europa høsten 1994, var det første han gjorde - den første dagen, har han fortalt - å omorganisere deskene i sin del av departementet: Han opprettet et nytt kontor som het «The Office of Nordic-Baltic Affairs», der han samlet de baltiske land og de nordiske land - de siste tok han ut av kontorene som stilte med Storbritannia og Vest-Europa. Det var et klart signal, og Norge gjorde da noe så uvanlig som å protestere forsiktig i State Departement mot State Departments måte å organisere sitt arbeide på.

Amerikanerne holdt fast på sitt opplegg. Deres opptreden var påvirket av en spesialstudie fra tenketanken RAND Corporation, som prioriterte USAs oppgaver overfor Baltikum - nettopp fordi man var klart over at her ville problemene komme, i en mulig gråsoner mellom Russland og et utvidet NATO. Første punkt på prioriteringslisten var å styrke reformpolitikken i Baltikum. Dette har vært en felles linje. Det andre punktet var å styrke det nordisk-baltiske samarbeidet. Tredje punkt var at en utvidelse av EU bør omfatte Baltikum. Fjerde punkt: Å holde døren åpen for et NATO-medlemskap - d.v.s. å unngå å være definitiv i NATO-spørsmålet. Femte og siste punkt var at USA skal drøfte det som gjøres i Baltikum med Russland. Man kan kanskje si at det

femte punktet tidvis burde stått øverst - for det har hersket en «Russia-first»-holdning i store deler av den amerikanske administrasjonen.

Dette var amerikanernes måte å tenke på, og er det fremdeles. Deres prioriteringer har igjen preget Vestens politikk overfor de baltiske land, også Nordens politikk. Så sent som i oktober 1997 var en assisterende vise-utenriksminister, Asmus - som steller med disse spørsmålene i State Department - på besøk i Finland. Han bekreftet at amerikanerne holder fast på sin tenkemåte. Det USA nå gjør, er å forhandle frem et «US-Baltic Charter», som trolig blir undertegnet på nyåret. Det inkorporerer en rekke av momentene i RANDs liste - og gir ingen form for sikkerhetsgaranti til Baltikum. Men dette Charter'et er likefullt et skritt med sikte på å *heve terskelen* for stater som måtte ønske å gripe inn i Baltikum. Det er hovedmålet for USAs politikk, slik den ble forklart i oktober 1997.

Videre er det fortsatt Vestens politikk å trekke inn russerne mest mulig, når det gjelder handel, miljø og kamp mot kriminalitet. USA holder hele tiden en dør åpen for Russland, og legger press på de baltiske land for å få dem til å gå lengre og raskere frem i samarbeidet med Russland. Videre er det en del av amerikanernes politikk at det de kaller «The New Trans-Atlantic Agenda» bl.a. skal omfatte et bredere samarbeid som trekker flere europeiske land sterkere inn i det nordisk-baltiske området. Her tenker amerikanerne på å styrke sitt eget samarbeide med Nord-Europa, og utdype det til å omfatte land som Tyskland, Polen, Storbritannia og Frankrike. USA sier at dette er spørsmål som nå diskuteres direkte med EU, for å definere hva denne «transatlantiske dagsorden» egentlig skal være. Det USA her forsøker, er å ta hensyn til meget klare advarsler fra de nordiske land mot å skape et separat sikkerhetssystem i Nord-Europa, ved å knytte Baltikum direkte til Norden. Også britenes tidligere utenriksminister, Sir Douglas Hurd, og den tyske forsvarsminister Volker Rühle har vært inne på tanker om at Norden burde påta seg spesielle oppgaver overfor Baltikum - så og si «på vegne av» Vesten. I Norden har frykt for en «frakobling» fra de politiske tyngdepunkter i EU og NATO vært mer dominerende.

Avslutning

Avslutningsvis kommer vi tilbake til spørsmålet: «Hva har Norden fått til i Baltikum, og hva kunne man fått til». Vi kan slå fast at de nordiske land har hatt ulike konsepter for hvordan de baltiske land kan og bør trekkes inn i internasjonalt samarbeid. Det har funnet sted en unødvendig og skadelig rivalisering mellom Sverige, Finland, Danmark og Norge - og en form for kappløp om å være amerikanernes viktigste partner i området. Norge har i praksis erkjent at landet har oppgaver andre steder i dette området, spesielt i Barentsregionen. At Norge derfor spiller en mindre høy-profilert rolle i Baltikum enn land som Danmark, Finland og Sverige, er ikke overraskende - og kan forklares både av geografi, historie og handel.

Lederrollen - særlig den konseptuelle lederrolle - i området er i praksis overtatt av amerikanerne. Vi kan si at en slik lite smigrende fasit for de nordiske land skyldes at disse landenes politiske tenkning har vist seg å være sterkere preget av tiden før jernteppets fall enn mange hadde regnet med på forhånd. Det er fremdeles bare Norge og Danmark som er med i NATO eller søker NATO-medlemskap. Amerikanerne sier klart at de ville støtte en svensk eller finsk NATO-ansøking, og har fått som svar at dette ikke er aktuelt. Finnene har lansert klare geostrategiske argumenter for at et medlemskap nå ikke ville være riktig. I Sverige er Den kalde krigens meget skeptiske holdninger til NATO fremdeles dominerende i befolkningen; dessuten har den svenske opinions kritiske holdning til EU-samarbeidet vokst kraftig. Men det virkelig overraskende er at Danmark og Sverige har hatt så lite gjennomslag når det gjelder EUs politikk overfor de baltiske land. Vi vet at Sverige ønsker at alle tre baltiske land skal innlede forhandlinger med EU samtidig, fordi dette i følge det svenske synet best vil sikre reformprosessene i disse landene. Danmark mener det samme. Men dette argumentet kan man også snu på hodet og si at disse landene vil ha et større press på seg, hvis de ikke får lov til å forhandle om EU-medlemskap før de er kommet lenger i arbeidet med å løse egne problemer. Vi står overfor en ny versjon av spørsmålet om hva som kommer først - høna eller egget?

Det neste spørsmål som melder seg er: «Hvorfor er Sveriges og Danmarks innflytelse i EU ikke større?» Her er vi igjen tilbake til ettervirkninger av Den kalde krigen, i den forstand at Danmark har en rekke mentale og praktisk-politiske forbehold overfor samarbeidet i EU - det gjelder WEUs forsvarssamarbeide, en felles valuta, og andre EU-prosjekter. Sverige er i samme situasjon, og er til og med advart av EU-kommisjonen. Den sier at svenskene nei til en felles valuta, til en økonomisk og monetær union, kanskje er i strid med EUs regelverk, fordi Sverige i dette spørsmålet tidligere har sagt «ja» og ikke tatt noen forbehold. Sverige oppfyller nå kriteriene til å være med i fellesvalutaen, men sier at «vi vil tenke oss om, og ta en folkeavstemming».

Det vi ser er at et land som Sverige, en av de tunge statene i Nord-Europa, ikke har evnet å optimalisere sin innflytelse i EU i denne viktige fasen, og i NATO er svenskene ikke med. Danskene har heller ikke fått gjennomslag i EU. Vi har igjen en situasjon hvor de nordiske land har vist seg ute av stand til å opptre samlet i et sentralt utenrikspolitisk spørsmål, av betydning for hele regionen. Dermed er vi tilbake i en tradisjon som vi kjenner fra årene 1939-40, og fra en rekke andre faser i nordisk historie.

Konklusjonen må bli at de nordiske land ikke har hatt styring med eller kontroll over vestlig Baltikums-politikk, og heller ikke har evnet å samordne sin politikk med en felles vestlig politikk overfor de baltiske land. Det skjer foran deres egen stuedør - i en tid da andre land ber Norden ta ansvar i Europa.

Guntars Krasts

Latvia and Regional Security

It is my honour and pleasure to speak in front of such distinguished audience at Fafo Institute of Applied Social Science. I would like to warmly thank the Norwegian Foreign Ministry and Fafo, and His Excellency Knut Vollbæk and Mr. Dag Odnes personally for organising this seminar and the opportunity to address some issues concerning a topic of mutual interest.

I would like to discuss the following issues pertaining to the topic of my presentation.: Firstly, I would like to discuss at some length a topical issue not only for Latvia and other two Baltic States, but also to the Nordic countries - the recently proposed security guarantees of Russia. Secondly, I shall explain the attitude of Latvia towards regionalisation of security. Thirdly, I shall deal with the status of the Baltic States as we see it after Madrid and beyond Luxembourg. My fourth point will be a survey of some regional arrangements and organisations of which Latvia is an active participant. Fifth, bilateral relations are an important factor in enhancing security and stability in our region. And lastly, I would like to characterise the attitude of Latvia towards one of its two main foreign and security policy priorities - an eventual NATO membership.

Let me start with the Russian guarantee proposal, which once again brought to the fore the issue of Baltic security. Latvia highly regards the assurances of President Yeltsin that Russia will never be a threat to the Baltic States, and that Russia is ready to guarantee that. Such a step *per se* is only to be praised, as it no doubt will improve the security and political climate in the region, and in Europe as a whole. However, with regard to unilateral security guarantees, Latvia would like to make it clear, that it has never asked any state, be it Russia, our neighbouring states, or any NATO member state, to guarantee its security. Unilateral or bilateral guarantees are not a means to deal with security issues at the very end of the twentieth century. Therefore, they are and will not be on the agenda of Latvian foreign and security policy.

Another important issue is closely related to the very topic of my today's presentation. Latvia has always maintained, that security of a region, especially when it is the region it belongs to, cannot be separated from the overall European security and processes of its development, including also the strategic context. To speak about the new European security architecture is to speak about security in the whole continent, the whole Euroatlantic space, as one cannot divide or fragment security or have one security for one region or slightly different one for another, and in this regard Latvia has always found common language with our Nordic neighbours.

As to the status of Latvia, and all the three Baltic States, in our opinion there is no need to single us out as some specific region, with a status that requires some specific solution. The status of the Baltic States is clear enough to require any specific solutions apart from those that the Baltic States have chosen of their own free will. In conformity with its foreign and security policy goals Latvia, like Estonia and Lithuania, is pursuing a very firm course towards its integration into European Union and NATO. Much has already been achieved and the perspective is very clear.

The three Baltic States are associated members of the European Union and it depends entirely on their individual performance when they become full members. Nothing can halt or reverse this course. In Madrid the Baltic States gained the status of NATO "aspiring members", and the Madrid documents spelled a perspective of their eventual membership in the Alliance. Thus, these two perspectives make us feel very confidently inside the European and Transatlantic processes and intent on achieving our priority foreign and security policy goals - full membership in the two organisations - when we are fully ready to assume the obligations such membership

implies, in order to avoid being merely security consumers that, to a varying extent, these organisations provide.

Now, I would like to discuss the ways and means, as Latvia sees them, of enhancing the security and stability in the region around the Baltic Sea.

Firstly, the very definition of a region presents some difficulty. In terms of security issues one can hardly imagine a region of any configuration in the north-eastern part of Europe, where Russia itself or as a factor would not be present. However, in such a region, the political, military and economic potential and geographic parameters of Russia are so overwhelming that it would cause well grounded worries in the smaller neighbours of her domination. Therefore Latvia, like other states in the region, have looked for a setup in which the overall European and strategic context have been taken into consideration. These are setups in which the above mentioned disproportion is not felt either through consensual decision-making or through counterweight of major powers or organisations of states.

In other words, Latvia as a small neighbour to a mighty power would seek formats where it is not in the disadvantageous position of being eye to eye with such a power, but where it is represented together with Russia and other states of the immediate region as well as other interested states on an equal footing.

One of such regional arrangements, that Latvia feels comfortable with, is the Council of Baltic Sea States. Sure, it is far from an ambitious arrangement, and it does not respond to all the security needs in the region. Yet it is an arrangement, that has been in real existence for already some time and has worked in the interests of the countries of the region, and could be effective in a variety of important spheres, to mention fight against organised crime or environmental issues as some.

The recent American proposal to use the CBSS format for the so-called *Hanseatic project* deserves attention as a soft security measure potentially promoting the economic development of the countries around the Baltic Sea, as it is intended to foster investment and trade in the region, and serve as a major gateway for East West trade.

A recent initiative - *the Northern Dimension*, worked out by Finland - although with a specifically European Union component, aims to serve basically the same goals by including measures which would secure the stability and social and economic development in the northern regions of Europe, including north-western Russia, and be based on a variety of co-operation patterns.

Another arrangement which can do much in confidence-building and involving Russia in security-related co-operation with other European countries is the Partnership for Peace. In Latvia's view a good and important opportunity to develop mutual understanding and gradually dismantle old stereotypes about NATO and ungrounded fears from its closer presence in the regions where it was unimaginable not so long ago, could be joint PFP exercises in the Baltic Sea region, including the participation of Russia.

The role of the Euro-Atlantic Partnership Council is important for the discussion of issues where greater political impetus for co-operation within PFP is needed. Latvia expects it to serve for political dialogue on new risks and ways of addressing them, as well as how to best involve the PFP Partners in the implementation of the Alliance's new role. For Latvia it means the involvement in the work of the Alliance's military authorities at various levels of the command structure, as well as participation through Combined Joint Task Forces in the planning and training of multi-national forces for non-Article V operations.

Another element could be the involvement of Latvian officers in Partner Staff Elements in the Baltic Sea region, so as to improve our ability to contribute to NATO's new missions. Thus our officers could better acquaint with NATO procedures through participation in CJTF from an early stage. NATO, in turn, would gain from the experience of our officers if they deal with the activities in the region they come from. Therefore we think that assigning PFP functions

to the BALTAP headquarters and establishment of PSE there would benefit both NATO and Latvia.

With regard to enhanced, more co-operative and transparent relations with Russia, the NATO - Russia Founding Act well serves also the interests of Latvia, as its successful implementation could improve the security environment in the whole of Europe and give Latvia a better neighbourhood feeling.

Next, I would like to inform you about some military projects that the three Baltic States have undertaken jointly. They are essential regional co-operation projects and as such will undoubtedly contribute to a more secure region and Europe as a whole. The primary responsibility for each of these projects has been divided among the three states, so that each one "houses" a different project.

Namely, Latvia - the joint Baltic peace-keeping battalion, prepared in accordance with NATO standards - BALTBAT. Norway has participated in this project from the very start - with personnel training, supplies of equipment and utilities. We would greatly appreciate it that with the Norwegian support we shall be able to deploy BALTBAT in a UN peacekeeping operation in 1998.

Another one, located in Lithuania, is the development of an air surveillance capability BALTNET within the Baltic regional air surveillance network. Latvia highly values Norway's support and co-ordinating role also in this project, and over than 8 million NOK, allocated by Norway for this project in 1998.

The third project, BALTRON - the Baltic combined naval unit, or the Baltic Squadron, is located in Estonia. Norway has contributed and will train personnel in 1998.

Also it is envisaged to set up a joint Baltic Defence College (BALTDEFCOL) in Tartu. Here a further involvement of Norway with resources and faculty would be greatly appreciated.

All these projects, as well as other joint defence-related undertakings of the three Baltic States, have already received generous assistance from all the Nordic countries, for which I would like to use this opportunity to extend our thanks.

At the same time they all fall under a recent initiative of which Norway is one of the initiators and a major contributor - the Baltic Security Assistance (BALTSEA) project - co-ordination of defence-related assistance rendered to the Baltic States by Nordic countries and other interested states outside the region. Within this initiative Norway has undertaken the co-ordination of an expert assistance for the introduction of an information database and information exchange among the Defence Ministries of the Baltic States.

These projects will undoubtedly contribute to the gradual creation of modest in size but modern forces of the Baltic States, aimed at achieving interoperability with those of NATO.

This brings me to the next point I would like to discuss. We are witnessing a growing interest and involvement of the USA in Northern Europe and Baltic States in particular. Together with the already mentioned economic co-operation initiatives, there has recently been another major initiative the importance of which in the regional aspect must not be underestimated. It has brought new quality into our co-operation, the basic stipulations of which will be outlined in the US - Baltic Charter to be signed early in December. Apart from the significance this quadri-lateral document possesses *per se*, one of the most important stipulations of this document will be the common goal of all the four partners - the integration of the Baltic States into European and Transatlantic structures.

Parallely, Latvia has to strengthen good neighbourly relations with Russia, based on equal partnership, mutual trust, respect and confidence. It is not an easy task, as it would take some time and quite an effort on both sides to allay old fears and stereotypes, but this task can be accomplished if only both parties are honestly willing to. Latvia and Russia already have an instrument in place for a dialogue - the Intergovernmental Commission, which has already created the legal basis for co-operation in a number of fields. Much still remains to be done, and the implementation in good faith of the concluded agreements would inevitably lead to an

improved climate in our relationships. A litmus-test for Russia' willingness to engage in a constructive relationship and to recognise Latvia and Estonia as good neighbours and equal partners would be the signing and ratification of the already prepared border agreements. With, undeniably, a little more effort on the Latvian side and some patience on the part of Russia, the time will hopefully bring improvements also in the not-so-easy and not-so-fast process of integration of non-Latvians into Latvian society - through achievement of Latvia as a state, as a successful economy or simply as a place pleasant to live in - whatever the motives for the non-Latvians' willingness to identify themselves with our country.

To conclude with, I would like to present to you the Latvian position with regard to one of its two main foreign and security policy priorities - eventual NATO membership.

Latvia can be satisfied with the Madrid decisions, as they stressed the readiness of the Alliance to pursue the "open doors" policy, with a special mention of the Baltic States as "aspiring members", thus giving a clear perspective for their membership in NATO. In the light of this perspective Latvia is getting stronger in its determination to continue its preparation for integration into NATO both, individually and taking advantage of the opportunities given to the potential candidate countries by the Alliance itself.

As a priority task Latvia sees the work on the National NATO Compatibility Plan - an action plan for all the state institutions with an objective to maximise Latvia's chances to be invited in the year 1999. This plan envisages a strengthening and upgrading the armed forces and increase the defence capabilities of our country, as well as take all the necessary steps to achieve the desirable level of interoperability with the NATO forces.

In this regard it is important to use the opportunities offered by the Madrid decision to continue individual dialogues with the eventual candidate countries. Within this dialogue, discussing concrete military, political and security issues, Latvia would like to receive Alliance's assessment of the potential role and place of Latvia in its future "labour division". That would allow to outline our activities within the already mentioned Compatibility Plan until spring of 1999, taking into account concrete, interoperability- and eventual membership-specific NATO suggestions.

Knut Vollebæk

Security in the Baltic Sea Region

Over the past few years we have become accustomed to talking about the changes in the European security landscape. Today's seminar is a timely reminder that nowhere have these changes been greater than in the Baltic Sea Region. I would like to thank Prime Minister Krasts for providing us with an excellent overview of Latvian perspectives.

As we approach the end of the year, I think we may conclude that 1997 will have a lasting impact on European security. Much has been said about the new security architecture. But political architects need building blocks if their plans are to get beyond the drawing board. A number of such building blocks are in the process of being laid. To mention a few: the decisions on NATO enlargement made in Madrid this summer, the EU enlargement to be determined in Luxembourg next month, the process of adapting NATO to new tasks, developing special relationships with Russia and Ukraine, the decision on a Security Model to be taken at the OSCE Ministerial Meeting in Copenhagen next month - these are all crucial elements in the broader picture.

In the wake of the political changes in Europe, conflict prevention has become just as important as crisis management. Our societies are having to deal with a whole range of challenges which have one thing in common: they cannot be met by military means alone. These include securing democracy, safeguarding the environment and creating social and economic stability. New tasks have been added to the agendas of the United Nations, the European Union, NATO and the OSCE. And new regional fora such as the Barents and the Baltic Sea Councils are promoting economic prosperity and social stability at the local level. Efforts at the international, regional and national level must go hand in hand.

Norway supports - and actively participates in - the integration efforts in the Baltic Sea Region. The first initiatives were motivated by the need for political integration. We now see economic integration developing its own dynamism through an upsurge in economic activities and trade. This trend will continue.

Small European states like the Nordic and Baltic states have a particular interest in promoting regional stability and predictability. Like Scandinavia, the Baltic states are often regarded from afar as a single area. But like their Nordic neighbours, they are in fact individual nation states with distinct histories, national interests and priorities. The Nordic tradition of cooperating across different foreign policy affiliations has been extended to include new players, and today Nordic - Baltic cooperation in the "5 + 3 format" is applied at all levels. No country can turn its back on geography, much less so countries with large neighbours. On the other hand, geography should not be used as a means of excluding countries from international processes. All democratic countries in Europe have the right to decide on their own how best to meet their national interests and security needs, including applying for EU and NATO membership.

Through its various programmes and instruments and through the enlargement process, the EU plays a crucial role in strengthening Baltic independence and security. A decision on EU enlargement is expected in Luxembourg next month. Six countries have been recommended by the Commission. One Baltic country is among these. This has sent an important political signal with regard to the place of the Baltic States in the new Europe. I would like to encourage all applicants to regard this as an incentive rather than as a discouragement, and to work even harder to rebuild the economic and political foundations of their countries. The process of enlargement should ensure that all applicant countries are included from the start, so that negotiations can be launched as soon as the applicant country is ready. I would be pleased to see you take advantage

of Norwegian experience which has been gained in the course of two negotiating processes with the EU. We would be able to provide financial assistance for Baltic representatives to visit Oslo and meet with our experts. Only last week representatives from the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs visited my own and several other ministries for this purpose. I believe they found it useful.

As you well know, Norway supports and promotes NATO membership for the Baltic states. We therefore welcomed the Madrid Summit as a beginning, and not an end, to enlargement. The debate on the content and scope of this process is likely to continue in NATO in the years to come. It is still too early to predict when the time will be right for Baltic membership. But Norway was satisfied with the Madrid declaration, because it:

- confirmed the continued “open door policy”,
- made specific reference to the membership applications of the Baltic states, and
- provided mechanisms for a strengthened dialogue and cooperation with partner countries.

By participating in NATO's Partnership for Peace activities, the Nordic countries and the countries of the Baltic Sea Region are for the first time partners in security in the traditional sense. Sweden, Finland and the Baltic states are all active participants in the PFP. Poland has been invited to become a NATO member. A special relationship is being developed between NATO and Russia. This network of ties contributes to confidence building and - ultimately - to the security of the entire Nordic - Baltic region. The Baltic states have from the beginning actively participated in PFP activities. Several large-scale exercises have been held on Baltic soil “in the spirit of the PFP”. I would like to encourage our Baltic partners to continue to involve themselves closely in planning and implementing exercises and operations, and to participate in non-Article 5 operations.

NATO's cooperation with partner countries in the Baltic Sea region plays a vital integrating role. It prepares partner countries for membership, and forges close ties with countries which are not seeking membership. At the same time it contributes to building new security structures in these countries. This adds to our collective capacity for crisis management and peace-keeping tasks. We have already seen tangible results of this process in Bosnia, with the NORDPOL Brigade, comprising the Nordic countries, the Baltic states and Poland. Baltic readiness to contribute to European security has been clearly demonstrated in IFOR and SFOR. This is an impressive achievement for countries which have had to rebuild their defence structures from scratch. The fate of SFOR in Bosnia is likely to be a measure of the ability of the “new” NATO to shape Europe's future security. The way NATO and partner countries, including Russia, have joined forces in Bosnia has in fact changed the way we think about security relationships.

The greatest Baltic contribution to European crisis management probably lies in the creation of the peacekeeping force BALTBAT. This battalion has been established in cooperation with the Nordic countries and others, including the United Kingdom and the United States. Equipment, training and English language courses have been provided. Norwegian officers have become closely acquainted with life in the barracks of Paldiski, Adazi and Rukla. BALTBAT is already operational but will mark its “graduation” during the Baltic Trial exercise to be held in Estonia next month. Considerable military capability and peacekeeping experience has been gained along the way, as Estonian, Latvian and Lithuanian companies have been deployed in Bosnia and Lebanon along with Nordic peacekeeping units. The success of the multinational project has led to similar initiatives in other areas. A naval squadron (BALTRON) and an air-surveillance network (BALTNET) are currently being organised. Norway is actively participating in these projects.

The rapidly expanding range of assistance to the Baltic states has underlined the need to avoid overlapping. The Baltic Security Assistance Group (BALTSEA) was established by 13

countries this year to coordinate various activities. Norway has been chairing the process during the initial phase. At the next meeting in December, Baltic representatives will put forward their plans for national defence development and force structures. This will be an important input to the process of tailoring donor assistance. Baltic priorities must reflect Baltic needs. Norway is prepared, as are other partners, to assist the Baltic states in formulating these priorities. Our common objective is to develop national defence capabilities which will ensure national integrity and enable the Baltic states to participate in broader European defence efforts.

The BALTSEA forum provides a practical example of an ad-hoc group set-up to discuss issues of particular interest to the Baltic region. We see the same potential on the political side of NATO's partnership process. Groups on regional security matters are currently being established within the framework of NATO's Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC). Countries from the Caucasus and the Black Sea regions have taken initiatives to establish regional groups focusing on their particular security interests. It is my belief that the broader issue of security and stability in the Baltic Sea Region should be addressed in a similar way. This could be an efficient and effective way of bringing substance to the political dialogue between partner countries and NATO. We must move from abstract thinking to real cooperation. This does not entail any kind of regionalization of security responsibility. None of the partners will be consigned to a regional sidetrack. Nor will any interested country be excluded.

Another aspect of NATO's policies, which supplements the processes of enlargement and of building close relations with partner countries, is development of the relationship with Russia. Security in the Baltic Sea Region and Europe as a whole cannot be built without Russian participation. The new relationship is being greeted with high expectations, and rightly so. Our goal must be to make Russia a true partner. The NATO - Russia Ministerial in New York in September was an important stepping stone in this direction. A detailed work plan has been approved. I believe that extensive cooperation between Russia and NATO and partner countries should be possible in important areas such as nuclear and environmental security, disaster relief and crisis management with a UN or an OSCE mandate. We hope that the SFOR operation will provide a model for peacekeeping efforts in the future. The confidence-building results of such cooperation between former adversaries are greater than any number of summit meetings or agreements.

Integration has been the key word underpinning all Norwegian efforts, both bilateral and multilateral, towards Russia. We cannot allow Russia either to be isolated or to isolate itself from the rest of Europe. As the only NATO country bordering on Russia, Norway has attached particular importance to promoting confidence-building measures in the North. We have sought to actively engage northwestern Russia in regional cooperation within the Barents Euro-Arctic Council. This form of regional cooperation has in no small measure contributed to increasing human contacts at grass-roots level, as well as to restoring historical trade and cultural links in the region. We hope this will have a stabilizing effect in a region of such strategic and political importance during the Cold War. Regional cooperation also contributes directly to the economic growth needed to sustain reforms, and it may in a small way help to demonstrate to political leaders in Russia how local democracy functions. During our presidency of the Barents Council next year we will aim at expanding and enhancing the Barents cooperation, including the political aspects.

However, regional cooperation has proved to be a very effective, supplementary instrument. It helps to meet immediate needs for economic and social reform, generates networks and confidence, and reinforces activities in larger organizations. The Council of the Baltic Sea States has become an additional hub in a reborn region. The Baltic Sea area has taken major strides forward in a short span of time. It has moved from division and lack of development to resume its role as a Northern European economic meeting place of primary importance.

You will be familiar with the various aspects of the Council of the Baltic Sea States (the CBSS), the Action Programme's focus on economic development, democratic institutions and the environment, a "bottom-up" approach, emphasising direct contacts, the combination of a strong focus on practical measures of immediate value to the peoples of the region, and at the same time the longer-term generation of new networks, confidence and stability. The Programme is based on the direct participation of the Baltic peoples, the Nordic peoples, the other Baltic Sea states, Germany, Poland and Russia, and at the same time an openness towards other states and international institutions.

The next summit of Heads of State and Governments in the Baltic Sea Region will take place in Riga in January. Major steps were taken in Visby last year and we look forward to working closely with Latvia and Denmark, who will co-chair the next summit, in giving further impetus to the regional cooperation.

The grass-roots approach to regional cooperation adopted in the Barents area has also been a cornerstone of our bilateral cooperation programme with the Baltic states. This programme has been going on since 1992 and is about to be further expanded. We consider the creation of people-to-people contacts and transfer of know-how to be an important foundation of democracy building. Norway has focused on project related to education, health, infrastructure, the environment, industrial cooperation and energy, among others. Cooperation activities have gone hand-in-hand with, and stimulated, increased trade and investments. Media reports on successful Norwegian business activities in the Baltic states - most recently in Latvia - have contributed enormously to fostering a positive image of, and interest in, this part of Europe.

The regional experience gained from the Barents and Baltic Sea cooperation may provide new input to Norwegian OSCE policy. Although these fora have no explicit security functions, they are developing the foundations of security in their regions. At the meeting of OSCE foreign ministers in December, Norway can expect to be awarded the chairmanship of the OSCE in 1999. This means that we will enter the leadership troika along with Denmark and Poland as early as January next year. More than any other international organisation, the OSCE has come to embody the expanded security concept applicable to the new Europe. It is the primary custodian of fundamental human rights and the rule of law for 55 member states. I regard the chairmanship as a great challenge for Norway and a testimony to our willingness to assume our share of the responsibility for European stability and security. The chairmanship coincides in time with important developments taking place in the EU and NATO. For a NATO country that has chosen to remain outside the EU, it is essential to be able to participate as closely as possible in these processes. The OSCE chairmanship provides a unique opportunity to contribute to preventing and resolving conflicts within the OSCE area.

The OSCE has played and continues to play an important role in the Baltic Sea area as well. It is the only security organisation where Russia participates on an equal footing with the United States and the EU. Eleven countries are currently host to OSCE missions, including Estonia and Latvia. The roles of these missions differ, but common to all of them is that they cooperate with the host countries on implementing OSCE standards. The presence of these missions has in fact lent legitimacy to the democracy-building process in Latvia and Estonia and facilitated Baltic integration with other European structures.

We are pleased to note that the bilateral relations between the Baltic states and Russia seem to be developing along a constructive path. The tensions inherent in border negotiations and citizenship issues appear to have been largely defused. However, we are still awaiting the conclusion of border agreements between Russia, and Latvia and Estonia. The OSCE missions remain neutral third parties and mediators in the event that tensions should resurface. This should be in the interest of the Baltic states themselves. It provides a confidence-building measure for the entire Baltic Sea Region.

Finally, I would like to return briefly to the new security architecture and building blocks I mentioned by way of introduction. Next week's session of the Nordic Council in Helsinki will

mark the first time one of our ministers of defence, my Norwegian colleague, addresses the Council on security policy issues. Tomorrow the three Baltic ministers of foreign affairs will meet in Stockholm to discuss Sweden's approach to the Baltic Sea Region. The dynamic of the changes in Europe, and indeed in our part of Europe, is constantly posing new challenges for security policy, trade and cultural links. The Norwegian government intends to play an active role in meeting all of these challenges, in close contact with Latvia, the other two Baltic states and our Nordic neighbours.

Seminars such as this serve as an inspiration for us in this work, in particular when it comes to taking an overall view of the many processes, initiatives and decisions.

Paneldebatten: Ansvar, arbeidsdeling og ressursbruk

Innledning

I paneldebatten som avsluttet seminaret, ønsket programkomiteen at både forskere og politikere skulle være representert, for å legge perspektiver på den faktisk førte og mulig fremtidige norske politikken overfor de baltiske land. Den parlamentariske situasjonen i Norge (hvor en ny regjering skulle legge frem sitt budsjettforslag to dager etterpå) begrenset imidlertid politikernes muligheter for å delta. Vi er derfor svært glad for at noen fikk anledning, og debatten ble svært interessant og utfordrende for norsk politikk i tiden fremover. Debattantene var:

- Eva Bratholm, NRK (debattleder)
- Gro Holm, NRK (innleder)
- Siri Bjerke, Arbeiderpartiet
- Olav Fagelund Knudsen, NUPI
- Jan Petersen, Høyre
- Einar Steensnæs, Kristelig Folkeparti
- Grethe Værnø, Forsvarets høyskoleforenings studieutvalg

Under vil Gro Holms innledningsforedrag bli gjengitt i sin helhet, før vi presenterer et redigert sammendrag av den påfølgende debatten.

Gro Holm

Norsk Baltikum-politikk til debatt

Innledning

Jeg vil starte med noen personlige kommentarer. For 12 år siden bestemte jeg meg for å skrive en hovedfagsoppgave i statsvitenskap om nasjonalismeproblemet i de baltiske sovjetrepublikkene. Jeg lette etter folk som kunne veilede meg, men fant ingen - fordi all kunnskap om Baltikum i Norge var samlet hos språkfolket på Slavisk-baltisk institutt ved Universitetet i Oslo, samt hos en liten gruppe eksilbaltene uten særlig kunnskap om sovjetsystemet. Nordmenn flest ante knapt den geografiske rekkefølgen på republikkene fra nord til sør.

3 år senere - i 1988 - ble den første baltiske folkefronten dannet, like etter at jeg med KGB som trofast skygge var ferdig med min innsamling av data i Baltikum og Moskva. Det var begynnelsen på slutten for Sovjetunionen - og også for en hovedoppgave som hadde basert seg på etterhvert svært så irrelevante indirekte metoder.

Med balternes seier over en okkupasjonsmakt svekket av langvarig indre forvitring, hadde de oppnådd å få reversert en av historiens mange overgrep mot små randstater i utkanten av store imperier. Det var i høy grad deres egen fortjeneste - på det tidspunkt hadde etterkrigsgenerasjonene, det være seg i Skandinavia, USA eller på kontinentet, forlenget glemt deres eksistens.

I vårt eget Utenriksdepartement fantes det ingen permanent ekspertise på Baltikum og heller ingen målsetting om å etablere noen, så vidt jeg vet. Kort sagt; UD's evne og vilje til å følge med i det som skjedde i de tre sovjetrepublikkene var for en stor del avhengig av personlig interesse hos dem som satt på de relevante kontorer.

Baltikum som ikke-tema for 1988-89 kan dels forklares med at det knapt fantes noe baltisk eksilmiljø i Norge. Det fantes ingen solidaritetsbevegelse for frigjøring av de baltiske republikkene, slik det fantes solidaritetsorganisasjoner for Palestina, Sør-Afrika og Chile.

Men den manglende interessen har dypere røtter. Norge har av naturlige geografiske årsaker aldri hatt Østersjøen som viktig operasjonsbase, i hvert fall ikke siden Vikingtiden, da vi krysset Østersjøen på vei til Gardarriket. Som oftest var målet steder i det nåværende Ukraina eller Russland. Eventuelle forsøk på å rekonstruere et betydelig historisk fellesskap med de områdene som i dag utgjør de baltiske stater vil ende opp med en samling enkeltstående begivenheter av mer eller mindre kurios karakter - som importen av Rigabalsam til Norge på 1800-tallet.

Det forhindrer selvsagt ikke at det fellesskapet vi i århundrer mer eller mindre frivillig har hatt med Østersjøstatene Danmark og Sverige, og til en viss grad også det nåværende Finland, kan bygges ut til å omfatte de nye selvstendige baltiske statene - ut fra motiver knyttet til dagens politiske situasjon. Ingen er vel uenige i at vi bør ta aktivt del i samarbeidsinstitusjoner som Østersjørådet og de ulike tiltakene innenfor rammen av Partnerskap for fred.

Blant annet fordi min oppgave her i dag er å innlede til debatt, velger jeg likevel å problematisere satsingen på Baltikum. Norges nåværende Baltikum-politikk er for meg en naturlig referanseramme, men det jeg har å si vil til tider bevege seg utover den rammen.

Jeg vil formulere mine synspunkter i form av fire begrunnede påstander til debatt, noen av prinsipiell - andre av mer konkret karakter. Jeg skal gå nærmere inn på hver enkelt, men de er kort summert følgende:

Norge bør overlate hovedansvaret for de baltiske statene til Finland, Sverige og Danmark.

Norge er tross sitt NATO-medlemskap slett ikke forpliktet til å kjempe for at de baltiske statene skal tas opp som nye medlemmer. Vi bør innta en vente-og-se holdning.

Vi trenger ingen nye institusjoner til å ivareta vårt samarbeide med de baltiske statene, slik som for eksempel et fellesråd mellom Nordisk og Baltisk råd.

Norsk tosidig støtte til Baltikum bør legge hovedvekt på støtte til næringslivssamarbeid og kultursamarbeid og opplæring av russisk-språklige.

Påstand nr. 1:

Norge bør overlate hovedansvaret for det regionale samarbeidet med de baltiske statene til Finland, Sverige og Danmark. Norge bør på sin side ta hovedansvaret for Barentssamarbeidet, slik vi i praksis også har gjort.

Dette er ingen original tanke. Det var faktisk offisiell norsk politikk i 1993 under daværende utenriksminister Thorvald Stoltenberg, som var drivkraften bak opprettelsen av *Barentsrådet*. Siden den gang er kursen endret i retning av en mer likeverdig vektlegging på de to regionene i det tidligere Sovjetunionen. Ifølge forslaget på neste års statsbudsjett er de baltiske statenes andel av Samarbeidsprogrammet med Sentral- og Øst-Europa økt fra 20 til 30 prosent. Det bor over 18 ganger så mange mennesker i Russland som i de tre baltiske statene til sammen. Det foreslås samtidig at bevilgningen til Russland reduseres. Jeg foreslår at panelet diskuterer om dette er en ønskelig trend.

Miljøproblemene i nordområdene er mildt sagt overveldende - fra lagring av atomavfall, til kjernekraftverk og de to nikkilverkene på Kola. Burde ikke Norge drive mer aktiv innsats her? Er det for eksempel noen fra norske myndigheter - eller fra ambassaden i Moskva som har forsøkt å ta kontakt med den nye ledelsen i Norilsk Nikkel for å finne ut hvilke planer de har for Petsjenga Nikkel, som Norge i sin tid satte av 300 millioner kroner til å modernisere?

Den som lusa sitter på kjenner best hvor det klør, og Danmark, Sverige og Finland er alle direkte berørt av forurensingen som truer med å drepe det meste av fisk i Østersjøen. Gjennom Østersjørådet er vi også løpende informert, men er det riktig å bevilge så store summer når vi har nok av oppgaver i våre egne nordområder?

Jo, jeg kjenner til problemene med å få utrettet noe i Russland - fra håpløse tollregler til politikere som ikke er ordholdne. Men i motsetning til private næringsdrivende kan i hvert fall den norske staten koste på seg revolusjonær tålmodighet og tåle noen tap, slik som millionene til Rossnor i Arkhangelsk - hvis skjebne fortsatt i praksis er uklar. Det blir likevel bare smuler sammenlignet hva finske næringslivsfolk har måttet tåle av tap opp gjennom hele Sovjetperioden. Til gjengjeld er de solid til stede i dag - med en helt annen innsikt og tyngde enn de fleste nordmenn i østerled.

Påstand nr. 2:

Norge som NATO-land er slett ikke forpliktet til å gjøre balternes kamp for NATO-medlemskap til sin egen.

I en kronikk i Stavanger Aftenblad 2.9.97 skrev daværende utenriksminister Bjørn Tore Godal følgende: «Som NATO-medlem kan Norge bistå de baltiske landene i bestrebelsene for NATO-medlemskap.» Og videre: «De baltiske land bør være kandidater til en 2. runde av NATOs utvidelse».

Som NATO-medlem uten EU-medlemskap er det nærliggende for Norge å velge nettopp kamp for baltisk NATO-medlemskap som sin nisje i det nordiske arbeidet for å integrere Baltikum i Europa. Men i likhet med opptil flere norske generaler er jeg skeptisk til en ytterligere utvidelse av NATO østover. Til nå har ingen kunnet overbevise meg om at *anskrekkingseffekten* av et baltisk NATO-medlemskap er mer effektivt som krigs- og konfliktforebyggende virkemiddel enn nøytralitetslinjen kombinert med samarbeid innenfor Partnerskap for fred og eventuelt NATOs nye euro-atlantiske samarbeidsråd.

Aktiv deltakelse fra Sverige og Finland i EAPC og PFF vil svekke inntrykket av at disse institusjonene er venteværelse for fattige tidligere kommunistland.

Synspunktet er slett ikke rabulistisk - på Nordisk Råds møte i Helsingfors i august sa NATOs visegeneralsekretær Norman Ray ifølge pressen at NATO-medlemskap ikke er nødvendig for hverken Sverige, Finland eller de tre baltiske landene. Likefullt har de kollektivt

gitt uttrykk for ønsket om å bli medlemmer. Undertegnede var blant annet til stede da presidentene fra de tre baltiske statene, pluss Polen og Ukraina møttes i Estland samme dag som Russland og NATO-landene undertegnet sin samarbeidsavtale i Paris 27. mai. Mens avtalen i USA og de fleste europeiske hovedsteder ble hilst hjertelig velkommen som bidrag til stabilitet, var balternes ambivalens til å ta og føle på. Jo tettere Russland integreres, jo mindre behov er det for baltisk NATO-medlemskap - og jo mindre ønskelig er det å provosere russerne unødige, frykter balterne at man mener i Brussel.

EU er definitivt ikke noe alternativ sikkerhetspolitisk garantist sett med baltiske øyne, og Bill Clintons forslag om svensk hovedansvar for å trekke balterne med i et regionalt sikkerhetssystem blir resolutt avvist som alternativ til NATO-medlemskap. I Russland tolker en utspillet på sin måte. Ifølge et dokument som er publisert av Rådet for utenriks- og forsvarspolitik under president Jeltsin og publisert i *Nesavisimaja Gaset* 28. oktober antydes det hele var planlagt for å demonstrere hvilket sikkerhetspolitisk vakuum de baltiske landene befinner seg i, for så å bane veien for NATO-medlemskap i neste omgang.

Selv om jeg personlig ikke støtter den russiske tolkningen av Clintons forslag, mener jeg at det overordnede for Europa, inkludert Norge, må være å unngå at Russland havner i en situasjon hvor ledelsen føler seg tvunget til å utvide landets grenser eller militære innflytelsessfære. Sett fra Moskva er det slett ikke tilfeldig at NATO utvides nettopp østover. Det er og blir et signal om hvem som betraktes som potensiell fiende i fremtiden. Det underliggende argumentet om at det utvidede sikkerhetsbegrepet tar brodden av det truende budskapet i en utvidelse er ikke nok til å berolige ledelsen i Kreml.

Integrasjon, i dette tilfelle i NATO, kan virke destabiliserende snarere enn stabiliserende, innenrikspolitisk såvel som utenrikspolitisk. Estland og Latvia har store russiske minoriteter, hvor flertallet høyst sannsynlig er mot NATO-medlemskap. Selv om de færreste av dem er statsborgere, så er de likevel mange nok til å handle på eget eller Russlands initiativ dersom det blir en opphetet strid om medlemskap. Jeg vil hevde Norge ikke bør være med å *fremskynde* et baltisk NATO-medlemskap. En annen ting er at vi vanskelig kan stemme i mot, dersom det ellers er bred enighet i NATO om å invitere dem inn. I fredstid vil det neppe skje uten at Russland har fått tilstrekkelige motytelser.

Derimot er enhver form for bilateralt eller multilateralt samarbeide for å bygge opp balternes eget forsvar av det gode. Til syvende og sist minner deres situasjon om tsjetsjenernes - de er små og få, og må regne med å stole på egen evne til geriljakrigføring. Det var ingen som kom dem til unnsetning i 1940, og selv et NATO-medlemskap vil ikke være noen bombesikker sikkerhetsgaranti.

En interessant parentes er Russlands tilbud om sikkerhetsgaranti, som ble fremsatt under president Jeltsins møte med Litauens president i slutten av oktober. Estland, Litauen og Latvia har av forståelige grunner alt formelt takket nei. Utspillet endrer ingenting ved landenes sikkerhetspolitiske situasjon.

Påstand nr. 3:

Vi trenger ingen nye institusjoner for samarbeide med de baltiske statene.

De baltiske statene har uten tvil havnet i en sikkerhetspolitisk gråsoner etter avtalen mellom Russland og NATO i Paris. Samtidig avviser de enhver kobling til et eventuelt nøytralt sikkerhetssystem med svensk og finsk deltakelse. En av paneldeltakerne, Grethe Værnø, foreslår i en kronikk i Aftenposten 22. august at «[...] den mest hensiktsmessige modell kunne være et fellestråd mellom Nordisk Råd og Baltisk Råd.»

Jeg tror det vil være galt og kortsiktig å opprette nok en samarbeidsinstitusjon, som likevel ikke kan gjøre annet enn å fungere som bindeledd mellom de to rådene. Ettersom balterne alt møter som observatører i Nordisk Råd, kan jeg ikke se at det er noe behov for nok en institusjon, med nok et byråkrati og nye administrasjonskostnader. Jeg vil hevde at en slik løsning først og fremst er en løsning på vårt eget norske problem - nemlig at vi vil delta i konkurransen om å

utforme nordisk Baltikum-politikk, men mangler det som trolig blir det viktigste benet i årene fremover - nemlig EU-medlemskap. Det kan vi på kort sikt ikke gjøre noe med. Med tanke på de signaler balterne selv sender når det gjelder primære målsettinger - nemlig NATO og EU-medlemskap, så er jeg likevel ikke i tvil om at vi må jobbe innenfor de institusjonene som allerede eksisterer, og via våre andre nordiske samarbeidsland.

Påstand nr. 4:

Norsk tosidig støtte til Baltikum bør konsentreres om prosjektstøtte til næringslivssamarbeid, kultur og opplæring av russisk-språklige.

Som dere vet, er Norge i dag aktive på alle de nevnte områdene, men i tillegg utgjør miljøvern og demokratibygging meget store poster. Jeg mener ikke at vi skal trekke oss helt ut av miljøvern, men akkurat på det området tror jeg det er riktigere av oss å bruke pengene i Nordvest-Russland. Når det gjelder demokratibygging, er jeg i utgangspunktet svært skeptisk til den type demokrati-eksport som drives av tillitsvalgte i de enkelte partiene. De kan ofte alt for lite om forskjellene mellom Norge og de samfunnene de skal lære opp i Demokrati, for eksempel om partienes faktiske rolle i politiske systemer der forholdet mellom parlament, regjering og president er helt annerledes enn vårt eget parlamentariske demokrati. Jeg er overbevist om at våre norske politikere ofte får vite mer nytt på disse demokrati-symposiene enn deres baltiske kolleger.

Derimot er Baltikum et relativt enkelt område å operere i for norske næringslivsfolk. De nygamle statene strever intenst mot en kontrakts- og regelorientert økonomi, med større hell enn sin storebror i øst. Denne form for kontakt «fra folk til folk» er ofte den mest effektive formen for integrasjon, og har den fordel at den kan gi langsiktige effekter, i motsetning til et demokrati-symposium hvor folk utveksler synspunkter og elevene ofte sitter lett oppildnede og lett resignerte tilbake med en følelse av at det er uendelig langt fram. «Sosialismen er en prosess, ikke noe mål», sa en av sosialdemokratiets ideologiske fedre, Eduard Bernstein. Det samme gjelder demokratiet.

Statssekretær Pär Nuder la i sin innledning vekt på de positive erfaringene fra systemet med vennskapskommuner. Det er mulig dette er en mer effektiv og praktisk orientert form for demokratibygging enn partisymposiene, ikke minst fordi det også kan knyttes kontakter av økonomisk karakter.

Konklusjon: Mer innsats til de hundre næringslivsblomster som drømmer om å blomstre nettopp i Baltikum, parallelt med nedtrapping av demokrati-eksporten.

Kultur - i form av sangerfestivaler, folkemusikk, litteratur eller popkonserter er alltid en snarvei til gjensidig forståelse og respekt. Dessuten involverer det ofte folk utenfor hovedstedene, hvilket jeg har en følelse av forlenger effekten av støttetiltak.

Endelig - det er meget prisverdig at Norge har gått inn med støtte til opplæring i estisk og latvisk for russisk-språklige. I dag bor det 300.000 russere og russisk-språklige i Estland uten estisk statsborgerskap. Det betyr at hver femte innbygger ikke har statsborgerlige rettigheter. En hovedhindring er manglende språkkunnskaper. Det skyldes blant annet at estiske lærere nøler med å flytte til byer som Narva, der over 90 prosent av befolkningen er russisk. Ved folketellingen i 1989 bodde det i Latvia 1,1 millioner russisk-språklige. Bare 280.000 av dem hadde røtter tilbake til det selvstendige Latvia før 1938, og dermed rett til automatisk statsborgerskap. Resten måtte søke og kunne oppvise språkkunnskaper. Av en befolkning på i underkant av 2,5 millioner er det i dag 400.000 - eller 16 % - som ikke har statsborgerskap. Det er ikke store prøvene det dreier seg om, og ofte er dørstokkmila forferdelig lang av psykologiske årsaker - ikke som følge av lærermangel. Den norske støtten er ikke stor og kan med fordel øke. Men det viktigste er at vi demonstrerer forståelse for problemet, også med tanke på vårt forhold til Russland.

I den nevnte artikkelen i *Nesavisimaja Gaset*a sier forfatterne rett ut at spørsmålet om økonomisk samarbeid og grenseavtaler er knyttet til behandlingen av de russisk-språklige

minoritetene i Latvia og Estland. Litauen har gitt russerne særbehandling og fraveket kravet om språktester. De fikk også sin grenseavtale først i havn. Det skjedde i slutten av oktober.

Bør Norge og Norden legge ekstra press på balterne i denne spørsmålet om betingelsene for naturalisering? Det er fullt mulig å argumentere for at dette dreier seg om generelle menneskerettigheter og således har prioritet fremfor prinsippet om ikke-innblanding, slik Europarådet alt har gjort. Men mens Europarådet på vegne av alle medlemsstatene har en generell fullmakt til å øve press, så er det mer problematisk og øve slikt press innenfor et tosidig - eventuelt nordisk samarbeid. Jeg foreslår at panelet også tar opp den problemstillingen.

Sluttmerknad

Skal man sette en merkelapp på den skisserte holdningen til norsk Baltikum-politikk, så havner jeg nok i båsen «Russland først». Det er muligens berettiget når en snakker om sikkerhetspolitikk. Forøvrig er det mer snakk om fravær av særbehandling kombinert med aktive tiltak for å fremme tosidige forbindelser «fra folk til folk». I den grad slike tiltak viser seg vellykket, har jeg selvsagt ikke noe i mot at en øker bevilgningene til Baltikum og Baltikum-relaterte initiativ på norsk side.

Debatten

Debatten ble særlig preget av Gro Holms to første påstander, som berørte Norges og Nordens ansvar for de baltiske lands utvikling og forhold til sine omgivelser. Vi har funnet det naturlig å redigere sammen hovedpunktene i debatten i tre hovedtemaer: *Norsk penge- og ressursbruk i forholdet til Baltikum*, *Nordisk engasjement og arbeidsdeling i Baltikum* og *Baltikums strukturelle tilhørighet*.

Norsk penge- og ressursbruk i forholdet til Baltikum

En del av debatten kom til å dreie seg om hvor Norge skal bruke de ressurser som settes av til knytting av utviklende bånd til andre stater. I noen grad ble kontakten med Baltikum (og Russland) her sett på som en del av Norges bistandssatsing.

Hovedmotsetningen blant debattantene dreide seg om hvorvidt Norge er - eller burde være - i stand til å prioritere en innsats i Baltikum samtidig med engasjement andre steder i verden, eller hvorvidt vi bør prioritere Baltikum fremfor andre nærområder. Jan Petersen påpekte en mulig ressurskonflikt mellom engasjementet i nordvest-Russland (gjennom Barentssamarbeidet) og Baltikum, og ønsket en øket innsats begge steder. Han fikk i noen grad støtte fra Siri Bjerke, som hevdet at Norge de siste år har øket innsatsen i Baltikum, uten å la dette gå på bekostning av Barentssamarbeidet, og dette har vært en riktig utvikling. Imidlertid understreket hun også at Norge, som det eneste NATO-medlem med grense mot Russland, har et spesielt ansvar for og interesser i Barentsområdet, og erfaringen herfra bør kunne trekkes inn i Østersjøsam arbeidet. Både Petersen og Bjerke understreket også behovet for å trekke inn andre europeiske land i samarbeidet med Russland. Videre påpekte Bjerke at Norge, sammenliknet med øvrige nordiske land, har hatt en lavere innsats generelt i øst- og sentral-Europa, mens vårt u-hjelpsbidrag har vært høyere.

Petersen stilte også spørsmål ved den norske u-hjelpen til fjernere strøk; han fryktet at den nye regjeringen ville gi denne mer oppmerksomhet fremfor å øke innsatsen i våre nærområder. Dette ville føre til en uheldig vridning av politisk oppmerksomhet og engasjement. Her ble han imøtegått av Einar Steensnæs, som hevdet at Norge burde være i stand til å holde og styrke båndene til Baltikum, og fortsette tradisjonell bistand. Norge er et rikt land, og vi har ressurser til både nordvest-Russland, Baltikum og utviklingshjelp. Å skape en motsetning mellom å satse på disse ulike områdene er unødvendig, og Steensnæs ønsket her å utfordre Høyre, som han mente bidro til å skape slike. Han understreket den nye regjeringens vilje til å prioritere kompetanseutvikling for våre nærområder, hvor potensialet for satsing, også når det gjelder handelssamkvem, er så stort. Grethe Værnø uttrykte bekymring for det hun oppfattet som en reduksjon av midler til samarbeid med Baltikum i de foreslåtte budsjetter, og reagerte på politikernes ivrige lovnader.

Nordisk engasjement og arbeidsdeling i Baltikum

På spørsmål fra Eva Bratholm, tok flere av debattantene avstand fra Gro Holms første påstand; å overlate ansvaret for de baltiske republikker til våre nordiske naboer. Særlig Jan Petersen var meget klar på dette punktet, og la opp til en kritikk av den arbeidsdelingspolitikken Norge har ført under Arbeiderparti-regjeringene. Også Olav Fagelund Knudsen påpekte overfor Siri Bjerke (som var statssekretær i UD under utenriksminister Bjørn Tore Godal) at det har vært en omprioritering i denne politikken, mot en større støtte det siste året. Bjerke forsvarte den politikken som har blitt ført, og mente at uttalelsene om Baltikum-politikken har kommet i takt med aktualiseringen som debatten omkring NATOs utvidelse i forkant av Madrid-møtet medførte. Hun støttet at vi ikke kan la initiativet i Østersjøsam arbeidet ligge eksklusivt i de øvrige nordiske land.

Olav Fagelund Knudsen la til at de sikkerhetspolitiske problemstillingene i Baltikum har betydning for hele nord-Europa, ikke bare for de nordiske land. I likhet med Bjerke, understreket

Knudsen at Norge, som det eneste NATO-land med grense til Russland, har en konstruktiv rolle å spille.

Knudsen var også uenig i Gro Holms påstand om at det at Norge tradisjonelt ikke har hatt noe særlig kontakt med Østersjølandene skulle være grunn nok til å fraskrive vårt ansvar. Han hevdet også at det ikke er riktig at det nordiske engasjementet i Baltikum har vært preget av en konkurranse om USAs gunst, men heller om egne velgeres gunst. Rasjonelt sett, burde arbeidsdelingen mellom Norden og USA fortsette. Dette samarbeidet ville vært bedre egnet til å motstå det press Russland i dag legger på Østersjøområdet, og dermed sikre Baltikums politiske valgfrihet. Fortsetter de nordiske land en «konkurranse» seg imellom, mister vi muligheten for reell innflytelse i denne fasen, hevdet Knudsen.

Grethe Værnø karakteriserte dette «konkurransperspektivet» som en aktiv «antimarginaliseringspolitikk», hvor hver stat ønsker å fremheve seg selv i Europa, og gjør dette på bekostning av andre. Også Værnø mente at Norges erfaringer i Barentssamarbeidet kan koples til Østersjøsamrådet. Et bredt samarbeid kan ta bort mye av det sikkerhetspolitiske presset. Her er «myk» sikkerhet, nettverkløsninger som binder Baltikum inn i det vestlige sikkerhetssamfunn, en mulighet til lettere å håndtere dilemmaet mellom realpolitikk og moral i denne gråsonen.

Baltikums strukturelle tilhørighet

Politikerne fremsto som tilhengere av at de baltiske land må ha full frihet til å slutte seg til de organisasjoner og institusjoner de måtte ønske. Siri Bjerke fremhevet at dette hadde vært Norges politikk i lengre tid, og både Gro Harlem Brundtlands og Thorbjørn Jaglands støtte til dette under sine besøk i Baltikum ble nevnt. Med EU og NATOs avgjørelser (om å hhv. invitere kun Estland og ikke invitere noen av statene) som bakgrunn, ytret Jan Petersen ønske om at de tre gis anledning til å knytte tettere bånd til europeiske og atlantiske institusjoner. Han påpekte at det neppe vil være riktig å ta Baltikum inn i NATO på kort sikt, men var tilhenger av at medlemskap på lengre sikt må være et klart mål. Her ble han støttet av Einar Steensnæs, som videre påpekte at dette må gjøres på en slik måte at stabiliteten i Østersjøområdet bevares. Dessuten stiller et NATO-medlemskap krav til de baltiske stater - bl.a. økonomisk - som de foreløpig ikke er i stand til å møte. Partnerskap for Fred er her en naturlig del av samarbeidsprosessen frem mot fullt medlemskap, hevdet han.

Olav Fagelund Knudsen la stor vekt på skillet mellom NATO-medlemskap for statene på kort og på lengre sikt. Han hevdet at medlemskap på kort sikt ikke var aktuelt, og støttet altså Gro Holm her. På lengre sikt kan imidlertid medlemskap bli aktuelt, men dette må bero på omstendighetene. I motsetning til hva Nils Morten Udgaard impliserte i sitt innlegg, mente han at det i dag foreligger en trussel mot Baltikum, med rot i ustabiliteten i Moskva og holdninger hos Russlands militære. Dette er den «harde» sikkerhetspolitiske kjerne i politikken. Derfor understreket Knudsen Nordens viktige rolle i å bidra til en «myk» sikkerhetsbygging i området, for således å legge forholdene til rette.

Det er Nordens oppgave å holde Baltikum på dagsorden, hevdet Petersen, slik at de tre er langt fremme når neste runde i utvidelsen av NATO skal avgjøres. Her fikk han støtte av Steensnæs, som mente at fullt medlemskap i NATO ikke må oppgis som mål. Bjerke la stor vekt på at vi, samtidig som Baltikum må sikres full valgfrihet, må legge forholdene til rette for at Russland kan trekkes inn i de nye samarbeidsformene som utvikles. Igjen er Norges dobbeltrolle som Russlands nabo og NATO-medlem definerende. Og, en viss ulikhet i ordbruk i forkant av Madrid-møtet må ikke tolkes som mindre støtte til Baltikums kandidatur fra Norges side enn fra f.eks. Danmarks.

Grethe Værnø påpekte at man ved å knytte bånd til Baltikum og gjennom suverenitetsstøtte, kan bidra til å heve terskelen for russiske hegemonifremstøt i området. Hun støttet Pär Nuder i at militære garantier vil ha liten effekt. Imidlertid hevdet hun at det i denne forbindelse ville være en «usedvanlig dårlig ide» å ta balterne inn i Nordisk Råd. Nordisk Råd er

en av Norges få fotfester i området, og vi må holde de andre landenes interesse oppe ved å bruke Rådet som kontaktforum med de baltiske land. Dette ville også styrke det intra-baltiske samarbeidet. Vi må heller ikke se bort fra at balterne *beller* ønske å identifiseres mot Brüssel enn mot de nordiske land. Her ble hun motsagt av Olav Fagelund Knudsen, som hevdet at balterne burde tas inn i Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd (eventuelt etter en navneendring), og at dette bør skje på det samme grunnlag som Grethe Værnø hevdet talte mot. Knudsens argumenterte her for at dette ville være et meget viktig politisk signal, selv om den sikkerhetspolitiske effekten nok ville være begrenset. Han antok at han hadde liten støtte for sitt syn, men mente likefullt at det er viktig å slik bruke det nordiske samarbeidet i Østersjøområdet som et konfliktforebyggende forum, hvor ulike politikk-områder kan behandles.

Avslutningsvis,

understreket flere av paneldeltakerne den generelle viktigheten av å knytte personlige kontakter i land man ønsker å samarbeide med, gjerne på et så tidlig stadium som mulig.

Gro Holm holdt en avslutningsreplikk der hun sa seg fornøyd med at hennes innledning hadde fungert akkurat så provoserende som hun ønsket. Hun understreket de russisk-sovjetiske overgrepene mot de baltiske stater og folk som noe vesten kanskje ikke hadde gjort nok for å forhindre. Imidlertid holdt hun fast ved at hun ikke var ukritisk tilhenger av et baltisk NATO-medlemskap eller av en for sterk forsvarstilknytning, uten at det er søkt en tilstrekkelig aksept hos Russland. De russiske minoritetene, særlig i Latvia og Estland, kan være en potensiell politisk kraft dersom de blir presset til det. Det er, alle gode intensjoner til tross, svært viktig å huske dette i vår utformingen av Baltikum-politikk, avsluttet hun.

Line Holand

UDs pressereise i Baltikum

23- 28. november 1997

Pressereisen var foreløpig siste ledd i en rekke informasjonstiltak om Baltikum rettet mot det norske samfunn.

Deltakerne var også invitert til å delta på Baltikum-seminaret arrangert av Fafo og UD noen uker tidligere. Tre av de syv deltakerne hadde anledning til å delta på seminaret. Samtlige hadde fått UD's nye Baltikum-brosjyre tilsendt i forkant.

Forarbeid

Presse-, kultur-, og informasjonsavdelingen i UD har i samarbeid med Baltikumrådgiver Ingrid Schulerud og ambassadene i de tre baltiske land utarbeidet programmet for reisen, som varte i fem dager og var innom alle tre landene.

Det ble sett på som naturlig å velge EU/NATO-medlemskap som hovedtema og knytte dette opp mot toppmøtet i Luxembourg.

Departementet inviterte også med Ann Elin Sletthjell fra Trondheim, som står bak et storstilt humanitært prosjekt i Narva i Estland. I forbindelse med at gruppen besøkte grensebyen Narva for å studere grenseproblematikken, ble det lagt inn et besøk til sykehuset. Sykehusbesøket, samt hjemmebesøk hos russere i Narva, ble organisert av Sletthjell. Hjemmebesøkene utgjorde et alternativt program som gikk parallelt med møtene hos bymyndighetene og OSSE.

Gjennomføring

Presse-, Kultur- og Informasjonsavdelingen ved undertegnede ledsaget gruppen under reisen. Baltikumrådgiver Ingrid Schulerud deltok i Riga fredag 28. november. Ambassadene bistod gruppen med praktisk tilrettelegging under hele turen. Representanter fra ambassadene var også til stede under alle de politiske samtalen.

Gruppen møtte utenriksminister Ilves i Estland, utenriksminister Saudargas i Litauen og statsminister Krasts i Latvia, samt presidentkandidatene Landsbergis og Adamkus i Litauen. Tema for de politiske samtalen var balternes ønske om medlemskap i EU og NATO. Det forestående toppmøtet i Luxembourg gjorde at EU-medlemskap ble grundigst vektlagt.

I Estland ga utenriksminister Toomas Hendrik Ilves uttrykk for at en felles forhandlingsstart med EU vil forsinke prosessen. Esterne står i fremste rekke, og utenriksministeren så ikke noen spesiell grunn til å bringe de to andre inn i forhandlingsprosessen.

Utenriksminister Algirdas Saudargas la ikke skjul på at Litauen føler seg tilsidesatt. Det samme gjorde statsminister Guntars Krasts i Latvia. Begge ga uttrykk for at de gjerne vil inn i den Europeiske unionen snarest mulig. Krasts sa at det nå hersker en oppfatning i den latviske befolkningen om at EU snur dem ryggen.

Gruppen

Gruppen besto av meget erfarne pressefolk, blant dem flere tidligere utenrikskorrespondenter. Når det legges opp til samtaler på så høyt nivå som i dette tilfelle, er det viktig at gruppen er godt briefet på forhånd. Noe denne gruppen så absolutt var. Det ble også kommentert ved flere av møtene.

Konklusjon

Pressereisen vurderes til å ha vært meget vellykket. Fra ambassadene ble det gjort et solid arbeid for å skaffe avtaler med politikere på høyt nivå. Alle avtaler ble gjennomført som planlagt, ingen poster på programmet ble avlyst.

Evalueringen fra de deltagende journalistene er meget god. Spørsmålet om hvorvidt det er riktig å takke ja til betalte turer er et gjentakende tema i norske redaksjoner. Evalueringene viser at så lenge et tema blir bredt presentert og målet er å øke kunnskapen om temaet - ikke å vise frem hva Utenriksdepartementet har utrettet eller mener - er arrangerte og betalte reiser prinsipielt mindre vanskelig.

Reisene må først og fremst vektlegges som studieturer, der deltakerne kan skaffe seg nye kunnskaper og kontakter som kan benyttes i det journalistiske arbeidet. For at en organisert pressereise skal være interessant nok, må pressen tilbys samtaler på et så høyt nivå at de vanskelig kan skaffe avtalene selv. Det kan videre tilføyes at suksessen ved pressereiser ikke bare kan vurderes ut fra hvor mange artikler som måtte komme på trykk i dagene etterpå. Langtidseffekten og kontakten mellom departementet og media er vel så viktig. Når det gjelder reisen til Baltikum bemerkes at det har stått en rekke omfattende artikler på trykk i avisene. Flere av artiklene er trykket i denne rapporten.

Deltakerliste for pressereisen

Kjell Dragnes, *Aftenposten*

Ragnhild Imerslund, *Dagsavisen*

Bjørn Erik Johannesen, *Nordlys*

Ole Ludvig Nymo, *NTB*

Jan Erik Roel, *Adresseavisen*

Lisbeth Skei, *Dagsrevyen*

Morten Strand, *Dagbladet*

Program for pressereisen

Søndag 23. november

Avreise Oslo kl. 12.10 – ankomst Tallin kl. 15.35.

TALLINN

- Ca. 16.00: Ankomst hotellet
- Kl. 19.00: Arbeidsmiddag i den norske ambassaden med EU-ambassadør *Arbi Palosuo*.
Tema: Hvorfor er Estland i fremste rekke for medlemskap?

Mandag 24. november

- Kl. 09.00: Samtale med utenriksminister *Toomas Hendrik Ilves*.
Tema: EU/NATO-utvidelsen, forholdet til Russland og behandlingen av den russiske befolkningen, grenseproblematikken og utenlandsk investering.
- Kl. 10.00: Avreise Narva med buss; orientering underveis av representant for utenriksministeriet.
Orientering ved OSSE-sendelagets førstesekretær *Markus Galdia*.
Tema: Minoritetsspørsmål.
Besøk ved grensepunktet, samtale med representanter for grensepolitiet, anledning til å intervju personer som passerer grensen (både Narva-beboere og personer fra russisk side som arbeider i Narva).
- Alternativt program:
Besøk på sykehuset i Narva, se på humanitær hjelp organisert av Orkdal/Bryneset menighetsråd. Initiativtaker *Ann Elin Slettahjell* fra menigheten vil være til stede. Avtaler om hjemmebesøk hos russiske familier vil bli gjort av Slettahjell.
- Tilbake i Tallinn ca. kl. 22.00

Tirsdag 25. november

Avreise Tallinn kl. 08.40 – ankomst Vilnius kl. 10.05.

VILNIUS

- Lunch-møte med UNDPs representant i Litauen, *Cornelis Klein*.
Tema: Sosiale forhold i Litauen.
Gruppen ledsages av Klein til flyktingemottak i Prabade, hvor det vil bli gitt en omvisning.
- Møte med EU-kommisjonen.
Tema: Hvorfor er ikke Litauen i fremste rekke for medlemskap?
- Kl. 14.00: Møte med utenriksminister *Saudargas*.
Tema: Hvordan skal Litauen klare seg i EU?
- Middag hos ambassadøren med norske næringslivsrepresentanter.

Onsdag 26. november

- Møte med formannen i *Seimas* og presidentkandidat *Vytautas Landsbergis*.

- Møte med presidentkandidat *Valdas Adamkus*.
Tema for møtene: EU/NATO-medlemskap og forholdet til Russland.
- Alternativt program:
Besøk ved krisesenter i Vilnius med norsk prosjektleder.

Avreise Vilnius kl. 21.35 – ankomst Riga kl. 22.30.

RIGA

Torsdag 27. november

- Kl. 09.00: Briefing med ambassadør *Knut Tøraasen* og forsvarsattaché *Fred A. Eek*.
- Kl. 10.30: Besøke BALTBAT, Adazi camp. Mulighet for å intervju styrkene.
- Kl. 14.30: Besøk på Menneskerettighetskontoret ved leder *Olafs Bruveris*.
- Kl. 15.30: Samtale med forsker og journalist *Boriss Cilevic* om minoritetsspørsmål.
- Kl. 18.00: Møte med statsminister *Guntars Krasts*.
- Kl. 19.30: Mottakelse med norsk næringsliv i Latvia hos ambassadør Tøraasen.

Fredag 28. november

- Kl. 10.00: Briefing ved OSSE-sendelagets representant *Falk Lange* (nestleder) og *Heidi Sødergren* (norsk sendelags representant).
- Orientering om det latviske språkprogram ved elder *Aija Triedite*.
- Kl. 12.00: Besøke skole med russisk-språklige elever i Riga. Samtale med lærere, rektor og elevrepresentanter.
Problemstilling: Vil elevene lære russisk eller latvisk?

Avreise kl. 18.50.

Ankomst Oslo kl. 20.50.

Presseklipp

Oversikt over presseklipp i forbindelse med seminar og pressereise

Listen over presseklipp er langt fra uttømmende, men inneholder enkelte av artiklene som ble skrevet i etterkant av seminaret og i forbindelse med pressereisen.

1. *Aftenposten* 6.11.97 (Kjell Dragnes)
2. *Dagbladet* 6.11.97 (Morten Strand)
3. *Stavanger Aftenblad* 7.11.97 (Torbjørn Kindingstad)
4. *Forsvarets Forum* nr. 23/24 1997 (Jahn Rønne)
5. *Aftenposten* 10.11.97 (Nils Morten Udgaard)
6. *Aftenposten* 26.11.97 (Henning-A. Frantzen)
7. *Dagbladet* 8.12.97 (Morten Strand)
8. *Dagsavisen* 8.12.97 (Ragnhild Imerslund)
9. *Aftenposten* 10.12.97 (Kjell Dragnes)
10. *Dagsavisen* 10.12.97 (Ragnhild Imerslund)
11. *Dagsavisen* 11.12.97 (Ragnhild Imerslund)

Latvia vil ikke ha russernes garanti

Latvia avviser russisk forslag om sikkerhetsgaranti. – Vi har aldri bedt om den og trenger den ikke, sier Latvias statsminister.

KJELL DRAGNES

Statsminister Guntars Krasts, som innledet et offisielt besøk i Norge i går, har ikke noe til overs for president Boris Jeltsins sikkerhetsgaranti. Jeltsin fremla forslaget for Litauens president Algirdas Brazauskas i forrige uke.

– Det er rosverdig at Russland tar et slikt skritt, sier Krasts, men i neste setning er det lite ros å hente. – Det er selvsagt ikke noe galt i en garanti, men vi liker ikke fremgangsmåten. Ensidige og tosidige garantier er ikke akseptabelt for oss, vi vil heller ikke ha dem fra NATO eller noe vesteuropeiske land. Forslaget er nok knyttet til Russlands interesse av å beholde politisk og økonomisk innflytelse i området, mener han.

– Vår status er klar nok. Hele Europas sikkerhet må sees under ett. Man kan ikke ha én sikkerhet for én del og én for en annen, erklærer den latviske statsministeren.

Uttalelsen er så å si identisk med tidligere reaksjoner fra Estland og Litauen.

Norsk støtte

På et Baltikum-seminar i Oslo i går ble Russlands sikkerhetsgaranti i forrige uke sammenlignet med Moskvas garanti fra 1939, som ble gitt før de tre baltiske land ble innlemmet i Sovjetunionen.

Norge støtter balternes holdning. Utenriksminister Knut Vollebæk, som holdt et foredrag på seminaret, under-

Statsminister Guntars Krasts

streker at europeisk sikkerhetspolitikk ikke må regionaliseres. Samtidig fremhever han at ingen europeisk sikkerhet kan bygges uten at Russland er med.

Det er ingen hemmelighet at Latvia og Litauen er dypt skuffet over at EU-kommisjonen bare har tatt med Estland blant de seks som den vil begynne forhandlinger med om medlemskap. Nå setter de to baltiske naboer sin lit til at toppmøtet i Luxembourg i desember vil utvide listen, slik at også de kommer med i forhandlingene fra første stund.

– Men det viktigste er å ha et klart mål, spesielt for den latviske befolkning, som bærer tunge byrder under omleggingen, sier Krasts. Uten dette synlige målet kan populistiske krefter få større spillerom under valget til neste år, mener han.

Svensk alliert

Her har de en god alliert i Sverige, som vil arbeide for formelen «felles start, men ikke nødvendigvis samtidig i mål.» På Baltikum-seminaret i Oslo fortalte statssekretær Pär Nuder ved den svenske statsministers kontor at man allerede ser virkningene av EU-kommisjonens innstilling. Estland får større investeringer enn sine naboer.

EU-kommisjonens formann Jacques Santer har denne uken på rundtur i Baltikum og forsikret om at EU ikke utelukker noen. Men Santer minnet om at potensielle søkere må forberede seg godt før forhandlinger kommer i gang.

Statsminister Krasts skal i dag møte sin kollega Kjell Magne Bondevik og Stortingets utenrikskomité.

Balterne strides om penger

Latvias statsminister Guntars Krasts er redd for at brorparten av utenlandske investeringer i Baltikum vil gå til Estland. Europa-kommisjonen bestemte i sommer at Estland skal forhandle med EU om medlemskap. Det må de to andre baltiske landene, Latvia og Litauen, se langt etter.

Av MORTEN STRAND

Europa-kommisjonens nei til oss var svært skuffende, sier Guntars Krasts til Dagbladet.

Han kom til Norge i går for å delta på et seminar om Norden og Baltikum i regi av FAFO, fagbevegelsens forskningsinstitutt. I dag møter han statsminister Kjell Magne Bondevik.

Alle de tre baltiske landene satsar alt på sterkest mulig tilknytning til EU og NATO. Frykten for et ustabil Russland, og et ønske om økonomisk utvikling mot et vestlig nivå, er den store drivkraften.

Psykologien verst

Krasts understreker at de psykologiske virkningene av Europa-kommisjonens beslutning er de verste. Men også økonomisk føles avgjørelsen som en belastning.

De vestlige investeringene har snudd i Estlands favør etter kommisjonens avgjørelse, sier Per Nuder, statssekretær ved statsministerens kontor i Sverige.

Konkrete tall foreligger ikke, men også statsminister Krasts er redd de økonomiske konsekvensene av Europa-kommisjonens beslutning.

Krasts mener virkningene av Europa-kommisjonens nei til Latvia og Litauen ikke er tilsiktet fra EU. Han er likevel svært kritisk til EUs handlemåte.

Det skuffer meg at vi ikke har fått noen indikasjoner på hvilken status vi har, sier Krasts.

Men han legger til at det er landenes økonomiske prestasjoner som vil avgjøre om og når de blir medlemmer.

Vi er parat til å gjøre det vi kan for å bli medlemmer av både EU og NATO, sier Krasts.

Vanskelig framtid

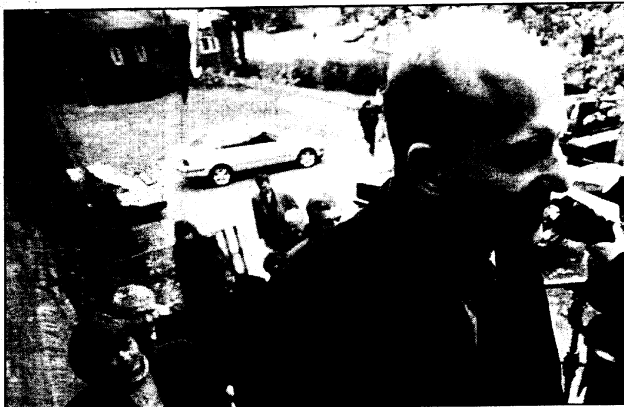
Det kan bli vanskelig.

Grunnen til at alle de baltiske landene har fått nei til medlemskap i NATO, er at det vil være praktisk talt umulig å gi dem den sikkerhetsgarantien et medlemskap forutsetter. Et russisk

angrep på de baltiske land kan bare slås tilbake med atomvåpen, mener NATOs militære eksperter.

Det er en risiko NATO ikke er villig til å ta for å garantere balterne sikkerhet.

NATO har gitt alle de baltiske land forsikringer om at spørsmålet om medlemskap langt fra er utelukket i nærmeste framtid. Midt i skuffelsen over å være dobbelt ekskludert, er dette tross alt litt positivt.

SKUFFET: Latvias statsminister Guntars Krasts er skuffet over EUs nei til forhandlinger om medlemskap. Foto: BJORN LANGSEM

Guntars Krasts uttrykker politikken overfor Russland, slik: - Vi er et lite land som må al-

liere oss for å snakke på like fot med Russland. Derfor er medlemskap i NATO og EU av over-

ordnet betydning. Men også et forpliktende samarbeid i Østersjørådet hjelper, sier Krasts.

Baltikum får førsteplassen

Østersjø-regionen er blitt Nordens fremste utenrikspolitiske arena. Når Nordisk Råd neste uke samles i Helsingfors, er det de baltiske statene som framtrer som de viktigste.

Av Torbjørn Kindingsstad

Alle de nordiske landene, med unntak av Island, er i ferd med å få et hovedfokus på Østersjø-regionen i sin utenrikspolitiske tenkning. Norge ligger langt bak Finland, Sverige og Danmark i så henseende. Men også norsk politikk overfor de baltiske statene er i ferd med å bli skjøvet framover på prioriteringslistene.

Østersjø-regionen med de tre baltiske statene Estland, Latvia og Litauen, samt Polen, deler av Russland i St. Petersburg-regionen og Tyskland, utgjør denne regionen sammen med Sverige, Finland og Danmark. Norge involveres fordi vi er en naturlig del av Norden, og fordi Norge også har tradisjoner overfor regionen, ikke minst overfor de tre baltiske landene.

De ikke-nordiske landene rundt Østersjøen står i fokus for de viktigste spørsmålene i europeisk politikk for tiden: EU-utvidelsen, sikkerhetspolitikk og framtidig Nato-medlemskap samt demokratutviklingen i Øst-Europa.

For norsk utenrikspolitikk er fornoiet til Baltikum spesielt. Det er en kontaktskapende virksomhet overfor de tre nasjonene, som i stor grad utøves av kommuner, fylker og frivillige organisasjoner. De baltiske statene er blitt det kommunalpolitiske Norges utenrikspolitiske arena. Ordførere og kommunale delegasjoner fra Rogaland og alle andre deler av Norge deltar i vennskapsforbindelser med kommuner eller regioner i Estland, Latvia eller Litauen. Samarbeid omfatter skole, demokratiutvikling, næringsutvikling og helse-samarbeid.

På samme måten drives mye av det utenrikspolitiske arbeidet overfor de tre landene i Sverige. Svenskene har et enda sterkere folkelig engasjement overfor de tre statene, ikke minst fordi en rekke flyktninger fra før, under og etter siste verdenskrig kom nettopp til Sverige. Det er med andre ord et utenrikspolitisk samarbeid overfor de tre baltiske

ke landene som er sterkt folkelig forankret.

Norge er ikke på samme måten fokusert på Østersjø-området som våre øvrige nordiske naboer. Det har sine naturlige geografiske forklaringer.

Norge holder fortsatt fast på at samarbeidet i Barents-regionen er viktig. Barents-rådet, blant annet etablert som følge av et norsk initiativ.

Norge har i år en lederposisjon i det nordiske samarbeidet, og den forrige regjeringen presiserer te nettopp det vest-nordiske og Barents-regionen som viktig da vi overtok formannskapet.

Også den nye utenriksministeren, Knut Vollebæk, var nøye med å understreke Barents-samarbeidet da han under et seminar denne uken i samarbeid mellom departementet og forkningsstiftelsen Fafo, snakket om norsk politikk overfor Baltikum.

Norsk støtte

Norge støtter og deltar aktivt i tiltakene overfor Baltikum, presiserer den norske utenriksministeren, og understreker at dette er en politikk som skal fortsette. Ikke minst små nasjoner har stor interesse av regional stabilitet, sier Vollebæk, som understreker at det såkalte fem pluss

tre-samarbeidet må fortsette. Fem pluss tre er de fem nordiske lands faste medlemmer av de baltiske, hver gang Nordisk Råd samles.

Men også Barents-samarbeidet er et viktig nordisk anliggende, understreker Vollebæk.

Utenriksministeren lover også støtte og eksperthjelp, dersom det er ønskelig for noen av de tre baltiske nasjonene.

Ønsker seg EU

Det kan komme vei med, ikke minst når de tre nasjonene skal starte forhandlinger med sikte på EU-medlemskap.

Sverige står færmelig alene i situ syn på at de tre landene må starte forhandlingene samtidig. Begrunnelsen er at et skille de tre mellom kar få svært uheldige følger for det eller de landene som kommer sist i køen. De har behov for all den drabehjelp de kan.

Norge støtter Sveriges syn. Fortsatt er det slik at Estland ligger best an, men ingen av de tre nasjonene har egentlig noen økonomi som er sterk nok til å kunne tåle konkurransen i et fritt europeisk marked.

Både for Norge og det øvrige Norden er det viktig at utviklingen i Østersjø-området går i riktig retning.

Frykten er at Østersjøen skal bli Nord-Europas Rio Grande, eleven som skiller luftfartige, misfærlige meksikanere fra den glitrende, overdådige velstanden i USA.

Det er også andre trusselbilder, slik den svenske statssekretær Per Nuder hos statsminister Göran Persson beskriver dem:

Avstanden mellom St. Petersburg, som står på utvikingstrinn tilsvarende 1930-årene, og 1990-årenes Helsingfors er kort. Og innen de nye demokrasiene er det en nyrikdom og en kortiktig tenkning som kan fremme kriminalitet. Før den organiserte kriminaliteten vokste og grøpe om seg, kan den true utviklingen av markedsøkonomien i disse regionene, blant annet fordi folk frykter å reise dit og investere. Og har EU, som skal forhandle om medlemskap med Baltikum og Polen, tillitt til at nasjonene selv kan handle opp med kriminaliteten, slik at EU våger å åpne opp sine grenser? Og hvilken vei går Russland, hvilken rolle inntar den store naboen når de tidligere sovjet-republikkene marsjerer vestover?

Nettopp på dette området har Norden kritisert baltemet. De har vært altfor lite villige til å involvere

re Russland i sine tanker og planer, og har heller markert avstand enn gitt samarbeidssignaler.

Koordinering

Men om både norsk og nordiske politikk overfor de øvrige Østersjø-landene blir stadig mer viktig, mangler det koordinering av tiltakene.

Finland har av historiske og geografiske årsaker konsentrert mesteparten av sin aktivitet overfor Estland, Norge, Sverige og Danmark spret sine interesser mer tilfeldig på alle tre landene.

Den svenske regjeringen har lansert sin baltikum-milliard, men bruker bare én prosent av sitt totale uhjelps-budsjett på tiltak i de tre landene.

Foreløpig har ikke de nordiske landene klart å utforme et felles konsept for håndteringen av utfordringene på Baltikum. Ivert om har det i det nordiske samarbeidet vært tilløp til presisjoneget konkurranse om hvem av de nordiske nasjonene som kan framstå som ledende i dette arbeidet.

Med i dette bildet høyer også at Finland ikke støtter kravet fra Sverige om at de tre baltiske landene må få starte sine forhandlinger om EU-medlemskap samtidig.

▶ AKTUELT

- I norsk utenrikspolitikk er både Baltikum og Russland våre nær-områder. Det er rom for å satse på begge deler. Det uttalte stortingsrepresentant Einar Steensnæs (KrF) under et Fafo/UD-seminar om de baltiske landene.

Estland, Latvia og Litauen har siden løslivelsen fra Sovjetunionen og Russland mottatt betydelig hjelp fra de nordiske landene. Under en debatt i regi av Fagforeningens forskerforbund (Fafo) og Utenriksdepartementet (UD), ble det stilt spørsmål om hvilken rolle Norge skal ha i Østersjøområdet. Bør ansvaret primært overlates til Sverige, Finland og Danmark, slik at Norge kan konsentrere seg om Barentssamarbeidet?

- Det er unødvendig å sette regionene opp mot hverandre, og Norge har vist at vi kan være med i flere saker, sier Einar Steensnæs, som er medlem av utenrikskomiteen på Stortinget.

Provosert

Steensnæs fikk medhold av den tidligere statssekretæren i UD, Siri Bjerke (Ap):

- Vi kan ikke satse bare ett sted. Vi må spille en rolle på begge sider.

Utenriksminister Knut Vollebæk (KrF) understreket på seminaret at Norge støtter og deltar aktivt i integreringsinnsatsen i østersjøregionen. Han fremhevet også den positive tilnærmingen til regionalt samarbeid på grasrotplan, med mønstre fra Barentssamarbeidet.

Samtidig ser Vollebæk det regionale sam-

«Vi kan ikke satse bare ett sted. Vi må spille en rolle på begge sider.»

Siri Bjerke, tidligere statssekretær i UD

arbeidet om spesielle sikkerhetsinteresser, slik det er etablert i kaukasus- og svartehavsområdet, som et godt forbilde for østersjøområdet. Det vil skape stabilitet, og gi anledning til en bedre dialog mellom partnerskapsland og Nato. Et annet aspekt han trakk frem var forholdet til Russland.

- Sikkerhet i Østersjø-regionen kan ikke etableres uten at Russland er med. Vollebæk la også vekt på at balterne må bli nye medlemmer av Nato, og at Norge støtter en slik løsning.

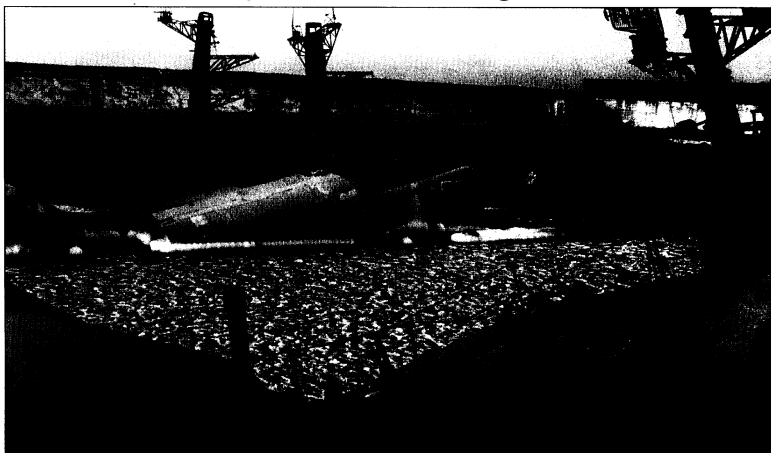
- Ingen særregion

Latvias statsminister Guntars Krasts ba under seminaret om at de tre baltiske landene ikke blir skilt ut som en særskilt region, og med en status som tilsier at de må ha helt spesielle løsninger. Han er tilfreds med at Nato-døren står åpen, og har håp om at Latvia kan få konkret tilbud om medlemskap i 1999. Latvia og de andre baltiske statene har også forventninger til et charter mellom USA og Baltikum, som skal undertegnes i desember. Rådet for baltiske stater (Council of Baltic Sea States, CBSS) er også Latvia, Litauen og Estland fornøyd med. Blant annet bidrar det med å bekjempe miljøproblemer og kriminalitet, kunne den latviske statsministeren fortelle.

JAHN RØNNE

Mye å ta tak i

Store utfordringer i Baltikum og Russland

NØDHJELP: Det russiske forsvaret var nærmest synkeferdig for noen år siden, som her i Marinehavnen Paldiski i Estland. I dag trenger både Russland og Baltikum hjelp for kunne å seile videre. FOTO: JAHN RØNNE

DEBATT: Norsk baltikum-politikk var tema under et seminar hvor både politikere og fagfolk deltok.

HÅP: Den latviske statsministeren ønsker at Baltikum oppfattes som en del av Europa.

NATO-JA: Utenriksminister Vollebæk er positiv til baltisk Nato-medlemskap

Reservene godt i gang

Nordiske reserveoffiserer er godt i gang med å hjelpe balterne med reserveforbund i Estland, Latvia og Litauen.

- Innen nyttår vil vi ha etablert et samarbeid som skal sette en rekke planer ut i livet, fremholder presidenten i Norges Reserveoffiserers Forbund, Torgeir Stensrud.

Han er svært fornøyd etter at reserveoffiserer fra Finland, Sverige og Danmark møtte baltiske kolleger under et seminar med ca 130 deltakere på Hvalsmoen i november.

- Nå skal de nordiske forbundene koordinere innsatsen for å hjelpe balterne med å etablere og utvikle sine egne forbund, sier Stensrud. I Estland organiserte offiserene seg allerede for tre måneder siden.

- Balterne trenger hjelp til helt grunnleggende ting; om hvordan en demokratisk organisasjon skal bygges opp og drives, og hva reserveoffiserer kan gjøre overfor sitt eget forsvaret og land.

Norsk støtte til Baltikum

Statsminister Guntars Krasts gir ros til Norge for bidrag til Baltbat, den baltiske fredsbevarende styrken fra Estland, Latvia og Litauen.

- Med norsk støtte skal vi være i stand til å delta i FN's fredsbevarende operasjoner neste år.

Innenfor luftovervåking er Balt-

net-prosjektet lovet åtte millioner norske kroner i 1998. Baltron, den felles baltiske marineenheten, stasjonert i Estland, vil få hjelp av Norge til å øve personell i 1998.

- Norge har også lovet støtte til en forsvarshøgskole (Baltdefcol) i Tartu i Estland, forteller Krasts.

Baltikum avdekker Nordens svakheter

INGEN SAMLET POLITIKK: De nordiske land har sviktet diplomatisk, fordi de driver mer utenrikspolitikk hjemme enn ute – og sier nei til et utvidet ansvar i Europa.

NILS MORTEN
UDGAARD

Kommentatoren er utenriksredaktør i Aftenposten

Når Nordisk Råd i dag møtes i Helsingfors, er mer enn åtte år gått siden hundretusener av baltre dannet historiens største menneskekjede gjennom Estland, Latvia og Litauen – for å minne verden om disse glemte nasjonene på den andre siden av Østersjøen. I seks år har de nå vært selvstendige stater, etter en løsrivelse der Moskva – alt i alt – viste stor forståelse for at dette er ikke-slaviske nasjoner med sin egen kultur og historie. Men hvor står Baltikum egentlig i dag, hvilken posisjon har disse landene skaffet seg i Europa, hva har Norden fått til – gjennom disse ganske mange årene?

Svarene er uklare og situasjonen i dag lite oppløftende: NATO har, som ventet var og rimelig er, sagt et foreløpig nei. EU har lovet en åpen dør, men vil i første runde bare forhandle med Estland om medlemskap. Norden har sagt i gang endel praktisk hjelpe-arbei-

de, spesielt vellykket i den myke del av den militære sektor, men uten å trekke opp noen politisk ramme og uten å legge virkelig politisk tyngde i dette arbeidet. I praksis er baltene der de var høsten 1991, da Sovjetunionen gikk i oppløsning foran verdens vantro øyne.

Nå må vi ikke overse at Jernteppets fall ikke bare ga Baltikum friheten og selvstendigheten tilbake, men også endret Nordens plass i Europa: Finnen og svensker gikk inn i EU og etablerte, i likhet med baltene og øst-europeere, nye og åpne bånd til NATO, gjennom programmet «Partnerskap for fred». Mellommaktene Sverige vendte på sett og vis tilbake til Europa, etter førti år i den tredje verden. Samtidig var det klart at et av Europas viktige, men ikke avgjørende, politiske spørsmål, ventet på Nordens dørtokk: Hvordan skal baltene sikres en rolle i Europa, med den gevinst i stabilitet og sikkerhet som dette også vil gi for Norden?

Ønske om nordisk bidrag

Her var det at både USA og tunge EU-land som Tyskland, England og Frankrike ønsket at Norden skulle gi et bidrag og påta seg et medansvar. Al-lerede i juni i fjor, da president Bill Clinton innkalte de baltiske presidenter til Det hvite hus, var det klart at et NATO-medlemskap ikke er aktuelt for dem i denne omgang.

Utspillene kom mest åpent fra USA, som høsten 1994 samlet de baltiske og

nordiske land i en egen avdeling i sitt utenriksdepartement. Men fordi ordet «garantier» svirret i luften, trakk de nordiske land seg skyndsomt tilbake. De fryktet alle at Nord-Europa ville bli «frakoblet» fra EU og NATO på kontinentet og overlatt til seg selv. Garantier for Baltikums sikkerhet har alltid vært noe meningsløst for Norden. Men frykten for å bli «frakoblet» har også tjent som en nordisk unnskyldning for ikke å påta seg et bredere politisk medansvar. Sveriges Göran Persson anbefalte en tid NATO-medlemskap for baltiske land, samtidig som han holdt fast på svensk alliansfrihet selv innenfor EU. På samme måte støttet vår egen Gro Harlem Brundtland baltisk EU-medlemskap – etter at Norge selv hadde sagt nei.

Diplomatisk krangel

I stedet for å tenke ut og samle seg om en felles politikk med et klart nordisk medansvar, som dermed ville få tyngde og påvirke også stormaktene, er de nordiske land falt tilbake til simpel diplomatisk krangel: Norge og Danmark om hvem som «gjorde mest» for Baltikum i NATO, mellom Sverige og Danmark om en nordisk lederrolle i Østersjøområdet, mellom Finland og Sverige om det samme – og nå en bitter ordstrid om hvorvidt det er riktig å støtte EU-kommisjonens forslag om bare å forhandle med Estland i første runde.

Finnene er stolte over å ha fått gjennomslag for dette, fordi det gir en realistisk åpning for Baltikum i EU, mens Sverige – nesten helt isolert – kjemper for å åpne forhandlinger med alle tre. Det interessante her er at Sverige ikke har maktet å få gjennomslag i EU i denne saken, og heller ikke Danmark, som lenge sto på Sveriges side. Vi ser at Sveriges og Danmarks tyngde i EU er liten, og årsaken er åpenbart at begge land er fulle av forbehold mot sine egne EU-medlemskap: De sier nei til en felles valuta, nei til EUs forsvarsorganisasjon VEU – danskene skal i igjen folkeavstemme om sin EU-tilknytning 28. mai neste år; svenskene understreker sin nøytraltet sterkere og sterkere. Og begge lands regjeringer driver først og fremst utenrikspolitikk hjemover, overfor egen opinion, og dermed blir viljen og evnen borte for å påta seg et bredere og vanskeligere ansvar utad.

Nå er det USA som ordner opp, også de tre baltiske stater et US-Baltic Charter, en politisk støtteerklæring for baltene. Og USAs assisterende vises utenriksminister for NATO og Europa, Ron Asmus, varslet i Helsingfors i oktober at USA nå åpner en dialog med EU for å trekke land som Tyskland, Polen, Storbritannia og Frankrike mer inn i et samarbeide i Nord-Europa.

De nordiske land har, som så ofte tidligere i historien, gjort seg selv til tilskuere overfor den storpolitiske utvikling i sin egen del av verden.

Norsk sikkerhetspolitikk og Baltikum

HENNING-A. FRANTZEN

Det er på tide å bringe Baltikum inn i den norske sikkerhetspolitikk. For den skrive kaptein Henning-A. Frantzen, leder av forsvarsdepartementet i Oslo. Han argumenter for et sterkere norsk engasjement i området, innenfor rammene av nordisk sikkerhetspolitisk integrasjon.

forbindelse med NATOs planer om utvidelse og Madrid-toppmøtet i juli var de baltiske stater et lite eller ingen rolle. Men nå er det ikke slik lenger. Den nye sikkerhetspolitikk som er i ferd med å bli utviklet, innebærer en spennende kvitter seg til for mulighetene i Madrid-kommunikatet og hvilke løfter som ble gitt. Medlemskap i NATO har stått høyt på dagsordenen i de tre land, dog med noe variasjoner i intensitet. Men det er viktig å påpeke at det ikke er nok å bli medlemmer av NATO. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

» Det er vanskelig å se noen områder i Norges geografiske nærhet som har et større konfliktpotensial »

Den norske debatten rundt når politikken overfor baltiske land er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

Den norske debatten rundt når politikken overfor baltiske land er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

Den andre gruppen er kjerneområdene som understreker behovet for å underordne den norske Baltikum-politikken vår Russlands-politikk, som fokuserer på og ivaretar den militære sikkerheten i den nordiske regionen. Den tredje gruppen er autoritære styrkeformer som ble etablert i mellomkrigsårene, og som peker på faren for å bli dratt inn i en baltisk nasjonalistisk impulstiltak som kan føre til en konflikt med Russland.

Begge disse standpunkter er mangfoldige og lite nyanserte. Det har ikke vært noen reell debatt rundt norske sikkerhetspolitiske interesser i Baltikum. På har bragt Baltikum inn i den norske sikkerhetspolitikk. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

» Søk etter til baltisk uavhengighet, respekt for internasjonal lov og løstninger med fredelig medlemskap »

Det tredje poenget er at det å demonstrere solidaritet og vilje til å inngå samarbeid med de baltiske land er viktig for Norge. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

Det tredje poenget er at det å demonstrere solidaritet og vilje til å inngå samarbeid med de baltiske land er viktig for Norge. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

» I DET GODE SELSKAP. Medlemskap i NATO handler ikke bare om sikkerhet mot russisk press og dominans, men også en aksept fra Vesten om at Baltikum er inkludert i det gode selskap, skriver dagens kronikkforfatter. Her fra går dagens nordiske forsvarsminister på Roma. Norges forsvarsminister Dag Jostein Flørvold vises i frem forsvarets nyhetsbrev for den russiske forsvarsministeren, Igor Sergejev. FOTO: SCANFOTO

les vage, og kostnader og erfaringer fra den første runden kan gjøre runde nummer to usikker. Blant de europeiske stormakter er det sterk motstand mot å provosere russiske uengjengelige sikkerhetspolitiske. Og den danske (og norske) kampanje mot Baltikum har imidlertid skapt store forventninger. Det må understrekes at det her ikke menes at vi på noen måte skal ut og «drive krig» mot Russland. Det må understrekes at det her ikke menes at vi på noen måte skal ut og «drive krig» mot Russland. Det må understrekes at det her ikke menes at vi på noen måte skal ut og «drive krig» mot Russland.

» Søk etter til baltisk uavhengighet, respekt for internasjonal lov og løstninger med fredelig medlemskap »

Det tredje poenget er at det å demonstrere solidaritet og vilje til å inngå samarbeid med de baltiske land er viktig for Norge. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

Det tredje poenget er at det å demonstrere solidaritet og vilje til å inngå samarbeid med de baltiske land er viktig for Norge. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

overkomme før man helt være i stand til å påføre seg slike tap. For det første synes det som om en videre nordisk sikkerhetspolitisk integrasjon er en helt avgjørende forutsetning. Alle landene i 15-3-gruppen har interesse av et godt forhold til et nordisk sikkerhetspolitisk samarbeid. De forskjellige saker man ønsker å agendane, er selvfølgelig riktige, men la dette forhandle et nærmere samarbeid. Vi være fel. Den nordiske konfiansen bør snarest oppføres, og samarbeidet bør utvides til alle landene i regionen.

En annen binding er den fremherskende fokusering på det «nasjonale» i alle de nordiske land, kan hende med unntak av Danmark. Selv om det også her har skjedd noen endringer, er det fortsatt en sterk tendens til å fokusere på «nasjonale» interesser. Et annet vesentlig hinder er balternes insistering på «sikkerhetsgarantier». Det synes klart at en nordisk balternes sikkerhetspolitikk er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

Et annet vesentlig hinder er balternes insistering på «sikkerhetsgarantier». Det synes klart at en nordisk balternes sikkerhetspolitikk er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

» Søk etter til baltisk uavhengighet, respekt for internasjonal lov og løstninger med fredelig medlemskap »

Det tredje poenget er at det å demonstrere solidaritet og vilje til å inngå samarbeid med de baltiske land er viktig for Norge. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

Det tredje poenget er at det å demonstrere solidaritet og vilje til å inngå samarbeid med de baltiske land er viktig for Norge. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles. Det er viktig å være aktive i de andre sikkerhetspolitiske arenaene som er i ferd med å utvikles.

«Dannet herre med en flaske Solo søker bekjentskap med likestillet dame med en flaske gin. Bill. mrk.: Gin og Solo.» Fra Dusteforbundets annaler klipper vi en spesielt optimistisk søknad. Kanskje så optimistisk som de baltiske landenes søknad om medlemskap i NATO?

Bill. mrk.: Gin og Solo

RIGA (Dagbladet): Kalde vinder pisker inn i Rigabukta en dag i desember. Mens folk drar lua godt ned over ørene og kneppe igjen øverste knappen i frakken, foreslår en snøvlete Boris Jeltsin i Stockholm at Russland, de baltiske landene, Sverige og Finland i fellesskap skal ha et slags regionalt fellesforsvar. For Baltikum skal være Russlands innflytelsessfære, ikke NATOs.

Jo da, folk har grunn til å engste seg i Baltikum. For mens den sittende tsar i Kremli er full, kan den neste være enten rød eller brun. Og Latvias ferske statsminister, den unge, åpne og søkende Guntars Krasts, sier etter et visst press fra en gruppe besøkende norske journalister det alle tenker, men ingen baltisk leder inntil nå har sagt offentlig til vestlige journalister: - Jo, Vesten har et moralsk ansvar for å gi oss sikkerhetsgarantier.

MORTEN STRAND

SIDE 2

men ingen baltisk leder inntil nå har sagt offentlig til vestlige journalister: - Jo, Vesten har et moralsk ansvar for å gi oss sikkerhetsgarantier.

■ ■ Estland, Latvia og Litauen har alle søkt om medlemskap i både EU og NATO. På forsommeren i år fikk de beskjed om at de sto på venteliste B i forhold til NATO. På venteliste A står som kjent Polen, Tsjekkia og Ungarn, som har innledet forhandlinger og blir medlemmer i 1999. De på venteliste B har fått beskjed om at døra er åpen og fått understreket igjen og igjen at den ikke er stengt, men at de i denne omgang ikke er aktuelle. Og som Krasts håpefullt utdyper:

- Hva er vitsen med ei dør som er åpen, hvis det ikke er meningen at noen skal gå gjennom den?

■ ■ I de baltiske landene er en viss resignasjon allerede i ferd med å bre seg. - Vi blir nok svikket denne gangen også, er allerede etablert som et munnhell i Latvia og Litauen når folk snakker om presset fra øst, og det sterke ønsket om å tilhøre Vesten. Og den resignerte to-

IKKE HELT STØ: President Boris Jeltsin i Stockholm understreker at de baltiske landene skal tilhøre Russlands innflytelsessfære. Det mener ikke de baltiske landene selv. Foto: AP

nen er ikke uten historiske røtter. Fra den seierrike Røde armé for andre gang okkuperte de baltiske landene i 1944, og helt fram til 1953, raste en væpnet geriljakrig i de tette furuskogene i Latvia og Litauen. Daglig ble frihetstjempene lovet vestlig støtte over Radio Free Europe, og andre vestlige propagandasendinger. Men ingen hjelp kom, og det vestlige sviket er etablert som et slags skjebnetungt lodd det ser ut til at de baltiske landene må bære.

■ ■ For det er vanskelig å gi de baltiske landene sikkerhetsgarantier. Generalene i Brussel og Pentagon, som tenker de tankene deres tegnebrett ber dem tenke, ser at Baltikum vil være umulig å forsvare hvis de blir angrepet. Politikerne, som tenker de til enhver tid mest opportune tankene, ser seg neppe tjent med å irritere en

Boris Jeltsin som igjen ser ut til ikke å være helt tilregnelig. Og Guntars Krasts' håp til de åpne dører kan kanskje best oppsummeres slik: Vel er døra åpen. Men er det egentlig meningen å gjøre våre geografisk uheldige og fattige baltiske fettere til en del av familien? For blir de en del av familien, får vi samtidig hele naboskapet ubehagelig nært.

■ ■ Og skal vi tolke Krasts' litt motvillige innrømmelse av at Vesten har et moralsk ansvar for de baltiske landenes sikkerhet, dit at han langt på vei innser at de militære og politiske argumentene ikke lenger bærer? I hvert fall ikke inn i NATOs generalstab. Og trolig heller ikke inn i de sentrale vestlige regjeringskontorene?

■ ■ På den annen side er de baltiske landenes historie slik at ønsker om alt som likner på

sikkerhetsgarantier er svært legitime. Dermed blir spørsmålet om sikkerhetsgarantier, og NATO-medlemskap for de baltiske landene et spørsmål der det politisk opportune står mot en slags politisk moral. NATOs historie peker mot et klart negativt svar for de baltiske landene. For stikk imot all propaganda var aldri NATO noen spydspiss for frihet og demokrati. Og det skal vi takke for, enten vi tenker på Ungarn i 56, Tsjekkoslovakia i 68 eller Polen på 80-tallet.

■ ■ Den vel etablerte sannheten at NATO er til for medlemslandene og ikke en idealistisk speidertur, vil nok bli bekreftet enda en gang. For Dusteforbundets optimistiske gin-søkende mann fikk neppe mange svar. På den annen side: Det kunne jo vært hyggelig om han fikk det?

Vender naboene ryggen

Estlands utenriksminister: Felles forhandlingsstart vil forlenge prosessen

TALLINN (Dagsavisen): Estland er ikke villig til å risikere sitt eget EU-medlemskap ved å forsøke å overtale EU til å slippe alle de tre baltiske landene til forhandlingsbordet allerede neste år.

ESTLAND:
RAGNHILD
IMERSLUND

EU-toppmøtet skal til helgen avgjøre hvilke av de 11 søkerlandene som blir invitert til forhandlingsbordet i mars neste år. Estland har allerede fått grønt kort av EU-kommisjonen, mens de baltiske nabolandene Latvia og Litauen har fått beskjed om at reformprosessene må komme lenger før de er skikket til EU-medlemskap.

UENIG MED NABOENE

Sverige og Danmark har hele tiden talt varmt for en felles forhandlingsstart for de baltiske landene, mens Estland selv altså ikke er av samme oppfatning.

– Problemet er at en felles forhandlingsstart også kan bidra til å forlenge utvidelsesprosessen, og det tror jeg enkelte av EU-landene nettopp ønsker når de går inn for fellesstart, sier den estiske utenriksministeren Thomas Ilves – på perfekt amerikansk-engelsk.

Han er en av de mange eksil-estere som har levd hele sitt liv i utlandet, men vendte tilbake til Estland da landet igjen ble selvstendig i 1991.

PSYKOLOGISK VIKTIG

Selv om han ønsker at de andre baltiske landene også blir invitert til forhandlingsbordet etter hvert, setter han pris på at kommisjonen har vurdert de tre landene på individuelt grunnlag.

Estlands utenriksminister Thomas Ilves vender de andre EU landene ryggen og vil ikke forsøke å overbevise EU om alle de tre baltiske landene bør starte medlemskapsforhandlinger samtidig. (Foto: Ragnhild Imerlund)

– EU er viktig for alle de baltiske statene, og medlemskap vil vise at vi faktisk blir regnet med som en del av Europa. Mange pleide å se på de baltiske statene som annenklassede østeuropeiske land, fordi vi var en del av Sovjetunionen, sier Ilves.

Mange har hevdet at Estland faktisk ikke ligger så mye lenger foran de andre baltiske landene i sine reformprosesser, og at EU-kommisjonens anbefaling av Estland skyldes finenes intense lobbyvirksomhet for sitt naboland. Dette avviser Ilves tvert. – Det er ikke tvil om at det har skjedd ting i

Estland som er forskjellig fra de andre baltiske landene. Blant annet har vi like utstrakt bruk av mobiltelefoner som Frankrike, og esterne ligger på Europatoppen i internettligang. Jeg forstår ikke hvorfor vi alltid skal bli sammenliknet med de andre baltiske statene, og ikke med andre europeiske land, sier Ilves.

MYE GJENSTÅR

Men det er tross alt mye som gjenstår før Estland er på høyde med resten av Europa: En estisk gjennomsnittslønn ligger på rundt 1400 kroner, og de uoffisielle

arbeidsløshetstallene er på hele 40 prosent. Likevel er det ikke tvil om at utviklingen går i riktig retning, og den økonomiske veksten vil i år sannsynligvis bli på 10 prosent. Til sammenlikning er den økonomiske veksten i Norge forventet til å ende på 3 prosent i år.

Utenriksminister Ilves er ikke i tvil om at forhandlingene med EU kommer til å trekke ut i langdrag.

– Forhandlinger er toffe tak, og selv land som var mye bedre stilt enn oss, hadde lange og vanskelige forhandlingsperioder, sier Ilves.

EU-kommisjonen påpeker i sin

anbefaling at de forventer en betydelig innsats fra Estlands side når det gjelder miljø og landets administrative struktur.

– Arbeidet som gjenstår for å få redusert miljøfiendtlig forurensning vil uten tvil koste mye penger. Men vi har også mye som gjenstår i vår administrasjon. Vi må redusere antall byråkrater, og de må produsere mye mer, sier Ilves.

EU splitter Baltikum

VEIEN TIL EU kan bli lang, og ulik, for de tre baltiske land, Estland, Latvia og Litauen.

KJELL DRAGNES

Kommentatoren er Journalist i Aftenpostens utenriksavdeling

EU-toppmøtet i Luxembourg i helgen kommer til å bli fulgt med argusøyne i hovedsteden Tallinn (Estland), Riga (Latvia) og Vilnius (Litauen). Selv om det ikke er et skjebnemøte som holdes, vil utfallet i stor grad påvirke utviklingen, politisk psykologisk, økonomisk, i de tre baltiske land. EU-kommisjonens anbefaling om å bare invitere Estland i en første forhandlingsgruppe på seks, har allerede fått sin virkning.

Man kan skimte konturene av en ulik utvikling i de tre landene. Med mindre EUs politikere og byråkrater kommer opp med en formel som kan tilfredsstille utenlandske investorer så vel som befolkningen i de to vrakede kandidatland, vil skillelinjene kunne bli enda klarere. Det åpner igjen for usikkerhet og muligheter for en splittet og hersker-politikk overfor Baltikum.

En rask reise til alle de tre landene gir et klart inntrykk av stemningen for et det viktige EU-toppmøtet. Skuffel-

sen er stor i Latvia og Litauen, selv om de offisielt gratulerer Estland. Estland er på sin side såre fornøyd og allerede i ferd med å gå sin egen vei, selv om landet offisielt også gjerne ville hatt med de to andre i neste forhandlingsrunde. Splittelsen er allerede merkbar.

Ulike syn

Den estiske utenriksminister Toomas Hendrik Iives mener at en felles forhandlingsstart for de tre – noe blant annet Sverige og Danmark ønsker – vil kunne forsinke prosessen. Han uttrykker heller ikke noe spesielt ønske om å dra med seg de to baltiske naboer.

– Det ville være dumt å protestere mot EU-kommisjonens anbefaling, sier han.

Tonen er ganske annerledes i Vilnius der utenriksminister Algirdas Saudargas ikke legger skjul på at Litauen føler seg tilsidesatt. – Hvis EU erklærer at døren er åpen, bør noen gå gjennom denne døren, sier den litauiske utenriksminister.

I Riga ordlegger statsminister Gunars Krasts seg på lignende måte. – Vi ønsker å være i prosessen, det er viktig både for våre økonomiske reformer og vår befolkning, der det nå også hersker meninger om at EU snur oss ryggen, sier han.

Ordtet prosess er nøkkelen, og det er her EU-kommisjonen har gjort sin største politiske tabbe. Kommisjonen har i sin avis – en kombinasjon av statusbeskrivelse og avråd om hva som må gjøres – lagt hovedvekten på økonomiske kriterier. Det er selvsagt uhy-

re viktig, for de små baltiske økonomier vil ha meget store vanskeligheter med å motstå den frie konkurranse i EU slik tilstanden er nå.

Utviklingen har gått raskt, om enn tempoet av politiske årsaker har vært noe ulikt i de tre landene. Men det er fortsatt meget langt, igjen før de tre landene, som i 50 år var en del av Sovjetunionen som følge av den hemmelige pakten mellom Nazi-Tyskland og Sovjet i 1939, er fullt ut klare for medlemskap i EU.

Sovjetiske spor

Både tankemessig og økonomisk har de 50 sovjetårene satt sine meget tyde spor. Utenriksminister Iives påpeker at Estland har flere mobiltelefoner pr. innbygger enn Frankrike. Men dermed går han i samme politiske felle som EU-kommisjonen. Han tenker kun økonomi.

Langt viktigere enn vekst i brutto nasjonalproduktet er veksten i bevisstheten om at de tre landene sogner til Vest-Europa. Det vil trolig ta minst én generasjon, kanskje to, før dette trenger inn, også i Moskva, som den siste tiden gjennom en rekke utspill om sikkerhetsgarantier og baltiske sikkerhetsordninger nok en gang har forsøkt å gjøre sin innflytelse gjeldende.

Offisielt har ikke russerne noe imot at Baltikum blir EU-medlemmer. NATO er en annen og bitrere skål. Men hvis det skulle bli slik at Estland blir trukket inn i EU gjennom en dynamisk forhandlingsprosess og de to andre blir hengende etter, har EU skapt et sik-

kerhetspolitisk problem. De som står utenfor, vil merke Russlands politiske tyngde adskillig sterkere enn den som er innenfor.

Økt suverenitet

For igjen å sitere utenriksminister Iives betyr EU ikke tap av suverenitet. Tvert imot øker den et lite lands selvstendighet fordi det sammen med andre ikke blir så dominert av for eksempel en stor nabo. Som eksempel bruker han Irland og Storbritannia. Han kunne funnet et geografisk langt nærmere eksempel.

Økonomisk betyr ulik forhandlingsstart også mye. Investorer ønsker sikkerhet for sine penger. Noen tegn tyder på at investeringer enten er utsatt eller kanalisert til Estland, på bekostning av de to andre. Det er også en følge av EU-kommisjonens anbefaling, om den er aldri så utilsiktet. Og hvordan vil det da gå med de økonomiske reformer som EU oppfordrer Latvia og Litauen til å sette fart i?

Men det som kan gjøre størst skade, er det som er vanskeligst å måle. Baltikum har ennå et umiskjennelig sovjetisk preg. Gamle tanker er vonde å vende. De unge har gjort et psykisk kjempesprang, det samme gjelder ikke de eldre generasjoner. Mange oppfatter EU-kommisjonens anbefaling som et slags stempel på at latviere og litauere er annerlags europeere. Slike oppfatninger kan politiske opportuniste lett spille på. Det kan igjen få innvirkning både på den demokratiske og økonomiske utvikling.

Krever EU-invitasjon i -98

Litauens utenriksminister: Vi må få en sjanse

VILNIUS (Dagsavisen): – Når EU sier at døren skal være åpen, må noen få slippe igjennom den døren også, sier Litauens utenriksminister Algirdas Saudargas.

I LITAUEN:
■ RAGNHILD
IMERSLUND

Han krever derfor at EU inviterer Litauen til forhandlingsbordet i løpet av 1998.

– Ja, jeg forventer at EU inviterer oss til forhandlingsbordet i løpet av 1998. Helst før sommeren, sier utenriksminister Algirdas Saudargas idet Dagsavisen treffer ham i Vilnius. Han er tydelig opprørt over at EU-toppmøtet 12. og 13. desember etter all sannsynlighet følger EU-kommisjonens anbefaling og bestemmer at Litauen ikke får starte forhandlinger om medlemskap samtidig som nabolandet Estland.

– Det eneste vi nå ber om, er at de gir oss en sjanse, ikke medlemskap. Hvis Estland kommer med i første gruppe og vi blir fratatt retten til å konkurrere på lik linje med dem, vil vi føle oss utstøtt

og miste tilliten til EU, sier Saudargas.

POLITISK MOTIVERT

EU-kommisjonen vurderte søkerlandenes skikkethet for EU-medlemskap, blant annet at søkerlandet er demokratisk, beskytter sine minoriteter og respekterer menneskerettighetene. I tillegg krever EU at landet har en fungerende markedsøkonomi, at de er rustet til å klare konkurransepresset i unionen og er i stand til å påta seg de forpliktelsene et medlemskap medfører.

Men Litauens statsminister mistenker at det ligger politiske motiver bak utelatelsen av Litauen, og ikke en objektiv vurdering.

– Jeg kan ikke se at de landene som har fått kommisjonens anbefaling, tilfredsstiller København-kriteriene bedre enn Litauen. Dessuten er kriteriene uklare. EU har sagt at vi må gjøre større framgang i våre reformer, men de sier ikke hvor mye som er nødvendig, sier Saudargas oppgitt.

– En snarlig invitasjon fra EU er helt nødvendig for at vi skal bli overbevist om at det ikke ligger noen politiske motiver bak kommisjonens innstilling og at døren til EU virkelig er åpen. En invitasjon etter 1998 vil være for sent – da blir det skapt nye skillelinjer i Europa. Hvis EU vil ha en åpen dør, må jo noen få slippe igjennom den døren også, sier Saudargas.

SKAPER SKILLELINJER

Utenriksministerens oppfatning er sammenfallende med Litauens frigjøringshelt og parlamentspresident Landsbergis. Han reagerer spesielt på at ett baltisk land – Estland – får adgang til det forjettede forhandlingsbordet, mens de to andre blir holdt borte.

– Det er farlig med slik forskjellsbehandling. Å gi ett land

høyere status enn de to andre kan føre til at det utvikles dype skillelinjer mellom de tre baltiske landene, sier Landsbergis til Dagsavisen. Landsbergis, som også er presidentkandidat ved presidentvalget 21. desember, frykter at ven-

strepopulistiske krefter vil utnytte en EU-avvisning til å knytte Litauen tettere til Russland.

– Det er lett for euroskeptikerne og venstrepopulistene å utnytte avvisningen til å framstille Vest-Europa som uvennlig innstilt til

Litauen. Dette kan frambringe antieuropeiske følelser i befolkningen og et inntrykk av at det er i Litauens interesse å vende seg mot Russland, ikke Europa, sier Landsbergis.

FAKTA

EU-UTVIDELSEN

- Det Europeiske råd, eller EU-toppmøtet, tar den endelige avgjørelsen om hvilke av de 11 søkerlandene som blir invitert til forhandlingsbordet allerede 31. mars 1998.
- EU-kommisjonen har i sin innstilling anbefalt medlemskapsforhandlinger med Polen, Tsjekkia, Slovenia, Estland og Ungarn.
- Danmark, Sverige, Italia og Spania ønsker at alle søkerlandene skal starte forhandlinger samtidig. Det vil si også Latvia, Litauen, Romania, Bulgaria og Slovakia.

– EU er lyset i mørket

– Et virkemiddel for å overbevise folket om at vi er på rett spor

RIGA (Dagsavisen): Latvia føler seg urettferdig behandlet av EU-kommisjonen, og mener at de fortjener å bli invitert til forhandlingsbordet samtidig som Estland. Statsminister Günter Krasts har fremdeles et lite håp om at EU-toppmøtet i Luxembourg vil trekke Latvia inn i varmen.

I LATVIA:
■ RAGNHILD
■ IMERSLUND

– EU er viktig for latvierne nå. Det ville vært lettere for folk å akseptere det stramme budsjettet hvis de hadde EU som et mål i sikte. Overgangsperioden vi er inne i, er vanskelig for mange. EU ville vært et lys i mørket, sier Latvias statsminister Krasts til Dagsavisen når vi treffer ham i Riga like før EU-toppmøtet skal avgjøre hvilke av de 11 søkerlandene som kan starte medlemskapsforhandlinger.

– EU blir på en måte et virkemiddel for å overbevise folket om at vi er på rett spor, på vei inn i den utviklede verden, sier Krasts.

UKLARE KRITERIER

I EU-kommisjonens innstilling får fem av søkerlandene godkjenningstempel: Polen, Tsjekkia, Slovenia, Estland og Ungarn. Innstillingen vakte voldsomme reaksjoner både i Latvia og Litauen, som begge har EU- og NATO-medlemskap som første prioritet i utenrikspolitikken.

Den unge latviske statsministeren legger ikke skjul på at han synes EU-kommisjonen var for streng.

Jeg forstår at EU må ha visse

kriterier å gå etter. Hvis ikke ville prosessen fort kommet helt ut av kontroll. Men det hersker usikkerhet om hvordan kriteriene skal brukes når søkerlandene vurderes. Det bør EU klargjøre for oss, sier Krasts.

– Men tror du at det latviske folket, som nylig har fått sin uavhengighet etter 50 års okkupasjon, er villig til å avgi sin suverenitet til EU?

– Ja. EU er en annerledes internasjonal forpliktelse. Vi vil måtte gi fra oss noen suverene rettigheter, men jeg tror ikke en tilslutning til EU medfører at vi mister all vår suverenitet.

BRA FOR INTEGRERINGEN

Et av Latvias største innenrikspolitiske problem er integreringen av den store russiske minoriteten i landet, de fleste uten latvisk statsborgerskap. Selv om mange av dem har mulighet til å søke om statsborgerskap, har det vist seg at bare en liten andel ønsker det. Statsminister Krasts tror at en invitasjon om forhandlinger fra EU ville framskyndet integrasjonsprosessen av den russiske minoriteten i Latvia.

– Mange av russerne som bor her, ser på Latvia som en kunstig stat som etter hvert vil forsvinne fra verdenskartet. Derfor unnlater mange av dem å søke om latvisk statsborgerskap. Et positivt

signal fra EU og NATO vil derfor være et signal for dem om at Latvia er en selvstendig stat som ikke vil bli en del av Russland igjen, sier Krasts.

Om institusjonene i programkomitéen

Nor-Lat BA

Stiftelsen Nor-Lat BA ble opprettet høsten 1995 på initiativ fra en gruppe næringsdrivende og privatpersoner i Indre Østfold. Stiftelsen har samarbeidet tett med Spydeberg kommune i det arbeidet som kommunen har gjennomført i Latvia. Bl.a har Nor-Lat BA gjennomført et miljøprosjekt i Cesis-regionen på oppdrag fra SFT og Spydeberg kommune. Et konkret resultat av dette arbeidet er bygging av et vannrenseanlegg i Straupe kommune. Nor-Lat BA opprettet i 1995 et eget kontor i Cesis. Dette kontoret fungerer i dag som et kontaktpunkt for norske offentlige og private virksomheter som ønsker kontakter innen forvaltning og næringsliv i Latvia. Nor-Lat BAs primære oppgave er nettopp kontaktskaping mellom næringsliv, institusjoner og offentlige virksomheter i Norge og i Baltikum. Nor-Lat BA tok i 1996 initiativ til - og gjennomførte - den første Baltikum-konferansen i 1996.

Stiftelsen har også spilt en sentral rolle i utviklingen av de kulturelle forbindelser mellom Indre Østfold og Cesis-regionen i Latvia. I oktober 1997 ble det gjennomført et større kulturarrangement i Spydeberg i regi av Spydeberg kommune, men initiert av sentrale aktører i Nor-Lat BA. En rekke lokale folkekunstnere, bildekunstnere og håndverkere fra Latvia deltok i arrangementene som samlet et stort publikum.

Stiftelsen kan kontaktes på følgende adresser:

Nor-Lat BA, Rigas Iela 23, Cesis, Latvia

Daglig leder Inta Timermane
tlf/fax 00 371 41 222 14

Nor-Lat BA, Boks 151, 1820 Spydeberg

Styreleder Bjørn Opjordsmoen
tlf 69 83 77 50 fax 69 83 87 85

Kommunenes Sentralforbund (KS)

Kommunenes Sentralforbund (KS) er en medlemsorganisasjon som skal ivareta medlemmenes arbeidsgiver- og kommunalpolitiske interesser. Virksomheten er rettet inn mot de strategisk viktige utfordringer for medlemmene. Som arbeidsgiverorganisasjon har KS forhandlingsansvaret for ca. 370 000 ansatte.

Siden 1993 har KS hatt et prosjekt for samarbeid mellom kommuner og fylkeskommuner i Norge og kommuner og regioner i land i Øst- og Sentral-Europa. Dette prosjektet finansieres gjennom tilskudd fra UD.

I 1997 omfatter prosjektet sju samarbeidsavtaler med kommuner i Latvia og fem i Litauen. Formålet er å bidra i oppbyggingen av den politiske og administrative kompetansen på det lokale forvaltningsnivået. Kontakt mellom skolelever er også et mål for kommunene som deltar i prosjektet. KS ønsker å videreføre dette arbeidet i 1998.

Deltakere i prosjektet i Latvia er: Arendal/Aust-Agder - Rezekne, Halså/Aure/Smøla/Tustna - Skriversi, Hjelmeland - Grobina, Rindal/Surnadal - Lielvarde, Sigdal - Madliena, Spydeberg - Straupe og Åfjord - Kandava. I Litauen: Bykle - Birtonas, Kvam - Marijampole, Lindås - Skuodas, Mandal - Alytus og Oppegård - Sirvintos.

KS har etablert god kontakt med søsterorganisasjonene *Union of Local Self-Governments of Latvia* og *Association of Local Authorities of Lithuania*. I samarbeid med disse to organisasjonene, planlegger KS i 1998 faglige seminarer for deltakere fra interesserte kommuner i de to landene.

Som del av prosjektet har KS utviklet informasjonsmateriell om norsk kommunalforvaltning. Dette er oversatt til bl.a. estisk, latvisk og litauisk, og stilles fritt til disposisjon for medlemmene og andre interesserte.

Kontaktpersoner i KS er Knut Hjorth-Johansen og Øystein Haugen, *tlf. 22 94 77 00 - fax.:22 83 62 04 - E-mail: ks@ks.kommorg.no*. Postadresse: Kommunenes Sentralforbund, Postboks 1378 Vika, 0114 OSLO.

Forskningsstiftelsen Fafo

Fafo har posisjonert seg som et sentralt norsk institutt for anvendt samfunnsforskning med kompetanse innen områdene offentlig politikk, arbeidsliv, fagbevegelse og levekår. Instituttet har vært engasjert i de baltiske land i mange år. Allerede i 1990, før Litauen hadde gjenfunnet sin selvstendighet, gjennomførte Fafo en større levekårsundersøkelse i landet. Rapporten, forfattet av Gudmund Hernes og Knud Knudsen, vakte oppsikt både nasjonalt og internasjonalt. Dette var første gang et vestlig institutt gjennomførte en landsomfattende survey i et tidligere østblokkland.

I 1994 ble levekårsundersøkelsen i Litauen fulgt opp med et regionalt anlagt levekårsprosjekt, NORBALT, som omfattet de tre baltiske landene Estland, Latvia og Litauen samt St. Petersburg og Kaliningrad-enklaven i Russland. Prosjektet ble finansiert av Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet. I nært samarbeid med baltiske forskere har Fafo gitt ut levekårsrapporter fra alle de fire landene. Fafo har arrangert en rekke seminarer og møter i Baltikum i kjølvannet av NORBALT-prosjektet og derigjennom utviklet viktige nettverk i baltiske politiske og vitenskapelige miljøer.

Levekårsstudiene gir objektiv, oppdatert og politisk relevant informasjon om levekårene i de baltiske land og er etter reaksjonene å dømme blitt høyt verdsatt av baltiske beslutningstakere. Data fra NORBALT blir også brukt i komparative levekårsstudier. Et nytt levekårsprosjekt, NORBALT II, planlegges gjennomført i løpet av 1999. Fafo skal også arrangere et nordisk-baltisk sommerkurs i komparativ surveymetode i Valmiera i august 1998, finansiert av NorFA.

Kontaktpersoner på Fafo er Aadne Aasland og Arne Grønningsæter; tel. 22 08 86 00, fax. 22 67 60 22, e-post: aadne.aasland@fafo.no.

Litteratur

Utvalgt litteratur om Baltikum produsert hos Fafo eller av Fafo-forskere

Dietz, Jan: *Putting the Past Behind: A Review of Living Conditions along the Eastern Baltic Rim*, Fafo/Common Security Forum Studies, 1996

Dietz, Klemmensen, Kragh and Aasland: *Baltic-Nordic Rendezvous: The Politics of Environmental Cooperation*, Fafo/Common Security Forum Studies, 1996

Grøgaard, Jens B.: *Estonia in the Grip of Change*, Fafo report 190, 1996

Hansen, Erik: *Lithuania: Demographic Description and Projection 1995 - 2000*, Fafo, 1996

Hernes & Knudsen: *Lithuania Living Conditions*, Fafo/SOTECO, 1991

Knudsen, Knud: *Lithuania in a Period of Transition*, Fafo report 186, 1996

Aasland, Knudsen, Kutsar and Trapenciere: *The Baltic Countries Revisited: Living Conditions and Comparative Challenges*, Fafo report 230, 1996

Aasland and Cesnuyte: *Living Conditions in the Baltic Countries Compared*, Fafo-paper 15, 1997

Aasland, Aadne (ed.): *Latvia: The Impact of the Transformation*, Fafo report 188, 1996

Aasland & Dietz: «Forverring av levekårene i Latvia» (Kronikk), *Dagbladet*, 22. april 1996

Aasland, Aadne: *Russians in Latvia: Ethnic Identity and Ethnopolitical Change*, Ph.D. avhandling, University of Glasgow, 1994

Aasland, Aadne: «The Russian Population in Latvia: An Integrated Minority?», *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 10, no. 2, June 1994

Utvalgt litteratur fra NUPI

Blakkisrud, Helge: *De russiske minoritetene i Estland og Latvia: minoriteters responsstrategier ved endrede rammebetingelser*, NUPI-Rapport No. 194, oktober 1995

Blakkisrud, Helge: «Minoriteter og menneskerettighetsspørsmål i Baltikum», i Utenriksdepartementet: *Norge og Baltikum*, Oslo: UD/Planleggings- og utredningsavdelingen, 1995

Brundtland, Arne Olav: «BALTIBAR - Kan Norge tiltrekke seg større internasjonal interesse i Barentssamarbeidet ved å høyne sin profil i Østersjøsam arbeidet? Et forsøk på en konseptuell tilnærming til en parallell analyse», i Utenriksdepartementet *op.cit.*

Jæger, Øyvind: *Litauisk nasjonalisme - en moderniseringsstrategi*, NUPI-Rapport No. 169, juli 1993

Knudsen, Olav F.: «Strandstater med erosjonsproblem: de baltiske staters utenrikspolitikk», *Internasjonal Politikk*, vol. 50, 1-2 (1992), ss. 159-175

Knudsen, Olav F.: «The Foreign Policies of the Baltic States: Interwar Years and Restoration», *Cooperation and Conflict*, vol. 28 no. 1 (1993), pp. 47-72

- Knudsen, Olav F.: «Baltic Security: Domestic Factors», *NUPI-notat* vol. 493, 1993
- Knudsen, Olav F.: «Folkeavstemningen, den nye utviklingen i Nord-Europa og vårt engasjement i Østersjøregionen», *DNAK Skriftserien* vol. 176, 1994
- Knudsen, Olav F.: «Baltikum og Europa», i Utenriksdepartementet *op.cit.*
- Knudsen, Olav F.: «Baltikum i makttriangler og norsk politikk», ss. 262-286 i Neumann, Iver B. & Ulriksen, Ståle (red.) *Sikkerhetspolitikk: Norge i makttriangler mellom EU, Russland og USA*, Oslo: NUPI/TANO Aschehoug, 1996
- Knudsen, Olav F.: «Bound to Fail? Regional Security Cooperation in the Baltic Sea Area and Northeast Asia», *NUPI-notat* vol. 566, 1996
- Knudsen, Olav F.: «Russland og Baltikum: Nordens rolle?», *NUPI-notat* vol. 574, 1997
- Knudsen, Olav F.: «Long-Term Prospects for Nordic-Baltic security: Diagnostic Statements by Governments in the Baltic Sea Region, December 1996-July 1997», *NUPI-notat* vol. 583, 1997
- Knudsen, Olav F. (ed.): *Regionalism and Regional Cooperation*, Oslo: NUPI, 1997
- Knudsen, Olav F.: «Norden og Baltikum», *DNAK Skriftserien* vol. 206, 1997
- Knudsen, Olav F. (ed.): *Regional Security Cooperation: Long-Term Prospects for the Baltic Sea Area*, forthcoming 1998
- Knudsen, Olav F. & Neumann, Iver B.: *Subregional Security Cooperation in the Baltic Sea Area: an Exploratory Study*, NUPI-Report No. 194, March 1995
- Neumann, Iver B.: *Regions in International Relations Theory: the Case for a Region-Building Approach*, NUPI-Report No. 162, November 1992

Deltakerliste for seminaret

Jostein Alvheim, *Latvias honorære konsul, Bergen*
Rolf Arne Billington, *Forsvarsdepartementet*
Siri Bjerke, *Arbeiderpartiet*
Thor Bjerusund, *Vestfold kommune*
Helge Blakkisrud, *NUPI*
Valters Blums, *Latvisk TV*
Leon Bodd, *Litauens honorære konsul*
Eva Bratholm, *NRK*
Tarald O. Brautaset, *Utenriksdepartementet*
Erik Breidlid, *Forsvarsdepartementet*
Tor Bukkvoll, *Krigsskolen*
Elita Cakule, *Freelance*
Anda Catlaka, *Latvias utenriksdepartement*
Argita Daudze, *Latvias ambassade, Oslo*
Yann De Caprona, *Sosial- og Helsedepartementet*
Kjell Dragnes, *Aftenposten*
Gunars Duzis, *Independent TV, Latvia*
Knut Tore Eidal, *Sigdal kommune*
Magnar Enebakk, *Foreningen Baltikum*
Jakob Eng, *Kommunens Sentralforbund*
Geir Flikke, *NUPI*
Henning Frantzen, *Krigsskolen*
Halvor Frihagen, *Nordisk Råd, Stortinget*
Torbjørn Færøvik, *NRK*
Einar Gjerde, *Aure kommune*
Ingvald Godal, *Høyre*
Jakub Godzimirski, *NUPI*
Alexander Gremitskikh, *Russlands ambassade, Oslo*
Arvid Grundekjøn, *Latvias honorære generalkonsul*
Nina Græger, *PRIO*
Arne Grønningsæter, *Fafo*
Åslaug Haga, *Utenriksdepartementet*
Bjørn Hansen, *NRK*
Erik Hansen, *Fafo*
Øystein Haugen, *Kommunenes Sentralforbund*
Oliver Hausberg, *Hjelmeland kommune*
Knut Hjorth-Johansen, *Kommunenes Sentralforbund*
Line Holand, *Utenriksdepartementet*
Gro Holm, *NRK*
Jørn Holm-Hansen, *NIBR*
Stein Håland, *Spydeberg kommune*
Ragnhild Imerslund, *Dagsavisen Arbeiderbladet*
Jorma Inki, *Finlands ambassade, Oslo*
Birgit Jacobsen, *NIBR*
Kjell Myhre Jensen, *Nordisk Råd, Stortinget*
Alf Johansen, *Nor-Lat BA*
Erling Johansen, *Latvias honorære konsul, Kristiansand*
Kornelija Jurgaitiene, *Litauens ambassade, Oslo*

Mindaugas Jurkynas, *Project BALTICUM*
Ragna Berget Jørgensen, *tidligere stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet*
Torbjørn Kindingstad, *Stavanger Aftenblad*
Paal Kjellin, *Mandal kommune*
Anders Kjølberg, *Forsvarets forskningsinstitutt*
Olav Fagelund Knudsen, *NUPI*
Halvor Frihagen, *Nordisk Råd*
Guntars Krasts, *Latvias statsminister*
Arnis Krauze, *Latvisk TV*
Stein Kåre Kristiansen, *TV2*
Cecilie Landsverk, *Utenriksdepartementet*
Gerd Lavik, *Utenriksdepartementet*
Terje Mathiassen, *Universitetet i Oslo*
Leidulv Namtvedt, *Utenriksdepartementet*
Iver Neumann, *Utenriksdepartementet*
Haken Nilson, *Project BALTICUM*
Per Norstrøm, *Sveriges ambassade, Oslo*
Pär Nuder, *Statsrådsberedningen, Sverige*
Ole Ludvig Nymoen, *NTB*
Dag Odnnes, *Fafo*
Ann Ollestad, *Utenriksdepartementet*
Bjørn Opjordsmoen, *Nor-Lat BA*
Juris Ozolins, *Statsministerens kontor, Latvia*
Igor Pchenitchnikov, *ITAR-TASS*
Jan Petersen, *Høyre*
Lars Ramstad, *Kommunenes Sentralforbund*
Maris Riekstins, *Latvias utenriksdepartement*
Sigrid Romundset, *Utenriksdepartementet*
Ritums Rozenbergs, *Statsministerens kontor, Latvia*
Jahn Rønne, *Forsvarets Forum*
Helen Hakami Sandal, *Fafo*
Ingrid Schulerud, *Utenriksdepartementet*
Ingrid Schøyen, *Utenriksdepartementet*
Iveta Sers, *Statsministerens kontor, Latvia*
Stefan Skjaldarson, *Islands ambassade, Oslo*
Helge Skugstad, *Senter for internasjonalt universitetssamarbeid, Bergen*
Siri Slettner, *Utenriksdepartementet*
Einar Steensnæs, *Kristelig Folkeparti*
Arne Stokke, *Project BALTICUM*
Morten Strand, *Dagbladet*
Wegger Strømmen, *Forsvarets forskningsinstitutt*
Knut Magne Sundal, *NUPI*
Petter Sørlien, *Nærings- og handelsdepartementet*
Russ Towbridge, *USAs ambassade, Oslo*
Ola Tunander, *PRIO*
Enno Turmen, *Estlands ambassade, Oslo*
Terje Tveito, *Foreningen Norden*
Knut Tøraasen, *Norges ambassade, Riga*
Nils Morten Udgaard, *Aftenposten*
Inger-Ann Ulstein, *Norges Forskningsråd*
Knut Vollebæk, *Norges utenriksminister*

Grethe Værnø, *Forsvarets høyskoleforenings studentvalg*
Elisabeth Wilmann, *Nærings- og handelsdepartementet*
Eva Jakobson Vaagland, *Foreningen Norden*
Sigve Økland, *Forsvarets Overkommando*
Lene Østby, *Nyhetskanalen / TV Norge*
Arve Øverby, *VG*
Aadne Aasland, *Fafo*

Program for seminaret

- 09:45 Kaffe/registrering
- 10:15 **Åpning av seminaret**
v/ Åslaug Haga, statssekretær, Utenriksdepartementet
- Hilsning til seminaret**
v/ Dag Odnæs, daglig leder, Fafo
- 10:30 **Østersjøregionen som et nytt politisk og økonomisk tyngdepunkt?**
v/ Pär Nuder, statssekretær, Statsrådsberedningen, Sverige
- 11:00 Diskusjon
- 11:15 Pause
- 11:30 **Baltikum og utvidelsen av EU: Norges og Nordens rolle**
v/Nils Morten Udgaard, Aftenposten
- 12:00 Diskusjon
- 12:30 Lunch
- 13:15 **Latvia and Regional Security**
v/ Guntars Krasts, Latvias statsminister
- 13:35 **Security in the Baltic Sea Region**
v/ Knut Vollebæk, Norges utenriksminister
- 13:55 **Discussion**
- 14:15 **Pause**
- 14:30 **Norsk Baltikum-politikk til debatt**
v/ Gro Holm, NRK
- 14:45 **Paneldebatt**
Debattleder: *Eva Bratholm, NRK*
- I panelet:
Siri Bjerke, Arbeiderpartiet
Olav Fagelund Knudsen, NUP
Jan Petersen, Høyre
Einar Steensnæs, Kristelig Folkeparti
Grethe Værno, Forsvarets høyskoleforenings studentvalg
- Sluttkommentar *v/Gro Holm*
- 16:15 **Avslutning** *v/ spesialråd Tarald Brantaset, Utenriksdepartementet*

Bidragsyttere og redaktører

Bidragsyttere

Åslaug M. Haga	Statssekretær, Utenriksdepartementet
Line Holand	Førstekonsulent, Utenriksdepartementet
Gro Holm	Moskva-korrespondent for NRK
Guntars Krasts	Latvias statsminister
Pär Nuder	Statssekretær, Statsrådsberedningen, Sverige
Dag Odnes	Daglig leder, Forskningsstiftelsen Fafo
Nils Morten Udgaard	Utenriksredaktør, Aftenposten
Knut Vollebæk	Norges utenriksminister

Om redaktørene

Aadne Aasland er forskningskoordinator ved Forskningsstiftelsen Fafo med regionalt ansvar for Sentral- og Øst-Europa. Aasland var prosjektleder for det store levekårsprosjektet NORBALT i Baltikum. I 1994 avsluttet han en Ph.D. avhandling om russerne i Latvia ved Institute of Russian and East European Studies, University of Glasgow.

Knut Magne Sundal er studentstipendiat ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) hvor han er tilknyttet prosjektet *Conflict Resolution and Regional Security in the Baltic Sea Area*. Han skriver hovedoppgave om russisk militærpolitikk etter 1991.

Norsk Baltikum-politikk: Utfordringer, muligheter og perspektiver

Forskningsstiftelsen Fafo
Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
<http://www.fafo.no>

Fafo-notat 1998:1
Bestillingsnummer 895